

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Astos Šileikienės
IV kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE KRIMINOLOGINIAI
ASPEKTAI**

**CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF COERCION AGAINST WOMEN IN A
FAMILY**

Vadovė: doc. dr. Ilona Michailovič

Recenzentė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė - Granskienė

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE TEISINIS, SOCIOLOGINIS, PSICHOLOGINIS APIBŪDINIMAS.....	8
1.1 Negatyvizmą šeimoje išreiškiančių sąvokų – prievartos ir smurto analizė.....	8
1.2 Prievartos prieš moteris šeimoje genezė.....	13
1.3 Prievartos prieš moteris šeimoje ypatumai.....	19
1.3.1 Priežastys, sąlygojančios prievartos šeimoje atsiradimą.....	19
1.3.2 Prievartos prieš moteris šeimoje rūšys, formos.....	26
1.3.3 Prievartos prieš moteris šeimoje padariniai.....	44
2. PAGALBOS MOTERIMS, NUKENTĖJUSIOMS NUO PRIEVARTOS ŠEIMOJE SUTEIKIMO YPATUMAI.....	50
2.1 Socialinė, teisinė pagalba.....	50
2.2 Prevencinis darbas.....	54
IŠVADOS.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
SANTRAUKA.....	72
SUMMARY.....	73
PRIEDAI.....	74

IVADAS

Temos aktualumas. Moterų patiriamo smurto diena yra minima lapkričio 25 d. Viso pasaulio aktyvistės moterys šią dieną mini nuo 1981 m., o Generalinė Asamblėja nuo 1999 m. ją paskelbė tarptautine kovos prieš moterų patiriamą smurtą diena¹. Tarptautiniai bei nacionaliniai viktimologiniai tyrimai, priimti teisės aktai, vedamos diskusijos, konferencijos įrodo šios temos aktualumą. Tai, jog šiuolaikinėje visuomenėje prievartos prieš moteris tema reikalauja tyrimų, analizės bei vertinimų, rodo ir neigiami statistiniai duomenys bei visuomenės nuomonė. Pirmieji tyrimai apie moterų patiriamą prievartą šeimoje nepriklausomoje Lietuvoje buvo atlikti 1994 m. („Moteris Lietuvos visuomenėje“), 1996 m. atliktas tyrimas „Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje“², 1997 m. atliktas viktimologinis tyrimas „Smurtas prieš moteris“. 2002 m. Moterų informacijos centro užsakymu viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų studija „Spinter“ atliko gyventojų apklausą apie moters teisių pažeidžiamumą. 2004 m. LR Seimo inicijuotą tyrimą „Ar saugi Lietuvos visuomenė“ atliko „Vilmorus“, ir tais pačiais metais LR Policijos departamento inicijuotą tyrimą „Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją“ atliko „Baltijos tyrimai“. Juose galima rasti informacijos ir šeiminės prievartos tematika. 2006 m. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras atliko viktimologinį tyrimą apie nusikalstamų veikų patirtį Lietuvoje 2005 metais.³, o 2007 m. kovo – balandžio mėn. minėtas centras atliko tyrimą interviu būdu, apklausiant 15-75 m. Lietuvos gyventojus⁴. Taip pat reikšmingi LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atlikti tyrimai: „Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas“, kuris atliktas vykdant Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2009 metų planą⁵. JTO jau beveik 20 m. organizuoja ir inicijuoja tarptautinius viktimologinius tyrimus Europos ir kitose pasaulio šalyse. Lietuvoje tokio pobūdžio tyrimas pirmą kartą buvo atliktas 1997 m.⁶. Prievartos prieš moteris šeimoje aspektus tiria universitetuose veikiančios Moterų studijų centrai⁷, Moterų informacijos centras⁸, Lygių galimybių plėtros centras⁹ ir kiti.

¹ 25 ноября - Международный день борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин // <http://www.stopviolence.ru/archive-of-news/59-25-----html> -

² KANOPIENĖ, V., PAVILIONIENĖ M. A. *Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje*. Vilnius, 1997.

³ *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2006 metų viktimologinis tyrimas*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit/lit53/lit53.htm>>

⁴ *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2007 metų viktimologinis tyrimas*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras <<http://www.nplc.lt/lit/lit56.pdf>>

⁵ *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

⁶ *Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Vilniuje 2000 m. Baigiamoji ataskaita*. Vilnius, 2001.

⁷ *Vilniaus universiteto lyčių studijų centras* įkurtas 1992 m. ir šiuo metu veikia kaip mokslinių tyrimų centras, dalyvaudamas lyčių politikos Lietuvoje formavime (<http://www.moterys.lt/index.php?id=384>); *Šiaulių universiteto lyčių studijų centras* įkurtas 1997 m. vykdo lyčių studijas ir tyrimus (<http://www.su.lt/apie-mus/2362-lsc-nuostatai>);

⁸ Asociacija „Moterų informacijos centras“ — pelno nesiekianti, nevalstybinė organizacija, vienijanti fizinius asmenis, veikiančius ar dirbančius moterų ir vyrų lygių galimybių įvertinimo, moterų padėties gerinimo, kovos su

Prievartos prieš moteris šeimoje problemos svarbą rodo jau keletą dešimtmečių priimami tarptautiniai teisės aktai, kuriuose akcentuojamas lygybės klausimas, diskriminacijos draudimas, šeimos instituto stiprinimas bei smurto mažinimo politika: 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija¹⁰; 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija¹¹; 1966 m. Europos socialinė chartija¹²; 2000 m. ES pagrindinių teisių chartija¹³, kuriose akcentuojama šeimos instituto svarba, valstybės apsauga ir rūpinimasis juo, žmogaus teisės ir laisvės, moterų ir vyrų lygybės principas; taip pat 1979 m. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims¹⁴, 1993 m. Jungtinių Tautų deklaracija dėl smurto prieš moteris panaikinimo¹⁵, 2000 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1450 „Dėl smurto prieš moteris Europoje“¹⁶, 2002 m. Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacija „Rec 5“ „Dėl moterų apsaugos nuo smurto“¹⁷, 2007 m. kovo 13 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl moterų ir vyrų lygybės gairių 2006-2010 m.¹⁸, 2009 m. Europos Parlamento rezoliucija dėl smurto prieš moteris panaikinimo¹⁹, 2010 m. JT veiksmų platforma lygybės klausimais (Pekinas + 15)²⁰, kuriuose akcentuojama vyrų ir moterų lygybė, moterų teisių gerinimas, valstybių tinkamos politikos, prevencijos vykdymas, pagalbos nukentėjusioms moterims suteikimo klausimai. Vienas pagrindinių nacionalinių dokumentų prievartai prieš moteris šeimoje – LR Vyriausybės nutarimas „Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija“²¹.

Tyrimo objektas – prievarta prieš moteris šeimoje.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti prievartos prieš moteris šeimoje kriminologinius aspektus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti prievartos prieš moteris šeimoje genezę;

smurtu prieš moteris, švietimo ir informacijos sklaidos lyčių lygių galimybių srityse. Šis centras rengia metines ataskaitas, dalyvauja kitų valstybių veikloje prieš prievartos mažinimą, vykdo programas, skatina moterų ir vyrų lygias galimybes, organizuoja mokymus, teikia konsultacijas įgyvendina projektus (http://www.lygus.lt/files_saugi/MIC%20atsk%202009%5B1%5D.doc)

⁹ Siekia moterų ir vyrų lygių teisių įtvirtinimo ir jų įgyvendinimo, skatina visuomenę vienodai gerbti ir saugoti moterų ir vyrų teises, jų asmeninę ekonominę nepriklausomybę, skatina sudaryti visiems vienodas galimybes realizuoti teisę į darbą, sudarant tinkamas darbo sąlygas, derinant šeimos ir darbo pareigas (<http://www.gap.lt/main.php/id/169/lang/1>).

¹⁰ Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

¹¹ Valstybės žinios, Nr. 96-3016.

¹² Valstybės žinios, Nr. 49-1704.

¹³ Europos Sąjungos oficialus leidinys, 2007/C 303/01.

¹⁴ Valstybės žinios, 1996, Nr. 21-549.

¹⁵ 1993 m. Jungtinių Tautų deklaracija dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Vilnius: Danielius, 1994.

¹⁶ <http://www.google.lt/#hl=lt&biw=1362&bih=563&q=ES+pagrindini%C5%B3+teisi%C5%B3+chartija&aq=f&aqi=g1&aql=&oq=&fp=5224b85fd4f7ced2>.

¹⁷ <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=280915>

¹⁸ Europos Sąjungos oficialus leidinys. 301 E , 13/12/2007.

¹⁹ Europos Sąjungos oficialus leidinys. 2010/C 285 E/07.

²⁰ Europos Sąjungos oficialus leidinys. 2010/C 348 E/03.

²¹ Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474. Lietuvos Respublikos Seime taip pat rengiamas įstatymo projektas „Dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=390720

2. Išsiaiškinti prievartos prieš moteris šeimoje ypatumus: priežastis, rūšis, formas, padarinius;

3. Išnagrinėti socialinės, teisinės paramos bei prevencinio darbo ypatumus moterims, patiriančioms prievartą šeimoje.

4. Atlikti kiekybinio pobūdžio tyrimą Vilniaus rajone, siekiant išsiaiškinti moterų patiriamos prievartos šeimoje ypatumus.

Magistriniame darbe taikyti šie **tyrimo metodai**:

- *Teoriniai*: mokslinės literatūros šaltinių analizė, nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų analizė;

- *Empiriniai*: anketinė apklausa;

- *Statistiniai*: statistinė tyrimo duomenų analizė, atlikta naudojant SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) 16.0 for Windows statistinių duomenų apdorojimo programą. Darbe taikyta aprašomoji statistika: dažnių, vidurkių, priklausomumo skaičiavimai, jų analizė. Pateiktiems paveikslams, lentelėms sudaryti naudotos Microsoft Excel 2003 ir SPSS/16.0 for Windows programos.

Temos originalumas ir naujumas. Atlikta mokslinės literatūros analizė, kuri grindžiama statistiniais Lietuvos Respublikos bei kitų valstybių (Lenkijos, Vokietijos, Rusijos, Kanados, JAV, Skandinavijos šalių) duomenimis, lietuvių, rusų bei amerikiečių mokslininkų atliktais tyrimais, įrodančiais moterų patiriamos prievartos šeimoje problemą. Tema grindžiama darbe aptartais mūsų valstybėje vykstančiais įvairiais renginiais: akcijomis, valdžios institucijų rengiamomis konferencijomis, atstovų pranešimais spaudai. Temai originalumo suteikia darbo autorės atliktas tyrimas, kurio duomenys lyginami su kitais mūsų valstybėje atliktais tyrimais. Anketinė apklausa pateikta Vilniaus rajone gyvenančioms ar dirbančioms moterims. Tyrimo pradžioje buvo planuota apklausti 150 respondentų, tačiau užpildytos grįžo 127 anketos. Respondentėms buvo pateikta 22 klausimų anketa, kuri suteikė galimybę atsakyti raštu į seriją tikslingai parengtų klausimų (žr. priedą Nr. 1). Anketoje pateikti uždaro tipo klausimai su visais galimais atsakymų variantais. Anketa sudaryta remiantis išanalizuota moksline literatūra bei LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. anketa respondentams²². Respondentai turėjo pasirinkti vieną arba tam tikrose nurodytose vietose kelis atsakymų variantus. Pirmieji šeši anketos klausimai yra bendrojo pobūdžio, kuriais buvo norima išsiaiškinti tyrimo dalyvių demografinius rodiklius. Kitais anketos klausimais buvo norima išsiaiškinti, kokie moterų santykiai su šeimos nariais, ar tenka patirti prievartą, kokio pobūdžio prievarta dažniausiai patiriama. Respondenčių buvo klausama, kokiais atvejais naudojama prievarta, iš kokio šeimos nario ją teko ar tenka patirti, ką jos jautė bei kur kreipėsi patyrusios prievartą. Taip pat buvo

²² *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

svarbi respondenčių nuomonė apie tai, kokios paslaugos reikalingiausios moterims, patiriančioms prievartą, ką reikėtų keisti mūsų valstybėje, kokia linkme kurti prevencines programas, kad kuo mažiau moterų patirtų prievartą šeimoje.

Tyrimas buvo vykdomas 2011 metais, sausio-kovo mėnesiais. Gauti duomenys analizuojami bei interpretuojami, formuluojamos išvados, pateikiamos rekomendacijos. Tyrimo rezultatams apdoroti taikyta kiekybinė (*naudojant SPSS paketą*) ir kokybinė duomenų analizė, kuri integruota į visas magistrinio darbo struktūrines dalis.

Ginamieji teiginiai:

1. Šeima pirminis asmens vystymosi, socializacijos bei brandos institutas, todėl būtinas ypatingas valstybės dėmesys bei apsauga.

2. Visuomenėje vykstantys pokyčiai, besikeičiančios vertybės sudaro prielaidas šeimos instituto bei moters padėties šeimoje ir valstybėje kaitai, tačiau ir šiuo metu jaučiama, kad patriarchalizmo ištakos slopina moterį.

3. Prievartą prieš moteris šeimoje pagrindžia įvairios mokslinės teorijos, bet prieštaragam ir sudėtingam žmogaus elgesiui apibūdinti būtina jų tarpusavio sąveika.

4. Prievartos vaikystėje patyrimas arba stebėjimas sudaro prielaidas tapti agresyviu ir pačiam užaugus įgyvendinti smurtautojo modelį.

5. Šeimos finansinė padėtis yra esminis rodiklis formuojant pozityvius tarpusavio santykius. Menkos šeimos pajamos mažina pasitikėjimą savimi ir sudaro prielaidas agresyviam elgesiui susiformuoti.

Svarbiausi šaltiniai. Analizuojant smurto ir bei prievartos sąvokas remtasi Uscilos R. (2005); Jovaišos K. (2009); Fedosiuko O. (2001); Sakalausko G., Ūselės L. (2007) darbais; Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos užsakymu parengtomis metodinėmis rekomendacijomis policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus (2008), leidiniu „Kriminologija“ (2010), dabartiniu lietuvių kalbos žodynu (2000), leidiniu „Namų advokatas“ (2002), Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992) bei kitais nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais. Šeimos instituto svarbos bei kaitos aspektams atskleisti remtasi sociologine literatūra: Giddens'o, A. (2005); Navaičio, A. (2004), Leliūgienės I., (2003), Žemaičio V. (2005) darbais, bei teisine literatūra - Grinevičiūtės, K. (2007), Mikelėno, V. (2009) darbais; Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (2000). Analizuojant prievartos prieš moteris šeimoje genezės, priežasčių klausimus pagrindiniais šaltiniais buvo Uscilos, R. (2005); Gustaitienės, M. (2005); Pivorienės, J. (2004); Cunningham'o, A. et al. (1998); Galinaitytės, J. (2009); Diršienės, N.; Reikertienės, V. (2008); Vasiliauskienės, L. (1997); Eliasson'o E.P. (2002) bei rusų autorių Пазухина, С.В., Фокин, И.В., Фуртаева, Е.И. (2010); Варкентин, А., suomių autoriaus Сиркка, П. et al. (2001) darbai. Analizuojant prievartos prieš moteris šeimoje

rūšis ir formas bei padarinius remtasi amerikiečių autoriaus Becker de, G. (1998), Galinaitytės J. (2009), Myers'o, G. D. (2008), Babachinaites, G. et al. (2008), Purvaneckienės, G. (1999; 2004); Legkausko, V. (2008). Žukauskienės, R. (2006); Petrauskaitės, D. (2010); Liausėdo, A. (2002); Marcinauskaitės, R. (2008); Jovaišos K. (2008); Žvinklienės, A. (2009); Kublickienės, L. (2004); Kujalio, P. (2004) darbais, statistiniais leidiniais, LR Policijos departamento prie VRM pateiktais duomenimis; LR Seimo pranešimais spaudai, konferencijų medžiaga, leidiniais rusų kalba- Сердюк, Л. В. (2002); Ананин, Л. Л. (2000); Масионис, Д. (2004); Юридическа энциклопедия (2008), taip pat amerikiečių mokslininkų - Golding, M. J. (1999); Wolfe, D.A. et al. (2003); Clements, C. M.; Sabourin, C. M.; Spiby, L. (2004); Jarvis, K. L.; Gordon, E. E.; Novaco, R.W. (2005) atliktų tyrimų medžiaga (išspausdinti *Journal of Familie Violence*); nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais, Lietuvos Aukščiausio Teismo (toliau LAT) baudžiamosiomis bylomis.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro dvi dalys. Pirmoje darbo dalyje analizuojamos socialinio negatyvizmo sąvokos – *smurtas* ir *prievarta* teisiniu, socialiniu bei psichologiniu aspektais, ieškant tarp šių sąvokų teorinio skirtingumo bei sąlyčio taškų. Skiriamas dėmesys šeimos instituto analizei, jo kaitai bei teisiniam reglamentavimui. Pirmosios darbo dalies potemėse analizuojami prievartos prieš moteris šeimoje ištakų aspektai, pateikiami Lietuvos Respublikos bei kitų užsienio šalių statistiniai duomenys, kurie lyginami su darbo autorės atlikto tyrimo Vilniaus rajone rodikliais. Prievartai prieš moteris šeimoje atskleisti remiamasi feministine bei konflikto teorijomis, taip pat mokslininko A.Cunnigham'o pateiktomis teorijomis. Aptariamos prievartos prieš moteris šeimoje priežastys. Daug dėmesio skiriama asocialaus elgesio formai – agresijai aptarti, išskiriant agresiją įgalinančius bei skatinančius veiksnius. Taip pat aptariami susiformavę lyčių stereotipai, alkoholio bei smurtinio elgesio sąsajos, visuomenėje dominuojančios patriarchalizmo ištakos. Darbe analizuojamos prievartos prieš moteris šeimoje rūšys – fizinė, psichinė, seksualinė, ekonominė, bei jų formos, pateikiant statistinius duomenis bei juos siejant su LR BK įtvirtintomis nusikalstamomis veikomis ir LAT praktika. Taip pat aptariami prievartos padariniai moteriai bei teisinės pasekmės prieš ją smurtaujančiam asmeniui, remiantis lietuvių bei amerikiečių atliktais tyrimais. Antroji darbo dalis skirta socialinės, teisinės pagalbos bei prevencinio darbo ypatumams aptarti. Analizuojama pirminė ir antrinė teisinė pagalba, prevencinės priemonės. Išskiriamos pagrindinės prevencinio darbo kryptys: valdžios institucijų vykdoma politika, policijos pareigūnų veiksmai, socialinių darbuotojų, psichologų moralinio bei edukacinio pobūdžio veikla, dėmesys pačios moters savisaugos priemonėms.

1. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE TEISINIS, SOCIOLOGINIS, PSICHOLOGINIS APIBŪDINIMAS

1.1 Negatyvizmą šeimoje išreiškiančių sąvokų – prievartos ir smurto analizė

Analizuojant prievartos prieš moteris šeimoje aspektą, pirmiausia susiduriama su keliomis sąvokomis, kurių sampratos svarbios ir analizuotinos ne tik teisiniu, bet ir sociologiniu, psichologiniu bei kitais aspektais. Socialiniui negatyvizmui²³ mūsų visuomenėje apibūdinti vartojamos dvi pagrindinės sąvokos: *prievarta* ir *smurtas*. Lingvistiniu ir etiniu požiūriu tarp jų galima rasti skirtumus. Lietuvių terminologijoje *smurtas* suvokiamas kaip „šturkšti prievarta“, o *prievarta* aiškinama kaip „jėgos naudojimas, vertimas kažką daryti“²⁴. Etinėje literatūroje *smurtas* tai vieno ar grupės žmonių prievartos veiksmas prieš kitą žmogų ar žmonių grupę, iš to turint kažkokios naudos ar gaunant pasitenkinimą. *Prievarta* - tai sąmoningas prievartautojo veiksmas prieš auką, kuriuo įveikiamas jo pasipriešinimas primetamai valiai, normoms, reikalavimams, poreikiams ir pan²⁵. Tai tie veiksmai, kuriuos turi atlikti auka, neatsižvelgiant į jos motyvus, galimybes, norus.

Etiniu, sociologiniu aspektu tarp sąvokų *smurtas* ir *prievarta* galima išvelgti skirtumų, nes *smurtas* labiau susijęs su galios kito žmogaus atžvilgiu įgijimu, kančios suteikimu, fiziniu poveikiu, ir vartojama norint atskleisti griežtesnį veiksma kito žmogaus atžvilgiu. Tačiau teisinėje literatūroje skirtumo tarp sąvokų *smurtas* ir *prievarta* nedaroma²⁶. Kriminologijos moksle *smurtas* visuomenėje yra suvokiamas kaip fizinė, psichologinė, seksualinė prievarta, kurią nukentėjusysis patiria dalyvaudamas visuomeniniame gyvenime. Tokiai nuomonei pritaria ir mokslininkas O.Fedosiuk, teigdamas, kad nėra jokio praktinio reikalo *smurto* ir *prievartos* sąvokoms suteikti skirtingas reikšmes²⁷. Tiek viena, tiek kita sąvoka išreiškiamas negatyvumas, pasireiškiantis kaip kitos asmenybės žalojimas, žlugdymas ar kitoks jai daromas neigiamas poveikis. Kaip sinonimai sąvokos *smurtas* ir *prievarta* vartojamos ir leidinyje „Namų advokatas“, teigiant, jog „smurtas - tai kaltininko prievarta daromas fizinis ar psichinis poveikis kitam žmogui, pažeidžiant šio asmenybės neliečiamumą, tai – smūgiai, kankinimas, kitokie veiksmai, kuriais žalojamas kūnas, atimama gyvybė, taip pat bauginimai, grasinimai susidoroti ir pan.“²⁸ Pavyzdžiui slavų teisinėje terminologijoje terminai *smurtas* ir *prievarta* įvardijami

²³ Lietuvių terminologijoje ši sąvoka suvokiama kaip priešingybė pozityvizmui, kažkas neigiamo (*Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 417).

²⁴ *Ibid.*, p. 718, 603.

²⁵ KUČINSKAS, V. *Vadovavimo etika*. Klaipėda, 2003.

²⁶ *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius, 2010.

²⁷ FEDOSIUK, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2001, Nr. 21 (13), p. 102.

²⁸ PRAPIESTIS, J. (sudarytojas). *Namų advokatas*. Vilnius, 2002, p. 773.

vienu žodžiu *насилье*, teigiant, jog tai fizinis ar psichologinis poveikis žmogui, pažeidžiant jo teises, asmeninį neliečiamumą²⁹.

Teisės teoretikai skirtumo tarp šių sąvokų nemato ir jas vartoja kartu. Pastebėta, kad dažniausiai vartojama *smurto* sąvoka³⁰ (kaip pavyzdžiui nėra vartojamas toks teiginys, kaip „prievartinis nusikalstamumas“, o vartojama „smurtinis nusikalstamumas“). Tačiau šiai pozicijai nepritaria K. Jovaišas. Jis teigia, jog „sąvokos *prievarta* ir *smurtas* nekorektiškai ir nepagrįstai vartojamos kaip sinonimai, nors sąvoka *smurtas* apima tik neteisėtą ir kriminalinę prievartą, nes <...> valstybė, kaip organizacijos jėgos ir teisėtos prievartos monopolininkė, per savo institucijas taiko prievartą, reikalingą socialinės tvarkos taisyklėms palaikyti, suteikia piliečiams teisę gintis nuo smurto, panaudojant jėgą ir prievartą kaip atsaką į smurtą“³¹. Tokia mokslininko nuostata sąlygoja šių sąvokų skirtingumą, nes tokiu atveju prievarta suvokiama kaip valstybės jėgos naudojimas tam, kad visuomenėje būtų tvarka, ir būtų mažinamas smurtas. Tuo tarpu R. Uscila, N. Dirsienė, V. Reikertienė; Ū. Uscilaitė leidinyje „*Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*“ rašo, jog „teisinėje kalboje rekomenduotina vartoti „prievartos“ terminą, nes kalbama apie teisinį aukos ir smurtautojo konflikto nagrinėjimą, kai vertinami vieno asmens (smurtautojo) veiksmų kito asmens (aukos) atžvilgiu pobūdis, priežastys ir padariniai“³².

Viena iš prievartos rūšių yra *prievarta šeimoje*. JTO 1993 m. priėmė „*Smurto prieš moteris panaikinimo deklaraciją*“, kurioje sąvoka *smurtas prieš moteris* reiškia bet kokią smurto aktą prieš lytį, kuris sukelia arba gali sukelti moterims fizinę, lytinę ar psichologinę žalą bei kentėjimą, taip pat reiškia grasinimus atlikti tokius veiksmus, prievartą arba despotiškai atimti laisvę tiek visuomeniniame, tiek privačiame gyvenime³³. Nacionaliniame dokumente – „Valstybinėje smurto prieš moteris mažinimo strategijoje“ *smurtas prieš moteris šeimoje*

²⁹ *Юридическая энциклопедия*. Москва, 2008, c. 571.

³⁰ USCILA, R. *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius, 2005; MARCINAUSKAITĖ, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje”. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2008, Nr. 11 (113); SAKALAUSKAS, G.; ŪSELĖ, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2007, Nr. 1 (56); BABACHINAITĖ, G. Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, Nr. 1 (103); RUPŠIENĖ, L. Smurtas prieš vaiką šeimoje ir visuomenėje: teorinis aspektas. *Smurtas prieš vaiką šeimoje ir visuomenėje*. Klaipėda; 2001, ŽUKAUSKIENĖ, R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: 2006; USCILA, R.; DIRSIENĖ, N.; REIKERTIENĖ, V.; USCILAITĖ, Ū. *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Informacinė medžiaga. Vilnius, 2004 vartoja abi sąvokas viename kontekste. Smurto sąvoka dažniau vartojama kriminologijos vadovėliuose, teisėsaugos institucijų veiklos ataskaitose, įstatymuose (2006 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1330 “Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija”. Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.); *Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos užsakymu parengtose metodinėse rekomendacijose policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus* (2008); LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atliktuose tyrimuose (*Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas* (2008); *Smurtas prieš moteris – samprata, problemos, veiksmų kryptys* (2004) // <http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>).

³¹ JOVAIŠAS, K. *Smurto šeimoje prevencija: iliuzijų anatomija*. Vilnius, 2009, p. 26.

³² Vilnius, 2004, p. 8.

³³ 1993 m. *Jungtinių Tautų deklaracija dėl smurto prieš moteris panaikinimo*. Vilnius: Danielius, 1994, 1 str.

apibrėžiamas kaip visi tyčiniai, fiziniai, psichiniai, ekonominiai, seksualiniai vieno šeimos nario – dažniausiai vyro veiksmai kito šeimos nario – dažniausiai moters atžvilgiu, jeigu šie veiksmai pažeidžia jos, kaip pilietės ir asmens konstitucines teises ir laisves bei sukelia jai ekonominę, fizinę, psichinę ar moralinę žalą³⁴. Tarptautiniuose dokumentuose akcentuojama lygybė šeimos santykiuose, nepriklausomai nuo lyties, išsilavinimo, uždirbamų pajamų ar kitų veiksnių. 1979 m. Konvencijoje „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“ nurodoma, kad „moterų diskriminacija pažeidžia lygiateisiškumo ir pagarbos žmogaus orumui principus, <...> kad turi būti panaikinta moterų diskriminacija visuose santuokos ir šeimos santykiuose, ir vyrų bei moterų lygybė užtikrintų vienodas teises ir pareigas“³⁵.

Prievartos patyrimas šeimoje yra specifiškesnis, kartu jautresnis ir problematiškesnis. Šis klausimas jautrus visai visuomenei, nes jis susijęs su artimu kiekvienam socializacijos institutu. **Šeima** pagrindiniame mūsų šalies įstatyme – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įvardijama „kaip visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę, vaikystę“³⁶. Svarbiame analizuojamos tematikos dokumente – „Valstybinėje smurto prieš moteris mažinimo strategijoje“ – pateikiama tokia šeimos sąvoka: „tai sąjunga tarp moters ir vyro, kuriuos sieja turtiniai ir asmeniniai neturtiniai santykiai, atsirandantys santuokoje ar bendro gyvenimo neįregistravus santuokos pagrindu“³⁷. Nacionaliniai bei tarptautiniai teisės aktai³⁸, vykdoma valstybių politika suteikia šeimai, jos nariams ypatingą apsaugą, vertybinę poziciją. Šiuolaikinis globalizacijos, informacinių technologijų amžius susijęs ne tik su teigiamais pokyčiais, pasiekimais, bet ir su neigiamais – nusikalstamumo plėtra. Todėl šeima, kaip pirminis žmogaus vystymosi ir brandos mikro institutas yra labai svarbus. Šeimoje formuojasi vaiko asmenybė, ir nuo to, koks bus šeimos vaidmuo, joje propaguojamos vertybės, tokia bus ir visa visuomenė. Šeimoje bręstanti asmenybė, pasitikėjimo atsiradimas sąlygoja požiūrį ir elgesį į aplinkinius, ugdo pagarbą valstybei, įstatymams, visuomenei. Jeigu šeimoje vyrauja negatyvi aplinka, konfliktai, patiriama prievarta, vėliau išryškėja polinkis į nusikalstamumą. Tyrimai rodo, kada jeigu vienas vyresnis šeimos narys tampa nusikaltėliu, žymiai padidėja tikimybė, kad kas nors iš jaunesnių irgi paseks tėvo ar vyresniojo brolio

³⁴ Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.

³⁵ Valstybės žinios, 1996, Nr. 21, įžanga, 16 str.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

³⁷ Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.

³⁸ Šeimos kaip instituto svarba pabrėžiama ir tarptautiniuose dokumentuose: *Vaiko teisių konvencijoje*, priimtoje JT Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501), *Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje* (Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497), kurioje teigiama, jog „Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės grupė, ir ji turi teisę būti visuomenės ir valstybės saugoma“ (16 str.). Šeimos svarba akcentuojama ir 1966 m. *Europos socialinėje chartijoje*, kurioje šeima įvardijama pagrindine visuomenės ląstele ir akcentuojama šalių pareiga prisidėti prie jos apsaugos (Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704, 16 str.); taip pat 2000 m. *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje*, kurioje išreiškiama teisinė, ekonominė ir socialinė apsauga šeimai (Europos Sąjungos oficialus leidinys, 2007/C 303/01).

pėdomis³⁹. Todėl šeimos instituto apsauga svarbi ne tik teisiniu, bet ir sociologiniu, psichologiniu, etiniu požiūriu.

Šeimos sąvoka analizuojama lingvistiniu, sociologiniu, psichologiniu, etiniu aspektais⁴⁰. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne *šeimos* sąvoka pateikiama trimis aspektais: kaip žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų, gyvenančių kartu; kaip žmonių grupė ar organizacija, turinti bendrus interesus; kaip sistematikos vienetas, jungiantis artimas gentis⁴¹. Kiek problematiškiau su šia sąvoka yra teisinėje doktrinoje. Nors LR BK XXIII skyrius skirtas nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimams vaikui ir šeimai⁴², tačiau šeimos sąvoka jame nepateikiama, teisinis enciklopedinis žodynas tokios sąvokos taip pat nepateikia⁴³. Šeimos sąvoka nesurandama ir pagrindiniame šeimos teisės šaltinyje – Civiliam kodekse⁴⁴, apsiribojant tik šeimos narių išvardijimu. Mikelėnas V. pastebi, kad šeima, kaip reiškinys, yra kur kas daugiau, negu teisinė kategorija, be to, aplinkos veiksnių veikiamos kinta ir šeimos funkcijos, todėl tokio apibrėžimo tikslų suformulavimą galima būtų vadinti idealistiniu⁴⁵. Pažymima, jog šeima yra ypatinga žmonių bendrumo forma, savotiškas kolektyvinis subjektas, kuriame susipina dvasiniai, ekonominiai, socialiniai elementai⁴⁶.

Minėtas autorius, analizuodamas šeimos kaitą, remiasi Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija, kaip pavyzdžiui, 1998 m. sprendimas byloje *Berrehab v. The Netherlands* bei 1991 m. sprendimas byloje *Koster v. The Netherlands*, kuriuose pripažinta, kad vaiko gimimas nesusituokusiems jo tėvams reiškia *de facto* šeimą, taip pat 2002 m. byloje *Goodwin v. UK* priimtame sprendime, kuriame pripažįstama, kad teisę į pagarbą šeimos gyvenimui turi ir kartu gyvenantys transseksualūs asmenys⁴⁷.

³⁹ *Kriminologija*. Vilnius, 2010, p.60.

⁴⁰ Sociologijoje *šeima* apibrėžiama kaip grupė asmenų, kuriuos tiesiogiai sieja giminystės ryšiai, o suaugusieji grupės nariai prisiima atsakomybę už vaikų globą (GIDDENS, A. 2005; NAVAITIS, G. 2004). Pedagogikoje šeima įvardijama kaip pirminė visuomenės ląstelė, viena pagrindinių jos struktūros elementų, kaip sąjunga, paremta visuomeniniais, ekonominiais ir biologiniais ryšiais bei interesais (LELIŪGIENĖ I., 2002). Etikos tyrinėtojas ŽEMAITIS V. (2005) teigia, jog šeima tai pati mažiausia socialinė grupė, kurios narius sieja doroviniai meilės ir bičiulystės, abipusės pagarbos ir palankumo, tarpusavio supratimo ryšiai. Lietuvos Respublikos Seimo nutarime „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ šeima apibrėžiama kaip esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartu gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Todėl valstybės ir nevyriausybinės institucijos privalo užtikrinti šeimos integralumui palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę (Valstybės žinios, 2008, Nr. 69-2624). Galima teigti, jog įvairiose doktrinose pateikiamoje šeimos sampratoje dominuoja jungimosi, buvimo kartu elementai.

⁴¹ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 802.

⁴² *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

⁴³ GRINEVIČIŪTĖ, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamąjį įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2007, Nr. 8 (98), p. 85.

⁴⁴ *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁴⁵ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius, 2009.

⁴⁶ GRINEVIČIŪTĖ, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamąjį įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2007, Nr. 8 (98), p. 86.

⁴⁷ *Ibid*, p. 24.

Analizuojant šeimos institutą, svarbu išsiaiškinti, kas remiantis įstatymais laikomi šeimos nariais. Remiantis baudžiamąja teise, „šeimos nariai – tai kartu gyvenę tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo gyvenama bendrai neįregistravus santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai. O artimaisiais giminaičiais laikomi tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai“⁴⁸. Nagrinėjamoje temoje klausimas apie asmenis, kurie laikomi šeimos nariais yra svarbus, nes analizuojama mokslinė literatūra ir atliktas tyrimas susiję su moters patiriama prievarta šeimoje, t.y., iš šeimos nario.

Autorės atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo Vilniaus rajono moterys pagrindžia šeimos, kaip instituto kaitą, nes jaunos merginos lyginant su vyresnio amžiaus moterimis renkasi gyvenimą neįregistravusios santuokos (žr. 1 lentelę). Tradicinė šeimos samprata, paremta gyvenimu santuokoje, propaguojama vyresnio amžiaus moterų, kai tuo tarpu didelis skaičius moterų iki 25 m. gyvena neįregistravusios santuokos. Taip pat pastebima, jog kuo moterys vyresnės, tuo didesnis išsituokusių ir našlių skaičius. Jeigu iki 25 m. nėra nei vienos išsituokusios respondentės, ar našlės, o 26 – 35 m. tik viena respondentė išsituokusi, tai nuo 36 m. išsituokusių moterų skaičius didėja (36 - 45 m. 4 respondentės, o 46 - 55 m. 5 respondentės yra išsituokusios, o nuo 56 m. išsituokusios netgi 7 respondentės). Taip pat daugiau vyresnių moterų gyvena atskirai (jeigu 36-45 m. atskirai gyvena viena moteris, tai 46-55 m. atskirai gyvena 4 respondentės). Šie duomenys rodo šeimos instituto kaitą, bei vyresniame amžiuje atsirandančias problemas, kurios didina išsituokusių bei atskirai gyvenančių moterų skaičių.

1 lentelė. **Amžiaus ir šeiminių padėties priklausomumas autorės atliktame tyrime**

		Amžius ir šeiminių padėtis						Iš viso
		Šeiminė padėtis						
		Netekėjusi, gyvena su tėvais	Ištekėjusi	Gyvena neįregistravusi santuokos	Gyvena atskirai	Išsituokusi	Našlė	
Amžius	Iki 25 metų	10	5	9	0	0	0	24
	26 - 35	5	3	3	0	1	0	12
	36 - 45	2	11	5	1	4	0	23
	46 - 55	0	17	1	4	5	3	30
	56 ir daugiau	0	20	0	2	7	9	38
Iš viso		17	56	18	7	17	12	127

Tokia šeimos instituto kaita sąlygoja sunkumus formuojant vieningo šeimos instituto doktrininę sampratą.

⁴⁸ NOCIUS, J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009, 129 str.

Dėl to, kad šeimos institutas yra privatus ir ypatingai asmenišką, prievartos tyrimas yra sudėtingesnis, ir oficialioji statistika neatspindi tikrovės. Be to, tiriant prievartos šeimoje apraiškas susiduriama su dilema: vienu aspektu šeima yra privatus institutas, „šeimos gyvenimas yra privatus ir neliečiamas“⁴⁹, tačiau kitu aspektu – žmogaus teisių pažeidimas ir moters menkinimas. Policijos veiklos įstatyme nurodoma, jog policijos pareigūnas, siekdamas užkirsti kelią daromai nusikalstamai veikai, bet kuriuo paros metu gali įeiti į fiziniams ir juridiniams asmenims priklausančias gyvenamąsias ar negyvenamąsias patalpas, teritorijas⁵⁰. Toks reglamentavimas yra labai svarbus, nes susijęs su šeimos narių apsauga.

Nors smurtinis elgesys mūsų valstybėje yra kriminalizuojamas, tačiau jis apima ne visas smurtinio elgesio apraiškas. Grasinant baudžiamąją atsakomybę valstybėje siekiama apginti visuotinai pripažintas socialines vertybes, tokias kaip gyvybė, sveikata, seksualinio apsisprendimo laisvė. Smurtinius nusikaltimus vienija bendras pasikėsimo objektas, nes prarandama asmens gyvybė, sveikata, seksualinis neliečiamumas. Tačiau analizuojant smurtinio nusikalstamumo apraiškas šeimoje pastebimas latentiškas, nes ne visos prievartą patyrusios moterys nori tai viešinti, ar dėl kitų priežasčių susitaiko su patiriama prievarta.

Apibendrinant galima teigti, jog nusikalstamam elgesiui prieš moteris šeimoje apibūdinti yra vartojamos smurto ir prievartos sąvokos. Teisinėje literatūroje jos dažnai vartojamos kaip sinonimai, tačiau vertinant lingvistiniu ir kitais aspektais galima išvengti skirtumus. Prievarta prieš moteris suvokiama, kaip bet kokie tyčiniai fizinio, psichinio, seksualinio ar ekonominio pobūdžio veiksmai moters atžvilgiu. Tai akcentuojama tarptautiniuose ir nacionaliniuose dokumentuose kaip viena aktualiausių šiuolaikinių problemų, susijusių su šeimos instituto tvirtumu. Mokslinė literatūra bei atliekami tyrimai rodo šeimos instituto kaitą: keičiasi propaguojamos vertybės, tradicinę šeimą keičia gyvenimas neįregistravus santuokos, dėl vidinių ir išorinių veiksnių didėja ištuokų skaičius, kas apsunkina vieningos doktrininės šeimos sąvokos pateikimą.

1.2 Prievartos prieš moteris šeimoje genezė

Prievarta prie moteris šeimoje šiuolaikiniu metu sulaukia daug dėmesio. Nusikaltimų, kuriais padaroma žala moterims situaciją tyrinėja genderinė viktimologija⁵¹. Lietuvoje bei

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais), 22 str. Seimo narys A.Lydeka pabrėžia, kad prievarta šeimoje – ne tik šeimos vidaus reikalas, bet ir visuomenės problema, nes valstybės tikslas – ugdyti aukštos moralės pilietinę visuomenę, tačiau egzistuojanti prievartos prieš moteris problema trukdo jos ekonominei, kultūrinei, demografiniai valstybės raidai (A.Lydekos pranešimas spaudai „Patriarchalines tradicijas vis dar sunku išgyvendinti iš šeimos gyvenimo“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6370&p_d=98787&p_k=1).

⁵⁰ Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777, 18 str. 1 d. 3 p.

⁵¹ Genderinė viktimologija tyrinėja aukas, kurios išskiriamos pagal lytį, dažniausiai tai yra moterys, kai kalbama apie priverstinės prostitucijos ar santuokos, priverstinio gimdymo, taip pat šeiminio smurto ir kitų viktimizacinių

kitose užsienio šalyse atliekama daug tyrimų, kurie rodo, jog moterys yra pažeidžiama visuomenės grupė. 2002 m. Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų studijos „Spinter“ atliktas tyrimas parodė, kad 87 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad egzistuoja prievarta moters šeimoje, ir tik 4 proc. gyventojų mano, kad jos nėra⁵², o 2004 m. atliktas žmogaus teisių padėties ir apsaugos sistemos vertinimas parodė, jog net 46 proc. respondentų mano, kad moterų apsauga šeimoje nuo smurto yra labai bloga ir bloga, o teigiamos nuostatos šiuo klausimu laikosi tik 10 proc. respondentų⁵³. Didelės gyventojų dalies nuomonė, jog moterys patiria prievartą rodo, kad ši problema egzistuoja, reikalauja analizės, tyrimų ir prevencijos.

Remiantis statistiniais duomenimis nustatyta, kad moterys dažniausiai nukenčia nuo tėvų/įtėvių, taip pat nuo sutuoktinio/sugyventinio. Todėl pagal smurtautojo santykį su auka, galima skirti dvi prievartos šeimoje apraiškas: prievarta tėvų šeimoje; prievarta santuokinėje šeimoje. Lyginant mūsų valstybės statistinius duomenis nuo 2007 iki 2009 m. matyti, kad nuo tėvų ar įtėvių, taip pat nuo sutuoktinių/sugyventinių moterų nukentėjo mažiau: jeigu 2007 m. nuo sutuoktinio/sugyventinio nukentėjo 418 moterų, tai 2009 m. 321 moteris (žr. priedą Nr. 2); jeigu nuo tėvų/įtėvių 2007 m. nukentėjo 400 moterų, tai 2009 m. 195 moterys (žr. priedą Nr. 3).⁵⁴ Tačiau skiriasi rodikliai mieste ir kaime: daugiausia prievartą patiria mieste gyvenančios moterys. 2008 m. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atliktas tyrimas rodo, kad pastaraisiais metais Lietuvoje smurtą šeimoje nuolat patiria 15 procentų ištekėjusių moterų; iš kurių 2/3 smurtinį elgesį šeimoje patiria kiekvieną mėnesį ir dažniau⁵⁵. Analizuojant Policijos departamento prie VRM pateiktus duomenis matyti, kad iškvietimų į šeimyninius konfliktus nuo 2007 iki 2009 m. užregistruota daugiau. Daugiausia iškvietimų užregistruota didžiuose šalies miestuose: Vilniuje, Klaipėdoje, Kaune, Šiauliuose. Iš užregistruotų iškvietimų į šeimyninius konfliktus lyginant 2007 ir 2009 m., prievartos prieš moteris šeimoje atvejų sumažėjo (žr. priedą Nr. 4).

Nepaisant to, kad prievartos prieš moteris šeimoje atvejų sumažėjo, mūsų valstybės statistiniai duomenys rodo, kad yra viršijamas kitose šalyse prievartos prieš moteris šeimose lygis. Ši problema išlieka svarbi ir kitose šalyse, o svarbą pagrindžia valstybių statistiniai duomenys: Švedijoje per metus nuo patiriamos prievartos šeimose kreipiasi tūkstančiai moterų, o 2008 m. 17 moterų žuvo nuo savo artimo partnerio rankos⁵⁶. Kitos Skandinavijos šalies

procesų aukas (USCILA, R. Organizacijų, teikiančių paslaugas ir paramą nukentėjusioms nuo nusikalstamų veikų moterims, sistemos vertinimas. *Pedagogika. Mokslo darbai*, 2007, Nr. 88, p. 138).

⁵² USCILA, R. *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius, 2005, p. 52.

⁵³ *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

⁵⁴ *Nuo nusikalstamų veikų nukentėjusios moterys* // Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenys <http://www.bukstipri.lt/uploads/Nuo%20nusikalstamu%20veiku%20nukentejusios%20moterys.doc>

⁵⁵ *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

⁵⁶ *2010 balandžio 23 d. Lietuvos Respublikos žmogaus teisių komiteto pranešimas spaudai „Žmogaus teisių komiteto renginyje pasakyta „ne“ juodosioms smurto tradicijoms šeimoje“ II*

Suomijos statistika rodo, kad apie 40 proc. moterų patiria prievartą šeimoje, ir smurtautojas dažniausiai yra vyras arba sugyventinis, o apie 36 proc. vyrų net ir po skyrybų randa progą smurtauti prieš buvusią žmoną⁵⁷. Vokietijos ekspertai pabrėžia, kad kas ketvirta moteris šalyje bent vieną kartą yra patyrusi prievartą šeimoje⁵⁸. JAV kasmet užfiksuojama apie 1200 mirčių ir apie 2 mln. kūno sužalojimų dėl sutuoktinių ar partnerių prievartos prieš moteris⁵⁹. Rusijoje ši problema taip pat labai aktuali, nes nuo 2002 m. prievartos šeimoje atvejų padvigubėjo, o 2010 m. milicijos įskaitoje buvo 258 000 smurtautojų prieš moteris, ir šie skaičiai palaipsniui auga⁶⁰.

Lenkijos Respublikos pateikiami išsamūs statistiniai duomenys, susiję su moterų patiriama prievarta šeimoje (žr. priedą Nr. 6). Lyginant statistinius duomenis šioje valstybėje nuo 1999 iki 2010 m. matyti, kad iki 2007 m. prievartos šeimoje tendencija didėjo, o nuo 2007 m. sumažėjo ir daugmaž tokie pat rodikliai išliko iki 2010 m. (1999 m.-96.955; 2006 m.-157.854; 2007 m.-130.682; 2010 m.-134.866 nukentėjusių asmenų). Analizuojant nukentėjusių nuo prievartos šeimoje moterų skaičių, matyti, kad šie rodikliai atspindi bendruosius rodiklius nukentėjusių nuo prievartos šeimoje asmenų: nuo 1999 iki 2007 m. prievartos prieš moteris tendencija šeimoje didėjo, o 2007 m. iki 2010 m. sumažėjo (1999 m.-55.214; 2006 m.-91.032; 2007 m.-76.162; 2010 m.-82.102 nukentėjusių moterų). Lyginant nukentėjusių asmenų rodiklius (moterys, vyrai, vaikai) matyti, kad daugiausia nukenčia moterys, ir ši tendencija išlieka per visą analizuojamą laikotarpį nuo 1999 iki 2010 m.⁶¹. Kanados statistikos centro pateikiami duomenys rodo, jog prievarta šeimoje labai aktuali problema, tačiau lyginant 1999 m., 2004 m. ir 2009 m., matyti, kad padėtis stabilizavosi ir prievartos patiriamų atvejų keliais procentais sumažėjo⁶².

Moterų šeimoje patiriama prievarta grindžiama įvairiomis mokslinėmis teorijomis:

- *Feministinė* teorija. Feministinė paradigma paremti tyrimai įprastai remiasi išskirtinai nukentėjusių nuo prievartos šeimoje moterų patirties kokybiniais ir kiekybiniais aprašymais, tačiau nenagrinėja vyrų (partnerių, sutuoktinių) patirties. Tokie tyrimai dar kartą patvirtina vien vyrų smurto prieš moteris sistemingumą ir išskirtinumą. Dėl prievartos patyrimo pagal šią

http://www3.lrs.lt/pls/inter/lrs_search.show_html?p_id=97716&p_q=smurtas%20prie%F0%20moteris%20%F0eim oje&p_it=1&p_k=AAOjKdAAhAADCECAAA

⁵⁷ СИРККА, П. et al. *Обретение новой жизни. Справочное пособие для женщин столкнувшихся с насилием*. Ювяскюля, 2001, с. 14.

⁵⁸ ВАРКЕНТИН, А. *Насилие в семье остается проблемой и в Германии* // http://www.kontinent.org/article_rus_4b146dbb3c9f6.html

⁵⁹ 2010 m. balandžio 23 d. Žmogaus teisių komiteto surengta konferencija „Moters teisių apsauga – geroji praktika Lietuvoje“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4465&p_d=97668&p_k=1

⁶⁰ Пресс-релиз: *Круглый стол «Скажем нет домашнему насилию» в Москве* // <http://www.stopviolence.ru/archive-of-news/60-----1---r--.html>

⁶¹ *Lenkijos Respublikos nukentėjusiųjų nuo prievartos šeimoje asmenų kiekis atsižvelgiant į policijos duomenis užregistruotus pagal „Mėlynosios kortos“ procedūrą („Niebieskiej Karty“)*

http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/944/50863/Przemoc_w_rodzynie.html

⁶² *Kanados statistikos centro duomenys apie patiriamos prievartos šeimoje atvejus* // <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-224-x/2010000/t007-eng.pdf>

teoriją kalčiausi yra vyrai.⁶³ Šioje teorijoje išsiskiria dvi pakraipos: tai radikalojo feminizmo teorija ir materialiojo feminizmo teorija. Radikaloji feminizmo teorija atsiradusią vyro valdžią ir autoritetą grindžia fiziologiniais lyčių skirtumais, nes moterys gimdo ir augina vaikus, todėl yra labiau pažeidžiamos, fiziškai silpnesnės, jų veiklos galimybės tampa labiau ribotos⁶⁴. Radikalios feministės vyrą įsivaizduoja kaip negailestingą, neatlaidų ir šiurkštų. Materialinio feminizmo teorija siekė išvaduoti moteris ir pagerinti jų finansinę padėtį. Tai reiškė namų ruošos, maisto gaminimo naštos perėmimą, darbų pasidalijimą.

- *Konflikto* teorija. Ji akcentuoja vyro valdžią ir autoritetą šeimoje. Tradiciškai vyras kontroliuoja žmonos nuosavybę, priima sprendimus šeimoje ir tikisi paklusnumo iš kitų šeimos narių, t.y. žmonos ir vaikų. Šeima tarsi konflikto arena, kur vyras dažniausiai yra nugalėtojas, o moteris yra priversta paklusti vyrui bei atlikti daugybę nelygiaverčių veiklų⁶⁵.

A. Cunningham ir kt. (1998), analizuodami prievartą šeimoje, išskyrė penkias teorijas:

- *biologinė* (organinė) teorija (ši teorija, egzistuojanti daugiau negu šimtmetį kreipia dėmesį į genetines, įgimtas savybes. Mokslininkai pripažįsta, kad daugeliu atveju biologiniai veiksniai atlieka svarbų vaidmenį);

- *psichopatologinė teorija* (ši teorija kreipia dėmesį į individualias asmens savybes. Naudojama prievarta susijusi su patirtais įvykiais iš praeities);

- *sistemų teorija* (šeima yra dinamiška organizacija, susidedanti iš tarpusavyje sąveikaujančių komponentų. Vieno šeimos nario elgesys susijęs su kito atsaku, be to egzistuoja elgesio pasikartojamumo tikimybė);

- *socialinio išmokymo teorija* (šeimoje išgyventi prievartos patyrimai vaikystėje gali pasikartoti jau suaugusio žmogaus gyvenime);

- *feministinė teorija* (vyrai disponuoja savo jėga, kaip galimybe išlaikyti šeimą. Prievarta yra būdas vyrams kontroliuoti moteris ir naudotis savo valdžia)⁶⁶.

A. Cunningham ir kt., apibendrindami pateiktas teorijas teigia, kad žmogaus elgesys yra sudėtingas ir prieštaringas, todėl nėra taip lengva jį paaiškinti. Kiekviena iš šių teorijų yra logiškai paaiškinama, tačiau vargu ar egzistuoja izoliuotai nuo kitų.

Darbo autorės nuostata, kiekvienas žmogus yra individualus, kaip ir jo tarpusavyje santykiai bei kuriamas šeimos institutas, todėl vargu ar galima taikyti tik konkrečiai vieną iš minėtų teorijų. Jos tarpusavyje susipynusios, ir prievartos šeimoje aspektui paaiškinti prasmingos visos. Pavyzdžiui, įgimtos savybės yra labai reikšmingos formuojantis ir bręstant

⁶³ *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

⁶⁴ GUSTAINIENĖ, M. Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2005, Nr. 1, p.112.

⁶⁵ PIVORIENĖ, J. *Sociologijos pagrindai socialiniame darbe: šeima, sveikata*. Kaunas, 2004.

⁶⁶ CUNNINGHAM, A. et al. *Theory-derived explanations of male violence against female partners: literature update and related implications for treatment and evaluation*. London, 1998 // <http://www.lfcc.on.ca/maleviolence.pdf>

asmenybei, tačiau neatmestini ir vaikystės patyrimai bei išgyvenimai. Kiekvienas asmuo skirtingai reaguoja į situaciją. “Toje pačioje situacijoje vienas padaro nusikalstamą veiką, o kitas atsisako ją padaryti netgi ir tuo atveju, jeigu egzistuoja nusikalstamas ketinimas”⁶⁷.

Prievartą šeimoje galima suvokti, kaip tam tikrą elgesio sistemą. Kaip ir kiekvienas elgesys, prievarta turi tam tikrus etapus. Patiriamą prievartinį elgesį galima suskirstyti į keturias stadijas (mokslinėje literatūroje įvardijama kaip “smurto ratas”):

- didėjančios įtampos atsiradimo stadija (įtampa didėja ir mažėja moters balansavimo galimybės);
- aktyvaus smurto stadija (stiprūs pykčio priepoliai, kurių vyras jau negali paneigti, o moteris jau negali ignoruoti stipraus poveikio sau);
- meilės ir atgailos stadija (vyras jau gali būti geras, mylintis, kaltas, pasižadantis daugiau nesmurtauti arba atvirkščiai dėl visko kaltinantis moterį).
- Ramybė (incidentas pamirštas)⁶⁸.

Kai kurie mokslininkai smurto ratą vadina „užburtu ratu“, teigdami, jog esminis dalykas užburtame rate yra tai, jog abu partneriai dalyvauja pasikartojančiame smurto/nesėkmės + liūdesio/kaltės + atpirkimo/susitaikymo srities modelyje⁶⁹.

Suomijos ekspertai teigia, jog jeigu prievartą prieš moterį šeimoje prasideda, ji savaimė neišnyks (smurto ratas pradeda suktis). Laukimas pokyčių gali tęstis ištisus metus. Ramybės periodai trumpėja, o patiriama prievarta auga, nors jos rūšys ir formos pamažu keičiasi: dažnai nuo išžeidžiančių žodžių pereinama prie fizinės jėgos naudojimo. Suomijos mokslininkai pateikia tarpusavio santykių kaitos ciklo schemą (žr. Priedą Nr. 6), tarp kurių atsiranda prievartos elementai. Ją analizuodama, moteris gali nuspręsti, kokioje stadijoje yra jos ir vyro/sugyventinio tarpusavio santykiai, bei kaip jie keičiasi vienam etapui pereinant į kitą⁷⁰. Užsienio šalių mokslininkai yra pasiūlę rizikos veiksnių lentelę, kuri padeda nustatyti moteriai gresiantį pavojų. Naudojamos įvairios prievartos šeimoje nustatymo metodikos: Pavojaus nustatymo skalė (paremta ankstesniais tyrimų rezultatais ir vertinimais); smurto prieš sutuoktinį rizikos nustatymo skalė (SARA) – naudojama nustatant pakartotinio smurto šeimoje rizikos laipsnį; polinkio į smurtą skalė (PAS) – savęs įvertinimu pagrįsta skalė; psichopatijos klausimynas (PCL-R) – tiriamojo įvertinimas grindžiamas duomenimis, gautais interviu metu⁷¹.

⁶⁷ GALINAITYTĖ, J. *Kriminologija: teorija ir aktualijos*. Vilnius, 2009, p. 150.

⁶⁸ DIRSIENĖ, N.; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008, p. 26. Rusų mokslininkai tokį „smurto ratą“ aiškina išskirdami tris stadijas (ПАЗУХИНА, С.В., ФОКИН, И.В., ФУРТАЕВА, Е.И. *Домашнее насилие как проблема современного общества* <http://www.university.ru/j/images/stories/nir/11/pazyhina.pdf> -).

⁶⁹ ELIASSON, P. E. *Vyrai, moterys ir smurtas. Smurtinio elgesio supratimas ir keitimas. Stokholmo vyrų centro pranešimas*. Vilnius, 2002, p. 59.

⁷⁰ СИРККА, П. et al. *Обретение новой жизни. Справочное пособие для женщин столкнувшихся с насилием*. Ювяскюля, 2001, с. 26.

⁷¹ ŽUKAUSKIENĖ, R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius, 2006, p. 394.

Tyrimų ataskaitose pastebima, kad pačios sąvokos *prievarta* ar *smurtas* respondentų suvokiamos problematiškai, nes vieniems tam tikri veiksmais jau atrodo smurtiniai, t.y. nusikalstami, o kitiems normalus reiškinys. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2007 m. atlikto tyrimo ataskaitoje pastebima, kad vienoje apklausoje buvo išsiaiškinta, jog 92 proc. smurtą patyrusių respondentų smurtą namuose įvardijo kaip rimtus sveikatos sutrikdymus, 76 proc. - stumdymą, purtymą, ir tik 68 proc. smurtui priskyrė ir grasinimus⁷². Smurtas suvokiamas nevienareikšmiškai, svarbu, jog būtų riba, kokie santykiai toleruoti. Dėl šios tolerancijos ribos tampa sudėtinga atskirti, kas yra smurtas, o ką galima laikyti tiesiog „blogu elgesiu“⁷³. Jau minėtame tyrime pastebėta, kad pavyzdžiui, *šaukimas ir barimas* didelės dalies respondenčių nebuvo suvokiamas kaip smurtinis elgesys, o laikomas “kiekvienoje šeimoje pasitaikančiu normaliu dalyku”. Tokie atvejai rodo, kad tiems patiems žodžiais žmonės suteikia nevienodą reikšmę. Tokiu atveju *šaukimas* ir *barimas* vieniems atrodo kaip sutuoktinių kasdienybė, o kitiems jau prievartos apraiška⁷⁴. Tai priklauso nuo moters išsilavinimo, supančios aplinkos, įgytos asmeninės patirties, kasdien naudojamo žodyno. Moteris, kuri augo aplinkoje, kur nuolatos buvo šaukiama, baramasi, vėliau ir savo sukurtoje šeimoje tai vertina kaip normalų reiškinį, ir atvirksčiai - moteriai, kuriai šeimoje neteko klausyti negražių žodžių ar barnių, tai jau bus kaip prievartos apraiška.

Mokslinėje literatūroje randamas terminas „prievartos kultūra“. Ar šiandieninę informacinių technologijų, pažangos kultūrą galima laikyti „prievartos kultūra“? „Prievartos kultūra“ apibrėžiama, kaip visuomenės narių turimų įsitikinimų suma, padrašinanti vyro seksualinę agresiją ir palaikanti smurtą prieš moteris šeimoje ir visuomenėje“⁷⁵. Amerikiečių autorius G.de Becker pabrėžia, jog prievarta yra kiekvienos žmogiškosios kultūros dalis⁷⁶.

Apibendrinant galima teigti, jog prievartos prieš moteris šeimoje problemą išvelgia didžioji dalis mūsų šalies gyventojų. 2007-2009 m. statistiniai duomenys rodo, kad prievartos prieš moteris šeimoje atvejų mūsų valstybėje sumažėjo. Dažniausiai prievartą patiria mieste gyvenančios moterys, o didžiąją smurtautojų dalį sudaro tėvai/itėviai bei sutuoktiniai/sugyventiniai, tačiau lyginant su kitomis šalimis, išlieka aukštas prievartos prieš moteris šeimoje lygis. Prievartos prieš moteris šeimoje problemą įrodo ir užsienio valstybių (Lenkijos, Kanados, Rusijos, Vokietijos, Skandinavijos šalių) statistiniai duomenys. Prievartos prieš moteris šeimoje genezę analizuoja įvairios mokslinės teorijos. Prievartos šeimoje tyrimus

⁷² *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ VASILIAUSKIENĖ, L. *Prievartos kultūra. Smurto prieš moteris problema šiandieninėje visuomenėje*. Vilnius, 1997, p. 11.

⁷⁶ BECKER, de G. *Dar strachu. Jak wykorzystywac sygnaly o zagrozeniu, które ostrzegają nas przed przemocą i zapewniają przeżycie*. Poznan, 1998.

apsunkina tai, jog moterys skirtingai suvokia nusikalstamo elgesio sąvokas. Skirtingą prievartos suvokimą įtakoja išsilavinimas, asmeninės savybės, turima patirtis.

1.3 Prievartos prieš moteris šeimoje ypatumai

1.3.1 Priežastys, sąlygojančios prievartos šeimoje atsiradimą

Analizuojant prievartos klausimus, galima išskirti įvairaus pobūdžio priežastis, sąlygojančias prievartos prieš moteris šeimoje atsiradimą. Laikui bėgant priežastys keičiasi. Kaitą įtakoja nauji socialiniai, politiniai, kultūriniai aspektai, naujai atsirandančios teorijos. „Priežastys – tai tokie reiškiniai, kurie sukelia nusikalstamumą, dėsninę jų pasikartojimą ir lemia jo egzistavimą“⁷⁷. Amerikiečių autorius G. de Becker pastebi, kad prievarta neatsiranda iš karto, todėl siekiant užbėgti tokioms tragedijoms už akių, būtina analizuoti priežastis⁷⁸. Prievartą prieš moteris šeimoje įtakoja mūsų valstybėje vykstantys pokyčiai – ekonominiai, socialiniai, teisiniai. Politikų spragos ir klaidos, socialinės kontrolės bei prevencinės veiklos trūkumai, nepakankamas atitinkamų institucijų dėmesys jautriausioms šeimos grupėms – vaikams ir moterims, teisėsaugos institucijų veiklos trūkumai atskleidžiant nusikalstamas veikas, taip pat šalyje jaučiama nedarbo problema, gyventojų turtinė diferenciacija vienaip ar kitaip atsiliepia ir mikroinstitutuose – šeimose.

Ypatingą reikšmę prievartai prieš moteris šeimoje atsirasti turi asmeninės savybės, žalingi įpročiai, ligos, stresas, frustracija, negebėjimas bendrauti, šeimos ekonominė padėtis. Mokslinėje literatūroje, analizuojant asmeninių savybių įtaką nusikalstamam elgesiui, keliamas klausimas: nuo kurios grupės asmeninių savybių: paveldėtų, gautų genetiškai (kaip temperamentas, gabumai) ar įgytų socializacijos (mokymosi, ugdymo, bendravimo) metu priklauso toks elgesys?

Didelė dalis kriminologų pastebi, jog svarbiausią vaidmenį formuojantis nusikalstamam elgesiui vaidina socialinė aplinka ir individo socialinės savybės, o biologinės savybės, nors ir yra svarbios, nėra nusikalstamumą lemiantys veiksniai⁷⁹. Šią kriminologinę nuostatą patvirtina ir psichologijoje dominuojanti sąvoka *išmoktas smurtas*. Jau 1997 metais A. Bandūra pasiūlė socialinę agresijos išmokimo teoriją, manydamas, „kad mes išmokstame agresyvumo ne tik

⁷⁷ PRAPIESTIS, J. (sudarytojas). *Namų advokatas*. Vilnius, 2002, p. 583.

⁷⁸ BECKER, de G. *Dar strachu. Jak wykorzystywac sygnaly o zagrozeniu, ktore ostrzegaja nas przed przemocą i zapewnijają przeżycie*. Poznan, 1998. Rusų autorius СЕРДИОК, Л. savo knygoje „*Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование*“ pastebi, kad prievartos suvokimui ir paaiškinimui būtinas motyvų, bei vidinių faktorių išnagrinėjimas (Москва, 2002, c. 22).

⁷⁹ GALINAITYTĖ, J. *Kriminologija: teorija ir aktualijos*. Vilnius, 2009, p. 76-77.

patirdami jo naudą, bet ir stebėdami kitus⁸⁰. Pagal tai jis išskyrė agresiją įgalinančius ir agresiją skatinančius veiksniai:

- **Agresiją įgalinantys veiksniai.** Tai elgesio stebėjimas praeityje. Stebėdami agresyvių žmonių elgesį, patys išmokstame taip elgtis. A. Bandūros atlikti eksperimentai rodo, kad jau nuo mažens vaikai, stebėdami smurtaujančius aplinkinius, užaugę mažiau varžosi ir pamažu patys ima mėgdžioti tai, ką jiems yra tekę matyti. Pastebėta, kad gana dažnai suaugę kitų „skriaudėjai“ vaikystėje patys buvo skriaudžiami. Dėl to sulėtėjo jų socialinis ir emocinis vystymasis, jie nežinojo, ką reiškia būti mylimais ir globojamais⁸¹. Vaikystėje stebint prievartos apraiškas, ji tampa tarsi toleruotina suaugus. Jeigu vaikas patyrė šeimos narių prievartą arba ją nuolatos stebėjo per visuomenės informavimo priemones, arba iš savo bendraamžių, yra didelė tikimybė, jog ateityje prievartą jis naudos savo šeimoje ir taps agresyviu. Gustainienė M., analizuodama smurto prieš moteris priežastis bei prevenciją taip pat pastebi tiesioginę koreliaciją tarp smurto tėvų šeimoje ir žmonių elgesio jiems tapus suaugusiais. „Jeigu mergaitė vaikystėje patiria arba stebi smurtą šeimoje, labai padidėja tikimybė, kad jos suaugusios taps smurto aukomis, kaip ir berniukas, stebintis tėvą, kuris muša jo mamą, padidina tikimybę, jog suaugęs bus agresyviu ir naudos prievartą savo šeimoje“⁸². Tokia pat nuostata remiasi ir Purvaneckienė G., teigdama, jog atlikti socialiniai tyrimai patvirtina tokią tendenciją⁸³, rusų mokslininkai, manantys, jog „prievarta yra patirtos prievartos vaikystėje pasekmė“⁸⁴, nes „šeima moko mušti, moko, kaip turi joje elgtis vyras, moko, kaip jėgos pagalba galima pasiekti visų norimų tikslų“⁸⁵. Tokius pat statistinius duomenis pateikia ir Suomijos statistikos centras, teigdami, kad apie 40 proc. vyrų, kurie smurtauja prieš moterį šeimoje, tokį pat elgesio modelį matė vaikystėje⁸⁶. Tokiu būdu prievarta eina iš kartos į kartą, ir labai sunku užkirsti jai kelią, jeigu tokio negatyvaus elgesio pavyzdžius vaikas įsisąmonina jau vaikystėje.

- **Agresiją skatinantys veiksniai.** Tai agresyvaus elgesio priežastys konkrečioje situacijoje. Agresiją gali skatinti tuo metu patiriami fiziniai ar emociniai išgyvenimai. Pvz. fizinis skausmas, dėl kurio žmonės tampa piktesni, irzlesni. Agresyvų elgesį gali paskatinti ir kito žmogaus įžeidimas ar prieštaranga nuostata. Psichologai aiškina, jog agresija gali sukelti agresiją, todėl, kai iš kito žmogaus patiriama kas nors neigiama, stengiamasi atsakyti tuo pačiu.

⁸⁰ MYERS, G.D. *Socialinė psichologija*. Kaunas, 2008, p. 410.

⁸¹ МАСИОНИС, Д. *Социология*. 9 – издание. Москва, 2004. с.752 .

⁸² GUSTAINIENĖ, M. Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2005, Nr. 1, p. 111.

⁸³ PURVANECKIENĖ, G. Visuomenės nuomonė apie smurto prieš moteris Lietuvoje paplitimą. In *Smurtas prieš moteris Lietuvoje*. Vilnius, 1999

⁸⁴ АНАНИН, Л. Л. *Жестокость в семье*. Москва, 2000, с. 58.

⁸⁵ *Ibid.*, с. 60. Pateikiamas pavyzdys iš vaikystės, kai dar mažas vaikas viską mokosi gauti ir išspręsti jėga. Jeigu jo niekas nesustabdys ir nenukreips teigiama linkme, savo šeimoje jis taip pat viską spręs jėga. (*Ibid.*, с. 59).

⁸⁶ СИРКА, П. et al. *Обретение новой жизни. Справочное пособие для женщин столкнувшихся с насилием*. Ювяскюля, 2001, с. 20.

Emocine priežastimi gali būti ir frustracija, kuri atsiranda tada, kai iškilusios kliūtys neleidžia mums pasiekti kokio nors labai pageidaujamo tikslo⁸⁷.

Agresija yra asocialaus elgesio forma ir apibrėžiama, kaip priešiškas elgesys, kuriam būdingas įžūlus pranašumo demonstravimas ir net jėgos naudojimas kito žmogaus ar žmonių grupės atžvilgiu⁸⁸. Agresija, kaip tam tikra elgesio strategija, analizuojama psichoanalitiniu ir bihevioristiniu požiūriais⁸⁹.

- Psichoanalitiniu požiūriu, agresija yra instinktyvios kilmės ir jos pasireiškimo išvengti neįmanoma,

- Bihevioristiniu požiūriu agresyvių elgesį lemia asmens santykis su supančia aplinka.

Taigi agresyvus elgesys gali būti tam tikros ligos, sutrikimų priežastis, arba iššauktas stebint aplinką, kurioje naudojama prievarta. Agresija gali būti tiesioginė – nukreipta tiesiogiai į priešiško šaltinį, asmenį, kuriam išreiškiama neapykanta, arba netiesioginė – nukreipta į kitą asmenį, nors pastarasis ir nėra tiesioginis nepasitenkinimo šaltinis. Agresija taip pat gali būti sąmoninga arba pasąmoninė. Pasąmoninė agresija dažnai pasireiškia šeimose tarp asmenų, kuriuos jungia asmeniniai ryšiai, kai „vienas partneris sąmoningai siekia pakenkti kitam, tačiau sąmoningai to nepripažįsta ir savo agresyvių elgesį aiškina gerais norais partnerio atžvilgiu“⁹⁰. Pavyzdžiui, vyro agresija gali pasireikšti moteriai finansų kontrole, ar pinigų ribojimu būtiniausiems dalykams, ir bandant tai pateisinti savo valdžia ar autoritetu.

Naudojant agresiją, siekiama vienaip ar kitaip paveikti žmogų, jam pakenkti. Tai galima daryti tiek veikimu, tiek ir neveikimu. Agresijos metu asmuo gali bandyti suduoti smūgius aplinkiniams kumščiais ar po ranka pasitaikiusiais daiktais, taip pat įžeidinėti aplinkinius, keiktis. Toks elgesys gali trukti pakankamai ilgai, žmogus būna labai sujaudintas, „yra smarkiai įsitempę raumenys ir padidėjęs kraujo spaudimas“⁹¹. Literatūroje teigiama, jog agresyviam elgesiui atsirasti įtakos gali turėti dar ir šie veiksniai: neurofiziologiniai, genetinės determinantės, psichikos sutrikimai, harmoninis organizmo fonas, alkoholis ir narkotikai, individo raidos ypatumai, fiziniai ir socioekonominiai aplinkos veiksniai⁹².

⁸⁷ LEGKAUSKAS, V. *Socialinė psichologija*. Vilnius, 2008.

⁸⁸ ŽUKAUSKIENĖ, R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius, 2006, p. 20. Rusų mokslininkai pastebi, jog agresijos samprata skirtingai yra suprantama vyrų ir moterų: vyrams agresija tarsi instrumentas, elgesio būdas, o moterims agresija kaip ekspresija, išreiškimas pykčio ir streso sumažinimas (ПАЗУХИНА, С.В., ФОКИН, И.В., ФУРТАЕВА, Е.И. *Домашнее насилие как проблема современного общества* <http://www.universitys.ru/j/images/stories/nir/11/pazyhina.pdf> -).

⁸⁹ LIAUSĖDAS, A. Į agresyvių ir smurtinių elgesį linkusių individų diagnostika ir gydymas. *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius, 2002, p. 103.

⁹⁰ LEGKAUSKAS, V. *Socialinė psichologija*. Vilnius, 2008, p. 303.

⁹¹ USCILA, R.; GRIGUTYTĖ, N.; KARMAZA, E. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus*. Vilnius, 2008, p. 26.

⁹² LIAUSĖDAS, A. Į agresyvių ir smurtinių elgesį linkusių individų diagnostika ir gydymas. *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius, 2002, p. 104-105.

Sociologiniai tyrimai patvirtina alkoholio vartojimo ir smurtinio elgesio sąsajas. Šių dviejų negatyvių reiškinių sąsaja yra sąlygota biologinių, sociologinių, kultūrinių psichologinių ar kitų veiksnių sąveikos, nes „mėginimas išsivaduoti nuo priklausomybės narkotinėms medžiagoms gali sustiprinti agresyvų elgesį“⁹³. Apie 55 % smurtinių atvejų yra įvykdyti ar išprovokuoti išgėrusių ar narkotikais apsvaigusiu asmenų⁹⁴. Lenkijos Respublikos Statistikos centras pateikia duomenis, kiek smurtautojų šeimoje buvo apsvaigę nuo alkoholio. (Žr. priedą Nr. 6). Statistiniai duomenys rodo, kad dažniausiai prievartą naudoja apsvaigę vyrai. Ši tendencija išliko nuo 1999 m. iki 2010 m. Smurtautojų, kurie būtų apsvaigę nuo alkoholio skaičius nuo 1999 m. iki 2007 m. didėjo, o vėliau iki 2010 m. keliais procentais sumažėjo⁹⁵. Alkoholis ir narkotinės medžiagos slopina savimone, mažina gebėjimą įvertinti pasekmes, „tampa tarsi galimybe paaiškinti naudojamą prievartą, nes atgailaudamas vyras moteriai paaiškina, kad kaltas ne jis, o alkoholiniai gėrimai“⁹⁶. Alkoholis ir narkotinės medžiagos susijusios ir su anksčiau minėto agresyvaus elgesio atsiradimu. Remdamiesi tyrimais mokslininkai įrodė, kad sergančių alkoholizmu vyrų agresijos lygis šeimoje yra tris kartus didesnis, negu tų, kurie neturi alkoholizmo problemų. Maždaug du trečdaliai gydymo siekiančių alkoholikų naudojo prievartą šeimoje⁹⁷.

Konfliktus šeimoje dažnai sukelia ir lyčių skirtumai bei susiformavę tam tikri stereotipai⁹⁸. Lytis vienas iš socialinių stereotipų, psichologijoje apibūdinama, kaip biologinės arba socialiai sąlygojamos savybės, pagal kurias žmonės apibūdina vyrą arba moterį⁹⁹. Šiandieninėje visuomenėje lytis suvokiama, kaip vyriškumo ir moteriškumo simboliai, kaip hierarchiškas vyro ir moters pasiskirstymas atskiruose visuomenės institutuose. Socialiniai lyties skirtumai yra ypatingai svarbūs norint susikalbėti priešingos lyties asmenims¹⁰⁰. Atlikti tyrimai lyties atžvilgiu parodė, kad moteris yra žymiai nepalankesnėje pozicijoje, negu vyras. Tai ir sudarė pagrindą kurti įvairioms organizacijoms, daryti pakeitimus valstybės politikoje, kurti lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmus. „Visi šie procesai susipynė su didžiuliais

⁹³ GIDDENS, A. *Sociologija*. Vilnius, 2005, p. 217.

⁹⁴ MYERS, G.D. *Socialinė psichologija*. Kaunas, 2008.

⁹⁵ *Lenkijos Respublikos nukentėjusių nuo prievartos šeimoje asmenų kiekis atsižvelgiant į policijos duomenis užregistruotus pagal „Mėlynosios kortos“ procedūrą („Niebieskiej Karty“)*
http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/944/50863/Przemoc_w_rodzynie.html

⁹⁶ BECKER, de G. *Dar strachu. Jak wykorzystywac sygnaly o zagrozeniu, ktore ostrzegaja nas przed przemocą i zapewnijaja przezywie*. Poznan, 1998, c. 233.

⁹⁷ DIRSIENĖ, N.; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008.

⁹⁸ Stereotipas – tai supaprastintas tam tikros žmonių grupės įvaizdis. Lyčių stereotipai atsiranda, kai bendrinius požymius, nuomones arba vaidmenis priskiriame vienos iš lyčių atstovui (*Moterys ir vyrai: galimybės darbo rinkoje. Seminarų „Motery ir vyrų vaidmuo ekonominėje veikloje ir šeimoje: ar realybė užtikrina socialinį teisingumą“ medžiaga*. Vilnius, 2006, p. 29).

⁹⁹ MYERS, G.D. *Socialinė psichologija*. Kaunas, 2008, p. 200.

¹⁰⁰ Yra skiriama biologinė ir socialinė lytis. Biologinė lytis suvokiama kaip anatominiai ir fiziologiniai žmogaus skirtumai, o socialine prasme analizuojami socialiniai, kultūriniai ir psichologiniai skirtumai. Socialinė lytis gali būti išmokta, ir pan., ji gali keistis (*Moterys ir vyrai: galimybės darbo rinkoje. Seminarų „Motery ir vyrų vaidmuo ekonominėje veikloje ir šeimoje: ar realybė užtikrina socialinį teisingumą“ medžiaga*. Vilnius, 2006, p. 27.).

socialiniais pokyčiais“¹⁰¹ - pastebima moksliniuose tyrimuose. Ir nepaisant to, kad pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvos gyventojų nuostatos modernėjo, Purvaneckienė G., atlikusi tyrimą lyčių tematika, nurodė, kad visuomenė pasižymi patriarchyumu¹⁰², nepaisant to, kad lyčių galimybių politika plėtojama, moteriškoji pusė išlieka nelabai palankioje pozicijoje. Įsisenėjusios moters problemos visuomenėje dar egzistuoja. Šių problemų ištakos pastebimos ir antikinėje kultūroje. Antikos mąstytojas Aristotelis moters ir vyro skirtingą padėtį pagrindžia sakydamas, jog „vyriškojo prado santykis su moteriškuoju yra iš prigimties aukštesniojo santykis su žemesniu, valdančiojo su valdomuoju“¹⁰³. Matyti, jog jau nuo antikos laikų Vakarų kultūroje ima dominuoti pagarba tokiam vyrui, kuris turi valdžią šeimoje, gali kontroliuoti moterį. Ilgainiui ši nuostata švelnėjo, tačiau jos esminiai štrichai liko ir šiandienos kultūrose.

Kad mūsų visuomenėje dominuoja patriarchatas¹⁰⁴, pastebėjo ir L. Kublickienė, atlikusi tyrimą apie lyčių tarpusavio sąveiką. „Patriarchalinį vyro įvaizdį galima įrodyti tuo, kad svarbiausias „normalaus“ vyro požymis yra uždirbti pinigų“¹⁰⁵. Atliekami tyrimai rodo, kad tuose namų ūkiuose, kuriuose „galva“ buvo vyras, pajamos buvo 12 proc. didesnės už tas, kurių galva buvo moteris. Taip pat tie namų ūkiai, kurių „galva“ buvo vyras, apie 79 proc. gaunamų pajamų sudarė darbo pajamos, kai tuo tarpu tie namų ūkiai, kurių galva buvo moteris, didžiąją dalį gaunamų pajamų sudarė socialinės išmokos (pensijos, pašalpos)¹⁰⁶. Tai rodo, jog vyras, kaip šeimos narys susijęs su didesnių pajamų gavimu, todėl dažnai jaučia savo pranašumą moters atžvilgiu. Sociologijos profesoriai S. Dulkanas ir R. Edvards atkreipė dėmesį į tai, kad „lyčių tarpusavio santykiai keičiasi“¹⁰⁷, o sutuoktiniai ne visada geba šią nuostatą įsisąmoninti. Analitinės psichologijos kūrėjas K. M. Jungas taip pat pastebi, jog sutuoktinių santykiai keičiasi, jiems ėmus vienas į kitą žvelgti atidžiau ir pastebėjus tarpusavio nesuderinamumą. Sutuoktiniai ima mažiau skirti laiko sau, nes daugiau rūpinasi vaikų auklėjimu, namų ruoša, profesine veikla.

¹⁰¹ PURVANECKIENĖ G. Gendre Dimensijon in social, Economy and Politics Processes. *Socialiniai mokslai*, 2004, Nr. 1 (43).

¹⁰² *Ibid*, p. 19. Tokia pat nuostata remiasi ir Gustainienė M. straipsnyje „Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija“, teigdama, jog šaknys yra patriarchalinis šeimos modelis, susiformavęs dar pirmykštėje visuomenėje, kada vyras viešpatavo gamyboje, visuomenėje ir šeimoje. Autorė remiasi vienu pirmųjų šaltinių Biblija, komentuodama jau ten išreikštą tarsi žemesnį ir paklūstantį vyrui levos likimą – „...tu būsi vyro valdžioje, o jis bus tavo valdovas“ (*Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2005, Nr. 1, p. 111).

¹⁰³ SKUJENĖ, G. Pagarba ir jos raiška šeimoje kitimas. *Etika globalizacijos sąlygomis*. Vilnius, 2004, p. 342.

¹⁰⁴ Teisės požiūriu patriarchatas interpretuojamas kaip moterų diskriminacija (ŽVINKLIENĖ, A. Lyčių atotrūkis ir patriarchalizmo raiška Baltijos valstybėse. Lietuvos ypatumai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2009, Nr. 1 (24), p. 103).

¹⁰⁵ KUBLICKIENĖ, L. The Gender Relations: Maskuline Aspekt. *Socialiniai mokslai*, 2004, Nr. 1 (43). Šiai nuostatai pritaria ir Seimo narys A. Lydeka, teigdama, jog nepaisant įstatymuose įdiegtos lygybės vyrams ir moterims, išsisknijusias patriarchalizmo tradicijas vis dar sunku išgyvendinti iš šeimos gyvenimo, ir tai aktualu ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje (*A. Lydekos pranešimas spaudai „Patriarchalines tradicijas vis dar sunku išgyvendinti iš šeimos gyvenimo“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6370&p_d=98787&p_k=1*).

¹⁰⁶ ABLINGIENĖ, A. et al. *Moterys ir vyrai Lietuvoje*. Vilnius, 2008.

¹⁰⁷ *Kaip vienam auginti vaiką: straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2003, p. 67.

Darbo autorės vykdytame tyrime respondenčių buvo klausama, kokią šeimos pajamų dalį jos gauna (žr. 2 lentelę). Analizuojant moters gaunamų pajamų dalį ir šeimoje patiriamą prievartą pastebėta, kad moterys, kurios į šeimos biudžetą įneša mažą pinigų dalį (iki 50 proc.) prievartą patiria dažniau, negu tos moterys, kurių gaunamos pajamos yra nuo 51 iki 100 proc. (žr. 2 lentelę). Iš tų respondenčių, kurios gauna iki 100 proc. šeimos pajamų, nei viena nenurodė, jog patiria prievartą, ir tik viena nurodė, jog patiria kartais. Iš tų respondenčių, kurių gaunamos pajamos sudaro 0 - 25 proc., trys nurodė, jog prievartą patiria labai dažnai, ir trys, jog patiria kartais. Šie duomenys rodo, jog moterų šeimoje patiriama prievarta yra neatsiejama nuo uždirbamų pajamų. Finansiniai šeimos rodikliai susiję su emociniais, socialiniais šeimos ypatumais. Menkos šeimos pajamos sąlygoja tarpusavio nepasitenkinimą, neigiamų emocijų atsiradimą, blogėjančius santykius tarp sutuoktinių.

2 lentelė. **Moters gaunamos šeimos pajamų dalies (proc.) ir šeimoje patiriamos prievartos priklausomumas autorės atliktame tyrime**

		Šeimoje patiriama prievarta				Iš viso
		Taip, patiriu labai dažnai	Taip, patiriu kartais	Labai retai	Niekada	
Šeimos pajamų dalis (proc.)	0 - 25 proc.	3	3	12	17	35
	26 - 50 proc.	1	9	16	27	53
	51 - 75 proc.	2	4	3	12	21
	76 - 100 proc.	0	1	2	14	17
Iš viso		6	17	33	70	126

Atlikdama tyrimą darbo autorė domėjosi, ar šalia pajamų kitas rodiklis – moters išsilavinimas - turi reikšmės šeimoje patiriamai prievartai (žr. 3 lentelę). Tačiau šie duomenys gali būti labai subjektyvūs, nes tyrime daugiausia dalyvavo vidurinio, aukštesniojo bei aukštojo išsilavinimo moterys (pradinį išsilavinimą turi tik 2 respondentės, pagrindinį - 7, o nebaigtą vidurinį - 3; vidurinį – 45 moterys; aukštesnįjį - 29, o aukštąjį – 41 moteris). Duomenys rodo, jog ir aukštesnį išsilavinimą turinčios moterys patiria prievartą. Galima daryti prielaidą, jog aukštesnė žmogaus kvalifikacija, didesnis žinių kiekis susijęs su aukštesniais poreikiais, tarpusavio santykių analize. Tokiai moteriai reikia daugiau laisvės, saviraiškos, ir, jeigu vyras nori užslopinti moterį, gali kilti konfliktai.

**3 lentelė. Moters išsilavinimo ir šeimoje patiriamos prievartos priklausomumas
autorės atliktame tyrime**

Moters išsilavinimas ir šeimoje patiriama prievarta

		Šeimoje patiriama prievarta				Iš viso
		Taip, patiriu labai dažnai	Taip, patiriu kartais	Labai retai	Niekada	
Išsilavinimas	Pradinis	0	0	1	1	2
	Pagrindinis	0	2	3	2	7
	Nebaigtas vidurinis	1	0	0	2	3
	Vidurinis	3	5	9	28	45
	Aukštesnysis	0	2	15	12	29
	Aukštasis	2	6	9	24	41
Iš viso		6	15	37	69	127

Mokslinėje literatūroje keliamas klausimas - ar šeimoje patyrusi prievartą moteris galėjo būti nusikalstamo elgesio priežastimi? Kriminologų nuomone, auka labai dažnai yra nusikaltimo priežastis, dažnai nukreipianti nusikalstamą elgesį prieš save¹⁰⁸. Moteris gali prisidėti prie prievartos prieš ją atsiradimo sąmoningais ar nesąmoningais provokaciniais veiksmais, ir remiantis viktimologine tipologija jas galima suskirstyti į tokias grupes:

- agresyvias aukas (savo amoraliu elgesiu sukelia konfliktines situacijas);
- aktyvias aukas (nors elgesys ir nėra provokuojamas, tačiau skatina daryti joms žalą);
- iniciatyvias (elgesys yra teigiamas, tačiau įtakoja kito asmens nusikalstamą elgesį);
- pasyvias (nesipriešina prievartą naudojančiam asmeniui);
- nekritiškas (kurios nesugeba teisingai įvertinti susidariusios situacijos)¹⁰⁹.

Priklausomai nuo aukos elgesio susidariusias situacijas kriminologai skirsto į keletą grupių:

- Situacijos, kai aukos veiksmai yra provokuojantys - jie vienaip ar kitaip skatina nusikalsti kitą asmenį;
- Situacijos, kai būsima auka elgiasi neatsargiai, ir atsiranda sąlygos ar prielaidos įvykdyti nusikalstamą veiką;
- Situacijos, kai būsima auka elgiasi teisėtai, neprovokuoja kito asmens, bet kitas asmuo vis tiek pasiūlo nusikalstamai to asmens atžvilgiu¹¹⁰.

Taigi pastebima, kad tam tikrais atvejais prievarta tampa nusikalstamo elgesio ir nukentėjusios moters priežastinio ryšio pasekme. Tačiau tai yra tik tam tikra atvejų dalis, nes

¹⁰⁸ GALINAITYTĖ, J. *Kriminologija: teorija ir aktualijos*. Vilnius, 2009.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

daugelis moterų, patiriančios prievartą būna visiškai nekaltos dėl susidariusios neigiamos padėties šeimoje.

Apibendrinant galima teigti, kad prievartos prieš moteris šeimoje atsiradimą įtakoja įvairaus pobūdžio priežastys. Statistiniai duomenys bei autorės atliktas tyrimas rodo, kad prievarta šeimoje labiausiai yra susijusi su finansiniais šeimos rodikliais. Šalyje dominuojančio patriarchalizmo ištakos, lyčių stereotipai, priklausomybė alkoholio vartojimui sukelia konfliktus šeimoje ir įtakoja nusikalstamo elgesio atsiradimą. Pastebėta, jog nusikalstamas elgesys susijęs su prievartos patyrimu arba stebėjimu vaikystėje, mokslinėje literatūroje yra įvardijamas „išmokto smurto“ sąvoka.

1.3.2 Prievartos prieš moteris šeimoje rūšys, formos

Moterys šeimoje patiria įvairaus pobūdžio prievartą: fizinę, psichinę, seksualinę ar buitinę/ekonominę. Tarptautiniai teisės aktai įvardija tris pagrindines prievartos rūšis – fizinę, psichinę ir seksualinę, kurios dažniausiai pasireiškia šeimoje. Tačiau galima pastebėti, kad prievartos rūšių atskyrimas yra daugiau „sąlyginis dalykas, nes retai pasitaiko, kad šeimoje viena prievartos forma būtų atskirta nuo kitos“¹¹¹. Klasikinis prievartos skirstymas į fizinę (lot. *vis absoluta*) ir psichinę (lot. *vos compulsiva*) atėjo iš romėnų teisės, kai jas vartojant buvo analizuojami du nusikalstamo poveikio kitam žmogui būdai¹¹². Baudžiamojoje teisėje jie įtvirtinti išreiškiant pavojingą bei priešingą teisei poveikį, darant žalą nukentėjusiam asmeniui. Kiekviena prievartos rūšis analizuojama kreipiant dėmesį į konkrečias jos formas.

Autorės atliktame tyrime iš 127 respondenčių 56 nurodė, jog patiria prievartą. (žr. 4 lentelę). Pastarųjų buvo klausiama, kokio pobūdžio prievartą (fizinę, psichinę ar seksualinę) jos patiria/patyrė. Didžioji dalis moterų nurodė, jog patiria psichinę prievartą (32 respondentės). Seksualinę prievartą nurodė patiriančios 14 respondenčių, ir fizinę prievartą pasirodė patiriama mažiau (10 respondenčių).

4 lentelė. Respondenčių patiriamos prievartos rūšys

		Skaičius	Procentai
Prievartos rūšys	Fizinė	10	17,9
	Seksualinė	14	25,0
	Psichinė	32	57,1
	Iš viso	56	100,0

¹¹¹ USCILA, R. *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius, 2005.

¹¹² MARCINAUSKAITĖ, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2008, Nr. 11 (113), p. 42; KUJALIS, P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2004, Nr 60 (52).

Fizinė prievarta įvardijama kaip kėsanimasis į asmens fizinį neliečiamumą, sužalojant jo kūną, pažeidžiant vidaus organus, jų normalų funkcionavimą (mirtis, sveikatos sutrikdymas, fizinės kančios, bejėgiškos būsenos sukėlimas)¹¹³. Kujalis P. fizinę prievartą analizuoja kaip būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinį, kuris pasireiškia neteisėtu tyčiniu poveikiu kito žmogaus organizmui, ir atliekamas prieš kito žmogaus valią. Fizinė prievarta gali pasireikšti įvairiais veiksmais: smūgiais, mušimu, žalojimu, kitokiu poveikiu žmogaus išorės ar vidaus organams.

Analizuojant šeimoje patiriamą fizinę prievartą, galima išskirti tokias praktiškai pasitaikančias šios prievartos rūšies apraiškas: smūgiuojama, žnybama, spiriama, svaidomi, daužomi daiktai; neleidžiama išeiti iš namų; uždaroma patalpoje iš lauko; atsisakoma padėti pasiligojus, susižeidus ar nėsčiai moteriai, neleidžiama kreiptis medicininės pagalbos; trukdoma miegoti, gadinamas turtas¹¹⁴.

Fizinė prievarta gali būti nukreipta į gyvybės atėmimą; sveikatos sutrikdymą; skausmo ar fizinį kančių sukėlimą; laisvės atėmimą; bejėgiškumo būklės sukėlimą¹¹⁵.

Fizinė prievarta tai ne tik asmens mušimas, smaugimas ar spardymas, bet ir kitoks poveikis – fizinis, cheminis, poveikis žmogui, mėtant ar kitaip žalojant pasinaudojus daiktais¹¹⁶. Tai reiškia, jog fizinė prievarta gali būti daroma ne tik naudojant fizinę jėgą, bet ir šaltuosius ar šaunamuosius ginklus, kitus daiktus, skysčius, tam tikras neigiamai žmogų veikiančias medžiagas; pavyzdžiui naudojamos įvairios rūgštys, cheminis reaktyvas, nuodai. Fizinė prievarta pasireiškia tuo, kad neigiamas poveikis žmogui daromas per jo kūną, organus, dėl ko atsiranda fiziologiniai pokyčiai.

Autorės atliktame tyrime respondenčių buvo klausama apie patiriamos fizinės prievartos formas (žr. 1 pav.). Pasirodė, jog dažniausiai fizinę prievartą respondentės patiria namuose. Fizinę prievartą dažniausiai pasireiškia smūgiais, spyriais (jie patiriami tiek namuose, tiek ir viešose vietoje), taip pat daiktų svaidymu (taip pat namuose bei viešoje vietoje). Mušimas, kitoks žalojimas ar atsisakymas padėti susirgus, pasiligojus buvo nurodytas tik kelių respondenčių. Panašiais duomenimis pagrįsti tyrimai ir užsienio valstybėse¹¹⁷.

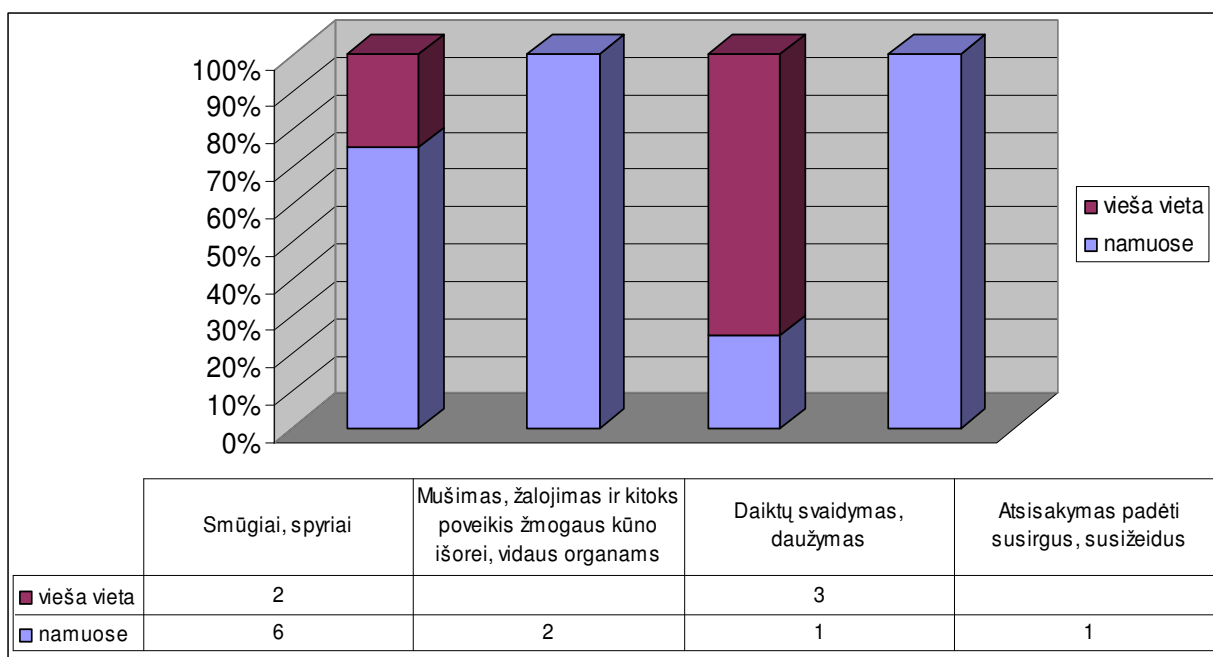
¹¹³ MARCINAUSKAITĖ, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, Nr. 11 (113), p. 42.

¹¹⁴ *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius, 2010.

¹¹⁵ KUJALIS, P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2004, Nr. 60 (52), p. 75.

¹¹⁶ *Юридическая энциклопедия*. Москва, 2008, с. 571.

¹¹⁷ 2004 m. Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas parodė vyraujančių fizinės prievartos sužalojimų pobūdį: mėlynės, sumušimai (87,4 proc.), mėlynės po akim (57,9 proc.), veido įdrėskimai, įpjovimai (38,8 proc.), išmušti dantys, sulaužyti kaulai (21,1 proc.). ŽUKAUSKIENĖ, R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius, 2006, p. 385.

1 pav. Respondenčių patiriamos fizinės prievartos formos

Fizinė prievarta visada yra daroma veikimu, - taip mano daugelis Lietuvos kriminologų, nors Kujalis P. pabrėžia, jog kai kurie rusų mokslininkai tam prieštarauja, teigdami, jog fizinę prievartą galima sukelti ir neveikimu, nors skirtumų tarp veikimo ir neveikimo analizuojant fizinę prievartą nereikėtų laikyti esminiais¹¹⁸.

Fizinę prievartą galima skirstyti į dvi grupes:

- Pavojingiausi fizinės prievartos atvejai, kai asmuo praranda galimybę valdyti savo veiksmus, vadinama *nenugalima fizinė prievarta*;
- Tokie fizinės prievartos atvejai, kai asmuo nepraranda galimybės valdyti savo veiksmų¹¹⁹.

Pirmuoju atveju, analizuojant pavojingiausius prievartos atvejus, reikia pastebėti, jog tai susiję su valios praradimu, nesugebėjimu savęs kontroliuoti, pasirinkti kitokį elgesio variantą. Kai kurie rusų autoriai fizinei prievartai priskiria ir *hipnozę*, nors ši pozicija mokslinėje literatūroje analizuojama įvairiai. Užhipnotizuoto žmogaus būseną panaši į miegą, kurio psichika vienokiais ar kitokiais būdais yra atskirta nuo išorinio pasaulio, tarsi užblokuota, negebant kontroliuoti savo veiksmų. Tai susiję su žmogaus bejėgiškumu, kuris atsiranda pastarąjį užhipnotizavus, kas Kujalio P. nuomone reiškia, jog „hipnozė yra fizinės prievartos atmaina, nes būtent fizinė prievarta yra nukreipta į asmens bejėgiškumo būklės sukėlimą, be to hipnozė pasireiškia tiesioginiu poveikiu žmogaus organizmui, t.y. jo smegenims“¹²⁰.

¹¹⁸ KUJALIS, P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2004, Nr. 60 (52).

¹¹⁹ *Ibid.*, p. 75.

¹²⁰ *Ibid.*, p. 76.

Antruoju atveju analizuojama tokia fizinė prievarta, kai asmuo nepraranda galimybės valdyti savo veiksmų. Tai reiškia, jog asmuo sąmoningai, valingai, kontroliuodamas numato ir pasirenka tokį elgesio būdą, naudojant prieš kitą asmenį negatyvius veiksmus.

Amerikiečių mokslininkas G.de Becker mušamą moterį prilygina vaikui, sakydamas, jog „tokia moteris, kaip ir vaikas po prievartos patiria ramybės būseną ir tarsi tampa dar labiau priklausoma, nes išivaizduoja, jog tai natūralu, taip ir turi būti“¹²¹. Fizinę prievartą patirianti moteris gali priprasti, nes dažniausiai lydi dideli kontrastai tarp laikotarpio, kai moteris patiria prievartą, ir kai išgyvena ramybės būseną (pvz. kai vyras atgailauja, kai jo nėra ir pan.). Ramybės būsenoje baimės jausmas tarsi susilpnėja ir moteris mažiau reaguoja į galimą pavojų, kai tuo tarpu kita, nepatirianti prievartos moteris tai priimtų kaip didelę rizikos situaciją. Ramybės akimirkos leidžia moteriai užsimiršti, ir prievarta gyvenime tampa norma. G.de Becker tokios moters, kuri patiria prievartą psichologiją prilygina vergo, sakydamas, jog „pirmą kartą sumušta moteris yra auka, o po antro sumušimo – savanorė“¹²². Minėtas autorius teigia, jog loginis paaiškinimas tokiai moteriai nebepadeda. Autorius remiasi savo patirtimi, kai kalbėdavo su moterimis, patiriančiomis prievartą ir bandė įtikinti loginiu būdu, jog jos neturi taikytis su patiriama prievarta. Tačiau pokalbiai jokių rezultatų neduodavo, nes teko matyti tokių moterų prieštaravimus. Jos išgalvodavo šimtus pasiteisinimų tokiam vyro elgesiui¹²³.

Baudžiamajame įstatyme numatyta nemažai nusikalstamų veikų, padaromų naudojant fizinę prievartą, už kurias numatyta baudžiamoji atsakomybė¹²⁴ (žr. priedą Nr. 7). Šeimoje naudojant prievartą prieš moteris dažniausiai pasitaikančios nusikalstamos veikos yra susijusios su sveikatos sutrikdymais, kuris įvardijamas kaip žmogaus sužalojimas¹²⁵ arba susargdinimas¹²⁶

¹²¹ BECKER, de G. *Dar strachu. Jak wykorzystywac sygnaly o zagrozeniu, które ostrzegaja nas przed przemocą i zapewniaja przeżycie*. Poznan, 1998, c. 237.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Amerikiečių autorius G.de Becker pateikia pavyzdį apie moterį, kuri turėjo sulaužytus šonkaulius po paskutinio vyro sumušimo, bet nepaisant to, vėl norėjo kartu gyventi. Į moteriai užduotą klausimą, kaip ji lieptų elgtis, jeigu taip atsiktų jos dukrai, ji nepateikia atsakymo. Atsakymą pateikia autorius: „dukra turi mamą, mamai likęs instinktas ja rūpintis“. Motina jaučiasi vienišesnė, ir netgi smurtaujantis vyras tampa savotiška atrama. Be to, ši moteris buvo patyrusi prievartą vaikystėje, ir išgyventa prievarta tampa norma.

¹²⁴ Su fizine prievarta baudžiamajame įstatyme susijusios šios normos: nužudymas (LR BK 129 str.); nužudymas labai susijaudinus (LR BK 130 str.); neatsargus gyvybės atėmimas (LR BK 132 str.); sukurtimas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės (LR BK 133 str.). Tai nusikaltimai žmogaus gyvybei. Taip pat su fizine prievarta baudžiamajame įstatyme susijusios normos, kada kėsinamasi į žmogaus sveikatą: sunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 135 str.); sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus (LR BK 136 str.); sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo (LR BK 137 str.); nesunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 138 str.); nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo (LR BK 139 str.); fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (LR BK 140 str.). Taip pat su fizine prievarta susijusios normos įtvirtintos LR BK XIX skyriuje (privertimas darytis neteisėtą abortą – LR BK 143 str.; palikimas be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei – LR BK 144 str.; grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas – LR BK 145 str.)

¹²⁵ *Sužalojimas* suvokiamas kaip žmogaus kūno audinių ar organų anatominio vientisumo ar jų funkcijų pažeidimas mechaniniu, fiziniu ar cheminiu poveikiu (USCILA, R.; GRIGUTYTĖ, N.; KARMAZA, E. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus*. Vilnius, 2008, p. 16).

¹²⁶ *Susargdinimas* tai organizmo funkcijų sutrikdymas biologiniu, fiziniu, cheminiu ar psichiniu poveikiu arba nesuteikiant būtinos medicininės pagalbos (*Ibid.*)

pažeidžiant jo kūno audinių ar organų vientisumą arba sutrikdant jų funkcijas¹²⁷. Taip pat analizuojant teismų praktiką pastebima, jog fizinė prievarta prieš moterį šeimoje baigiasi ir gyvybės atėmimu¹²⁸.

Sunkus sveikatos sutrikdymas susijęs su tokiu žmogaus sužalojimu arba susargdinimu, kai dėl to nukentėjęs asmuo netenka regos, klausos, kalbos, vaisingumo ar nėštumo ar yra kitaip sunkiai suluošinamas, suserga sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia gyvybei ar stipriai sutrikdančia žmogaus psichiką¹²⁹. Remiantis statistiniais duomenimis dėl sunkaus sveikatos sutrikdymo nuo sutuoktinio 2009 m. nukentėjo 8 moterys (žr. priedą Nr. 8).

Sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus įvardijamas kaip sunkus žmogaus sužalojimas staiga labai susijaudinus dėl itin įžeidžiančio jį ar jo artimą asmenį nukentėjusio asmens poelgio¹³⁰. Staigus susijaudinimas yra tokia būseną, kai emocinis stresas stabdo intelektinę veiklą, ir dėl to susilpnėja asmens gebėjimas suvokti ar kontroliuoti savo veiksmus. Spręsdamas, ar nukentėjusiojo poelgis yra itin įžeidžiantis, teismas atsižvelgia į tai, kiek nukentėjusiojo tyčiniai veiksmai esmingai prieštarauja moralės bei dorovės principams, pažeidžia žmogaus garbę ir orumą ir kaip tai paveikia kaltininką, atsižvelgiant į jo individualias asmenines savybes¹³¹. Teismų praktikoje yra tokių atvejų, kai ne tik sutrikdoma sveikata, bet ir nužudoma dėl to, jog sutuoktinė yra neištikima, ir neištikimybė yra tyčinė arba demonstratyvi.

Sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo taip pat LR BK įtvirtinta veika, kai pažeidžiama kito žmogaus sveikata. Ši nusikalstama veika gali būti padaroma tiek aktyviais veiksmais, tiek ir neveikimu, tačiau padarinių atžvilgiu visada yra neatsargumas – nusikalstamas pasitikėjimas arba nusikalstamas nerūpestingumas. BK 138 str. įtvirtintas

¹²⁷ NOCIUS, J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009, p. 132-133.

¹²⁸ *LAT baudžiamoji byla 2010 m. kovo 16 d. Nr. 2K-121/2010* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 2d. 3 p. už tai, kad buitinio konflikto metu nužudė savo sugyventinę apsvaigęs nuo alkoholio); *LAT baudžiamoji byla 2010 m. gegužės 18 d. Nr. 2K-207/2010* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 1 d. už tai, kad savo namuose, tarpusavio konflikto su žmona metu padarė jai sunkų sveikatos sutrikdymą, o toliau konfliktuojant, tyčia sunkiai sutrikdė sveikatą ir žmona ligoninėje mirė. LAT pažymėjo, jog pradžioje kilęs buitinis konfliktas peraugo į fizinį smurtą); *LAT baudžiamoji byla 2009 m. birželio 30 d. Nr. 2K-294/2009* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 1d., nes tarpusavio konflikto metu tyčia nužudė savo sugyventinę); *LAT baudžiamoji byla 2007 m. sausio 16 d. Nr. 2K-31/2007* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 1 d. už tai, kad asmeninio konflikto metu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, tyčia nužudė savo sugyventinę); *LAT baudžiamoji byla 2007 m. kovo 6 d. Nr. 2K-177/2007* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 1 d. už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, dėl asmeninių nesutarimų, pavydo ir pykčio tyčia nužudė savo sugyventinę); *LAT baudžiamoji byla 2007 m. vasario 13 d. Nr. 2K-120/2007* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 1 d. už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, asmeninio konflikto metu padarė savo sugyventinei sužalojimus, dėl kurių nukentėjusioji mirė); *LAT baudžiamoji byla 2007 m. liepos 3 d. Nr. 2K-509/2007* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 1 d. už tai, kad tyčia nužudė savo sugyventinę, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio); *LAT baudžiamoji byla 2007 m. rugsėjo 18 d. Nr. 2K-541/2007* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 129 str. 1 d. už tai, kad tarpusavio konflikto metu, abiems esant apsvaigus nuo alkoholio, padarė sužalojimus, o vėliau uždusino, nuo ko sugyventinė mirė).

¹²⁹ *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741, 135 str. *LAT baudžiamoji byla 2010 m. birželio 15 d. Nr. 2K-341/2010* (smurtautojas nubaustas už tai, kad asmeninio konflikto su sutuoktine metu ją suluošino ir buvo padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas).

¹³⁰ *Ibid.*, 136 str.

¹³¹ *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“*. Teismų praktika, 2004, Nr. 21, 24 punktas.

nesunkus sveikatos sutrikdymas yra tokia nusikalstama veika, kai sužalojamas arba susargdinamas žmogus, bet jam nėra BK 135 str. numatytų sunkių padarinių, tačiau nukentėjęs asmuo dėl to prarado nedidelę dalį profesinio ar bendro darbingumo arba ilgai serga¹³². Antroje šio straipsnio dalyje įtvirtinti šią nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai, iš kurių „bejėgiškos būklės žmogus“, „artimas giminaitis ar šeimos narys“, „nėščia moteris“ yra ypatingai aktualūs prievartos prieš moteris šeimoje tematikai. Dėl nesunkaus sveikatos sutrikdymo 2009 m. nuo savo sutuoktinių/sugyventinių nukentėjo 137 moterys (žr. priedą Nr. 8).

Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas yra tokia nusikalstama veika, kai kitą žmogų mušant ar kitaip smurtaujant sukeliamas fizinis skausmas, nežymiai sužalojamas ar trumpam susargdinamas¹³³. Mušant ar kitaip smurtaujant daromas poveikis žmogaus organizmui, kuris sukelia fizinį skausmą, tačiau tai sukelia trumpą susargdinimą ar nežymų sužalojimą, kaip, pvz. smogimas ranka, kietu daiktu, tempiant, laužant, veikiant dujomis, užsiundant šunį ir pan. Statistiniai duomenys rodo, jog nuo sutuoktinio tokią nusikalstamą veiką 2009 m. patyrė 44 moterys (žr. priedą Nr. 8). Sveikatos sutrikdymo masto – ar tai sunkus, nesunkus ar nežymus sveikatos sutrikdymas taisyklės įtvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, teisingumo ministro, socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“¹³⁴.

Psichinė prievarta tai poveikis kito asmens psichikai (smegenų funkcija atspindėti aplinką ir reguliuoti organizmo sąveiką su ja¹³⁵), kuris vykdomas prieš nukentėjusiojo valią. Lietuvos baudžiamojoje teisėje pateikiama tokia psichinės prievartos samprata: „tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginti), kad dėl tolimesnių grasinančiojo veikslių ar neveikimo atsirastų tam tikrų neigiamų pasekmių“¹³⁶. Baudžiamajame įstatyme galime rasti daug nusikalstamų veikų, kurios susijusios su šeimoje patiriama psichine prievarta¹³⁷.

¹³² Lietuvos Aukščiausio Teismo 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Teismų praktika, 2004, Nr. 21, 138 str. LAT 2007 m. lapkričio 27 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-P-429/2007 (smurtautojas nuteistas pagal 138 str. 1 d., nes tyčia šeimyninio konflikto metu sukėlė sugyventinei nesunkų sveikatos sutrikdymą).

¹³³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741, 140 str.; LAT 2006 m. lapkričio 28 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-617/2006 (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 140 str. už tai, kad konflikto su žmona metu jai padarė nežymų sveikatos sutrikdymą); LAT 2007 m. birželio 5 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-454/2007 (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 140 str. už tai, kad prieš buvusios žmonos valią pateko į jos butą, ir savo veiksmais padarė nežymų sveikatos sutrikdymą).

¹³⁴ Valstybės žinios, 2003, Nr. 5-2357.

¹³⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000, p. 627.

¹³⁶ KUJALIS, P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2004, Nr. 60 (52), p. 77.

¹³⁷ Su psichine prievarta baudžiamajame įstatyme susijusios šios normos: šmeižimas (LR BK 154 str.); įžeidimas (LR BK 155 str.) – tai nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens garbei ir orumui. Tačiau negalima griežtai atskirti normų, kurios susijusios tik su psichine prievarta, nes ši prievartos rūšis yra susijusi ir su fizine (LR BK XVII; XVIII; XIX skyriai) ir seksualine prievarta (LR BK XXI skyrius)

Universali psichinės prievartos sąvoka apima įvairių rūšių ir būdų grasinimus¹³⁸. Juridiniu aspektu grasinimas pirmiausia susijęs su realumu. Tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje teisėje dominuoja nuostata, jog grasinimai turi būti realūs. LR BK komentare grasinimas aiškinamas neatsiejamai nuo realumo. „Grasinimus asmenys turi suvokti kaip realius, t.y. suprasti, kad jie bus įgyvendinti“¹³⁹. Problematiškumas kyla norint įvertinti realumo laipsnį. Mokslinėje literatūroje pateikiamos įvairios nuomonės analizuojant realumo klausimą. Kalbiniu atžvilgiu *realumas* aiškinamas kaip „atitinkantis tikrovę, tikras, apčiuopiamas; įvykdomas, įgyvendinamas arba atitinkantis tikrąją prasmę, praktiškas“¹⁴⁰. Iš šio apibrėžimo matyti, kad realumas susijęs su tuo, kas egzistuoja tikrovėje, atspindi realybę. Teisinėje literatūroje grasinimo realumas analizuojamas per subjektyvųjį arba objektyvųjį kriterijus:

- Subjektyvųjį aspektą konstatavo LAT senatas, teigdamas, jog teismai pagrindu turi imti nukentėjusiojo grasinimo suvokimą, paremtą jo gyvenimiškojo patyrimo aplinkybėmis¹⁴¹. Remiantis tokia nuostata, ar grasinimas buvo realus, ar ne, būtų sprendžiama pagal nukentėjusiojo nuomonę ir patyrimą. Tačiau nukentėjusi moteris gali būti suinteresuota bylos baigtimi, klystanti, pervertinanti arba neįvertinanti aplinkybių. Tuomet grasinimo realumas nebus pagrįstas;

- Objektyvus aspektas susijęs su visų aplinkybių analizavimu ir remiasi nuostata, kad „būtinu grasinimo elementu laikytinas objektyvus grasinimo gebėjimas paveikti nukentėjusios psichiką, t.y. jai suteikiant baimės“¹⁴². Šiuo atveju nėra sureikšminama nukentėjusios pozicija, tačiau psichikos paveikimas taip pat gali būti probleminis aspektas. Žmonės skiriasi savo fiziologine, psichine būseną, ir įbauginimas, atrodantis pakankamas, gali skirtingai atsiliiepti konkrečiai nukentėjusiajai.

Teisinėje literatūroje svarbiausiu grasinimo realumo elementu laikomas tikrumas. *Tikrumas* lietuvių terminologijoje suvokiamas kaip „neabejotinas, įtikinantis, toks, koks yra pagal savo prigimtį, vedantis į tikslą“¹⁴³. Tikrumas rodo, ar veika egzistuoja objektyviai, ar ji nėra kažkieno vaizduotės vaisius. Tai susiję su teisinio vertinimo aspektu.

Žmogui daromas poveikis yra įvairus: grasinama, verčiama bijoti, bauginama. Gali būti, jog moteris bauginama dėl jos pačios, arba dėl jos artimųjų, aplinkos, arba dėl to, kas jai rūpi. Bauginimu yra išreiškiama psichinės prievartos objektyvioji pusė. Psichinė prievarta – tai bauginimo procesas. Ir šis procesas „objektyviai“ gali pasireikšti ne vien tik baimės jausmo

¹³⁸ FEDOSIUK, O. *Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2001, Nr. 21 (13), p. 102.

¹³⁹ PRAPIESTIS, Jonas in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (213-330 str.). Vilnius, 2010, p. 163, 197.

¹⁴⁰ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 649.

¹⁴¹ FEDOSIUK, O. *Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2001, Nr. 21 (13), p. 108.

¹⁴² *Ibid.*, p. 102.

¹⁴³ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 845.

kėlimu kitam žmogui, bet ir jo baimės palaikymu“¹⁴⁴. Ir ši baimė kitokia, ji skiriasi nuo natūralios baimės, su kuria susiduriame kiekvienas, net ir nepatiriantis prievartos.

Psichologai pastebi, jog baimė neatsiejama nuo anksčiau nagrinėto agresijos fenomeno. Susidūrę su negatyviais dalykais, žmonės išgyvena baimę, kad jų poreikiai nebus patenkinti, arba bus patenkinti ne visai taip, kaip jiems norisi. Ši baimė siaurina blaivų mąstymą, ir prarandama galimybė pastebėti daugelį alternatyvių priemonių, kurias galima būtų panaudoti poreikiams patenkinti. Tai kelia dar didesnę baimę, kuri perauga į pyktį kitam žmogui¹⁴⁵. Ir tas pyktis dažniausiai būna nukreipiamas į artimiausią žmogų – sutuoktinį ar partnerį. Agresija tampa tarsi priemone problemoms spręsti, nes baimė užgožia galimybę rasti pozityvius sprendimo variantus. Tai psichologinis *baimės* sindromo aiškinimas. Teisiniu aspektu baimės bei nesaugumo jausmas taip pat yra analizuojamas ir siejamas su nusikalstamumu. Michailovič I. teigia, jog tam tikroje ribose esanti baimė gali būti naudinga, nes žmonės suvokiantys įvairių pavojų grėsmę elgsis apgalvotai ir veiksmingiau saugosis viktimizacijos. Tačiau jeigu baimės mastai peržengia ribas, ji tampa žalinga¹⁴⁶.

G.de Becker pastebi, jog baimės įtakota moteris dažnai bijo kalbėti su kitais apie patiriamą prievartą. Moteris mano, kad jeigu ji kažkam skųsis, o apie tai sužinos jos vyras, jai grės dar didesnis pavojus. Baimės įtakota moteris nuolatos galvoja apie dar didesnę riziką ir kuria „popierinį planą“ apie tai, kas bus su jos vaikais, jeigu ji mirs¹⁴⁷.

Taigi skirtingai nuo fizinės prievartos, psichinė prievarta gali būti naudojama tiek veikimu, tiek ir neveikimu. Psichinis poveikis žmogui gali būti išsakomas žodžiais, veiksmais arba konkliudentiniais veiksmais (atsisakymas kalbėti¹⁴⁸). Gali būti naudojami mostai, demonstruojami ginklai ar kiti daiktai, sukuriamas susidorojimo, kenkimo išpūdis. Psichinė prievarta šeimoje pasireiškia tokiomis apraiškėmis: kritika, šaukimas, skriaudimas; jausmų ignoravimas; įsitikinimų išjuokimas; draudimas eiti į darbą, bendrauti; trukdymas palaikyti santykius su giminaičiais; melavimas, manipuliavimas partneriu (bandymas surengti kompaniją ir įtikinti žmonos gimines ar kitus artimuosius, kad dėl visko kalta moteris, ir kad santuoką išsaugoti yra būtina¹⁴⁹); viešas žeminimas ar atsisakymas eiti į viešumą; palikimas pavojingose

¹⁴⁴ FEDOSIUK, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2001, Nr. 21 (13), p. 102.

¹⁴⁵ LEGKAUSKAS, V. *Socialinė psichologija*. Vilnius, 2008, p. 309. Šia pozicija remiasi ir teisininkas Fedosiuk O. straipsnyje „Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje“. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2001, Nr. 21 (13).

¹⁴⁶ MICHAILOVIČ, I. Kriminalinės viktimizacijos tyrimų aktualijos. *Teisė*, 2009, Nr. 70, p. 26-27.

¹⁴⁷ BECKER, de G. *Dar strachu. Jak wykorzystywac sygnaly o zagrozeniu, które ostrzegaja nas przed przemocą i zapewnijają przeżycie*. Poznan, 1998.

¹⁴⁸ *Юридическая энциклопедия*. Москва, 2008, с. 571.

¹⁴⁹ BECKER, de G. *Dar strachu. Jak wykorzystywac sygnaly o zagrozeniu, które ostrzegaja nas przed przemocą i zapewnijają przeżycie*. Poznan, 1998, с. 234.

vietose¹⁵⁰. G. de Becker pastebi, jog vyras pykčio pasireiškimo momentais naikina vedybines vertybes, fotografijas, ar kitas relikvijas, kurios liudija buvimą kartu¹⁵¹.

LR BK galima rasti tokias nusikalstamas veikas, kurios susijusios su moters šeimoje patiriama psichine prievarta: privertimas darytis neteisėtą abortą; palikimas be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei; grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą ar žmogaus terorizavimas; žmogaus veiksmų laisvės varžymas; šmeižimas, įžeidimas¹⁵² (žr. priedą Nr. 7). Kaip jau minėta analizuojant fizinę prievartą ir nusikalstamas veikas, toks skirstymas yra tik sąlyginis.

Privertus nėščią moterį darytis abortą, pažeidžiamas objektas yra nėščios moters sveikata ir gyvybė, nes sukeliamas pavojus šiems gėriams. Objektiviai privertimas darytis abortą yra psichinis poveikis nėščiai moteriai ir jos artimiesiems, dėl kurio ji sutiko ir buvo padarytas neteisėtas abortas¹⁵³. Nusikalstamos veikos „Paliekant be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei“¹⁵⁴ objektu yra žmogaus gyvybė. Tokia nusikalstama veika padaroma neveikimu, pasyviu elgesiu – kai yra pareiga arba galimybė padėti žmogui, tačiau ji nesuteikiama. Pavojaus grėsmė žmogaus gyvybei suvokiama kaip įvairios kritinės situacijos, kai esamu momentu gresia pavojus žmogaus gyvybei: nelaimingas atsitikimas, stichinė nelaimė, liga.

Pažeidžiamas objektas – žmogaus psichinė ir fizinė sveikata ir padarant LR BK 145 str. numatytą nusikalstamą veiką – „grasinant nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą ar jo terorizavimas“¹⁵⁵. Grasinimas turi būtini konkretus, realus, baigiamas nuo grasinimo

¹⁵⁰ *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius, 2010.

¹⁵¹ BECKER, de G. *Dar strachu Jak wykorzystywac sygnaly o zagrozeniu, ktore ostrzegaja nas przed przemocą i zapewnijają przeżycie*. Poznan, 1998.

¹⁵² Privertimas darytis neteisėtą abortą – tai tokia nusikalstama veika, kai kėsinama į žmogaus laisvę pasirinkti savo elgesį, t.y. gimdyti ar negimdyti (LR BK 143 str.); palikimas be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei – tai tokia nusikalstama veika, kai žmogus paliekamas be pagalbos, kai jo gyvybei gresia pavojus (LR BK 144 str.); grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą ar žmogaus terorizavimas – tai tokia nusikalstama veika, kai grasinimas nužudyti, sunkiai sutrikdyti sveikatą ar terorizavimas sukelia pavojų žmogaus gyvybei ar sveikatai (LR BK 145 str.); žmogaus veiksmų laisvės varžymas – tai tokia nusikalstama veika, kai naudojant psichinę prievartą žmogus verčiamas elgtis prieš jo valią, veikti taip, kaip nori kaltininkas, t.y. varžoma jo laisvė (LR 148 str.); šmeižimas – tai tokia nusikalstama veika, kai paskleidžiama apie kitą žmogų tikrovės neatitinkanti informacija, galinti paniekinti ar pažeminti kitą žmogų arba pakirsti pasitikėjimą juo (LR BK 154 str.); įžeidimas (tai tokia nusikalstama veika, kai viešai veiksmu ar žodžiu, ar raštu užgaulingai pažeminamas kitas žmogus (LR BK 155 str.) (NOCIUS, J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009)).

¹⁵³ NOCIUS, J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009, p. 150.

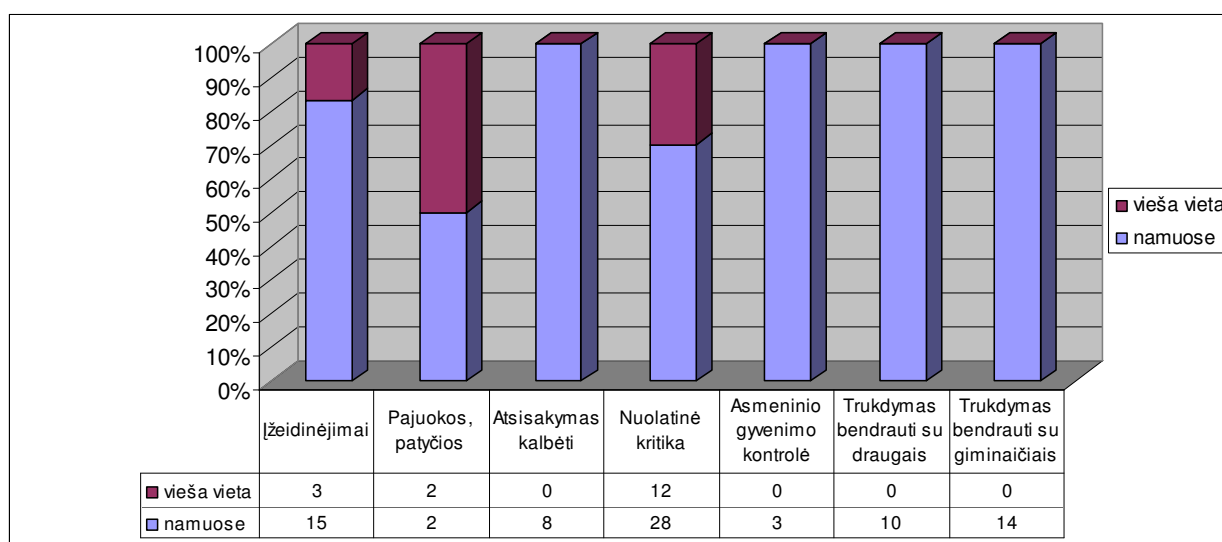
¹⁵⁴ Ne visi ekspertai palikimą be pagalbos išskiria kaip atskirą rūšį, nes ji labiau parodo, kad gali prievarta pasireikšti apimdama keletą rūšių, o ne kaip savita (PETRAUSKAITĖ, D. *Smurtas šeimoje*. Vilnius, 2010).

¹⁵⁵ *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741, 145 str.; *LAT 2007 m. birželio 5 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-454/2007* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 145 str. 1 d., už tai, kad prieš buvusios žmonos valią pateko į jos butą, tame bute ją terorizavo, grasino nužudyti, ir savo veiksmais padarė nežymų sveikatos sutrikdymą); *LAT 2010 m. birželio 15 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-341/2010* (smurtautojas nubaustas pagal LR BK 145 str. 2 d., nes savo žmoną terorizavo ir sistemingai baugino, naudodamas psichinę prievartą. Tęsdamas nusikalstamą veiką, toliau sistemingai terorizavo ir baugino situoktine); *LAT 2011 m. vasario 22 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-40/2011* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 145 str. 1 d., už tai, kad sėdėdamas automobilio galinėje sėdynėje, grasino nužudyti automobilio priekyje sėdinčias situoktine bei dukterį, esant pakankamam pagrindui manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas, t.y. įrėmė revolverį ir tyčia vieną kartą iššovė).

pareiškimo. Žmogaus terorizavimas yra tokie veiksmai, kai, pavyzdžiui, sutuoktinis grasina susprogdinti ar padegti namą, automobilį, žmogų, arba padaryti kitokią pavojingą veiką, pvz., pagrobti vaiką¹⁵⁶. Nuo tokios nusikalstamos veikos iš savo sutuoktinio 2009 m. Lietuvoje nukentėjo 81 moteris (žr. priedą Nr. 8).

Varžant žmogaus veiksmų laisvę (LR BK 148 str.) kėsiniamosi objektas yra žmogaus laisvė. Objektīvūs šio nusikaltimo požymiai – reikalavimas elgtis taip, kaip nurodo kaltininkas ir psichinės prievartos naudojimas¹⁵⁷. Šmeižiant ar įžeidžiant žmogų yra kėsiniama į žmogaus garbę ir orumą. Objektīvioji šmeižimo pusė pasireiškia aktyviais veiksmais (LR BK 154 str.) paskleidžiant apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančią informaciją, kuri gali padaryti žalos jo garbei ar orumui¹⁵⁸. Įžeidimas baudžiamajame įstatyme aiškinamas, kaip viešas arba ne (LR BK 155 str.). Viešas įžeidimas pripažįstamas nusikaltimu, ir jis yra tada, kai asmuo yra įžeidžiamas kitų akivaizdoje, jiems matant, girdint. Ne viešas įžeidimas pripažįstamas baudžiamuoju nusižengimu ir yra suprantamas, kaip, pavyzdžiui, antausis niekam nematant, įžeidžiantis laiškas.¹⁵⁹

Autorės atliktame tyrime respondenčių buvo klausama apie patiriamas psichinės prievartos formas (žr. 2 pav.). Šiame anketos klausime respondentės galėjo nurodyti kelis atsakymų variantus. Pasirodė, jog respondentės psichinę prievartą patiria tiek namuose, tiek ir viešoje vietoje. Lyginant su fizine prievarta, psichinė dažniau patiriama viešoje vietoje. Dažniausiai respondentės patiria nuolatinę kritiką ir namuose, ir viešoje vietoje, taip pat namuose dažnai patiria įžeidinėjimus, trukdymą bendrauti su draugais, artimais giminaičiais. Asmeninio gyvenimo kontrolė, pajuokos, patyčios yra patiriamos rečiau.

2 pav. Respondenčių patiriamos psichinės prievartos formos

¹⁵⁶ NOCIUS, J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009, p. 154.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 148.

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 154.

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 155.

Naudojant psichinę prievartą, nepadaroma matoma žala organizmui, nes tai yra paveikimas psichikos, kas susiję su neigiamų jausmų atsiradimu, savo vertės menkinimu. Ilgainiui naudojant psichinę prievartą, gali atsirasti ir neigiami fiziologiniai pokyčiai, organų sutrikimai, ligos, kurios gali tapti ir matomais pasikeitimais. Psichine prievarta siekiama pažeisti moters orumą, garbę, savigarbą. Orumas yra viena esminė sąvoka, išskirianti žmogų kaip asmenybę. Teisiškai orumas vertinamas kaip asmens savęs vertinimas, kurią lemia visuomenės vertinimas¹⁶⁰. Orumas išreiškia žmogaus vertingumą kaip biologinės, dvasinės būtybės, kaip socialiniai reikšmingos visai visuomenei dėl savo gebėjimo veikti, kurti, ieškoti. Tokia nuostata yra išreikšta ir Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, kurioje teigiama, jog „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis; <...> kiekvienas turi teisę naudotis visomis šioje Deklaracijoje paskelbtomis teisėmis ir laisvėmis be jokių skirtumų, pavyzdžiui, dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties <...> kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą“¹⁶¹. Orumo šeimoje svarba įtvirtinta ir kitame tarptautiniame dokumente – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, kurioje teigiama, jog „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas“¹⁶².

Psichinė prievarta yra „kitų prievartos formų sudėtinė dalis, yra svarbiausias patogenezinis (ligos raida) faktorius“¹⁶³. Juk mėlynė, kurią palieka negatyvūs fiziniai veiksmai, praėjus kuriam laikui, pranyksta, o „menkumo pojūtis“¹⁶⁴, kurią palieka įžeidinėjimai, grasinimai bei grubūs žodžiai, lieka ilgai. Dėl tokio pobūdžio prievartos atsiranda neigiami psichinės būsenos požymiai, tokie, kaip baimė, savo vertės praradimas, nusivylimas, kančia, nemiga.

JAV atliktame tyrime suformuotose fokusuotose grupėse įvairaus amžiaus ir socialinio statuso moterų buvo klausama, kaip jos suvokia ir įvardina psichinę prievartą. Respondentės pripažino, kad sunku atskirti, kuomet tam tikri veiksmai laikytini psichine prievarta, o ne

¹⁶⁰ VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumas – problematiniai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, Nr. 10 (112), p. 44. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaro specialiojoje dalyje (99-212 str.) skiriamos dvi sąvokos: *garbė* ir *orumas*. Žmogaus garbė siejama su tuo, kaip aplinkiniai, kiti žmonės vertina konkretų individą – jo padėtį visuomenėje, gabumus, darbštumą, padorumą, dorovingumą ir pan. Tai yra žmogaus reputacija, labiausiai priklausanti nuo paties asmens, jo santykių su kitais, taip pat nuo to, ką apie jį kalba kiti. Tuo tarpu orumas siejamas su tuo, kaip pats žmogus save vertina, su jo požiūriu į save (Vilnius, 2009, p. 195).

¹⁶¹ 1948 m. *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija*. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497, 1, 2, 3 str.

¹⁶² 1950 m. *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija*. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987, 8 str.

¹⁶³ SAKALAUSKAS, G.; ŪSELĖ, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2007, Nr. 1 (56), p. 10.

¹⁶⁴ *Ibid*, p. 10. JOVAIŠAS, K. straipsnyje „Laisvės fenomenas: problemos ir paradoksai“. *Teisės problemos*, 2008, Nr. 2 (60) analizuodamas laisvės fenomeną, taip pat pastebi, kad emociniai išgyvenimai yra žymiai stipresni, nes tai susiję su žmogaus reputacija ir palieka nematomus bei blogai gyančius randus ir žaizdas, kas lieka visam gyvenimui.

paprastu kasdienišku konfliktu¹⁶⁵. Ši prievartos rūšis turi ir daugiau problematiškų aspektų, dėl jos kriminalizavimo, ribų nustatymo. Užsienio šalių patirtis kriminalizuojant psichinę prievartą yra įvairi. Pavyzdžiui, Anglijos baudžiamojoje teisėje psichinė prievarta baudžiama kaip „įžeidimas veiksnu“, o Vokietijos, Suomijos, Lenkijos įstatymai numato tik „grasinimą padaryti baudžiamąją veiką“. Kai kurių valstybių įstatymai, kaip pavyzdžiui, Šveicarijos įveda grasinimo rimtumo, o Italijoje sunkumo kriterijų¹⁶⁶.

Nors fizinės ir psichinės prievartos rūšys ir skiriasi viena nuo kitos, tačiau jų tarpusavio sąsaja yra labai glaudi, nes žmogaus fizinė būseną yra neatsiejama nuo jo psichikos, ir tiek viena, tiek kita, yra susijusios su normaliu žmogaus fiziologiniu organizmo funkcionavimu. Todėl fizinė ir psichinė prievarta turi būti analizuojama ne kaip pavieniai veiksmai, o kaip kompleksas. Baudžiamosios teisės specialistai randa glaudžias sąsajas tarp jų ir teigia, jog „šių prievartos rūšių atskyrimas turi remtis ne pavieniais kriterijais, o jų kompleksu, vertinant ne tik objektyvų poveikio mechanizmą, prievartinės veikos sukeltus nusikalstamus padarinius ar poveikio objektą apibūdinančius požymius, bet kartu turėtų būti atsižvelgiama ir į kaltininko tyčios kryptingumą kaip jo psichinį santykį su realizuojamais prievartiniais veiksmais“¹⁶⁷.

Moteris šeimoje dažnai susiduria ir su **seksualine prievarta**, kuri laikoma viena seniausių prievartos rūšių. Ji nukreipta prieš moters kūno neliečiamumą, jos lytinę laisvę, apsisprendimą. Ši prievartos rūšis taip pat neatsiejama nuo fizinės bei psichinės prievartos. Seksualinė prievarta pasireiškia tokiais formomis: elgimasis su asmeniu kaip su sekso objektu; vertimas nusirengti prieš asmens valią; vertimas lytiškai santykiuoti pačiu žiauriausiu būdu; vertimas santykiuoti prieš asmens valią; vertimas lytiškai santykiuoti prieš tai sumušus; susilaikymas nuo sekso ir neišreiškimas švelnių jausmų; pavyduliavimas, partnerio kaltinimas meilės ryšiais su kitais asmenimis; vertimas stebėti ir kartoti pornografinius veiksmus¹⁶⁸.

LR BK XXI skyriuje įtvirtinti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui¹⁶⁹. Su moters seksualiniu išnaudojimu baudžiamajame įstatyme įtvirtintos tokios normos: išžaginimas; seksualinis prievartavimas; privertimas lytiškai santykiuoti¹⁷⁰ (žr. priedą Nr. 7). Išžaginimas yra tokia nusikalstama veika, kuria kėsিনamasi į

¹⁶⁵ *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

¹⁶⁶ FEDOSIUK, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2001, Nr. 21 (13), p. 102.

¹⁶⁷ MARCINAUSKAITĖ, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2008, Nr. 11 (113), p. 42. Rusų literatūroje taip pat akcentuojamas fizinės bei psichinės prievartos neatsiejamumas (СЕРДИУК, Л. *Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование*. Москва, 2002, с. 37).

¹⁶⁸ *Kriminologija. Vadovėlis*. Vilnius, 2010, p. 418.

¹⁶⁹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

¹⁷⁰ *Išžaginimas* tai lytiškas santykiavimas su žmogumi prieš jo valią panaudojant fizinį smurtą ar grasinant jį panaudoti ar kitaip atimant galimybę priešintis, arba pasinaudojant bejėgiškos aukos būkle (LR BK 149 str.); *seksualinis prievartavimas* – tenkinimas lytinės aistros su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu naudojant fizinį smurtą arba grasinant jį panaudoti, arba kitaip atimant galimybę priešintis, arba pasinaudojant bejėgiška aukos būkle (LR BK 150 str.); *privertimas lytiškai santykiuoti* – grasinant panaudoti

žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę. Išžaginimo metu grasinama panaudoti fizinį smurtą turint tikslą įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimą, todėl laiko požiūriu grasinimas turi būti padaromas prieš lytinį santykiavimą¹⁷¹. Objektiviai išžaginimą sudaro dvi stadijos: fizinio ar psichinio smurto naudojimas ar kitoks galimybės priešintis atėmimas (kai atimama laisvė, uždaromas į patalpą, surišamas, apsvaiginamas, užhipnotizuojamas), ir lytinio akto atlikimas¹⁷². LAT senatas, įtraukė į „kitokio atėmimo galimybės priešintis“ sąvoką melagingos žinios pranešimą, grasinimą sunaikinti ar atimti turtą, ir todėl išplėtė šio požymio, o kartu ir išžaginimo normos ribas¹⁷³.

Seksualinis prievartavimas yra nauja sudėtis LR BK. Šios nusikalstamos veikos objektas – seksualinio apsisprendimo laisvė. Objektiviai pasireiškia kaip lytinės aistros tenkinimas¹⁷⁴ su nukentėjusiu. Lytinės aistros tenkinimo forma ir yra skiriamasis bruožas nuo išžaginimo, o fizinio smurto panaudojimas, grasinimai jį panaudoti ar galimybės priešintis atėmimas yra identiški išžaginimo atvejams.

Priverčiant asmenį lytiškai santykiuoti (LR BK 151 str.) taip pat kėsinama į seksualinio apsisprendimo laisvę. Objektiviai ši nusikalstama veika pasireiškia privertimu lytiškai santykiuoti arba kitaip tenkinti lytinę aistrą prieš nukentėjusiojo asmens valią, kai tai pasiekama grasinimu pavartoti fizinį smurtą ar kitokia psichine prievarta, arba pasinaudojant nukentėjusiojo priklausomumu¹⁷⁵. LAT nurodė, jog lytinis santykiavimas panaudojant fizinį smurtą yra tada, kai nukentėjusiojo asmens esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja veiksmus, kuriais pažeidžiamas nukentėjusiojo asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatomicinis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smaugimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan.¹⁷⁶. Vienas ypatumas analizuojant šią nusikalstamą veiką

smurtą, naudojant kitokią psichinę prievartą ar pasinaudojus aukos priklausomumu privertimas jos lytiškai santykiuoti arba kitaip tenkinti lytinę aistrą (LR BK 151 str.). *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741, 149, 150, 151 str.

¹⁷¹ *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo byloje“*. Teismų praktika, 2005, Nr. 22, 8 punktas; *LAT 2006 m. spalio 24 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-548/2006* (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 149 str. 1 d., už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio lytiškai santykiavo su savo žmona prieš jos valią, prieš tai panaudodamas fizinį smurtą bei atimdamas galimybę priešintis).

¹⁷² NOCIUS, J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009, p. 149.

¹⁷³ *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo byloje“*. Teismų praktika, 2005, Nr. 22.

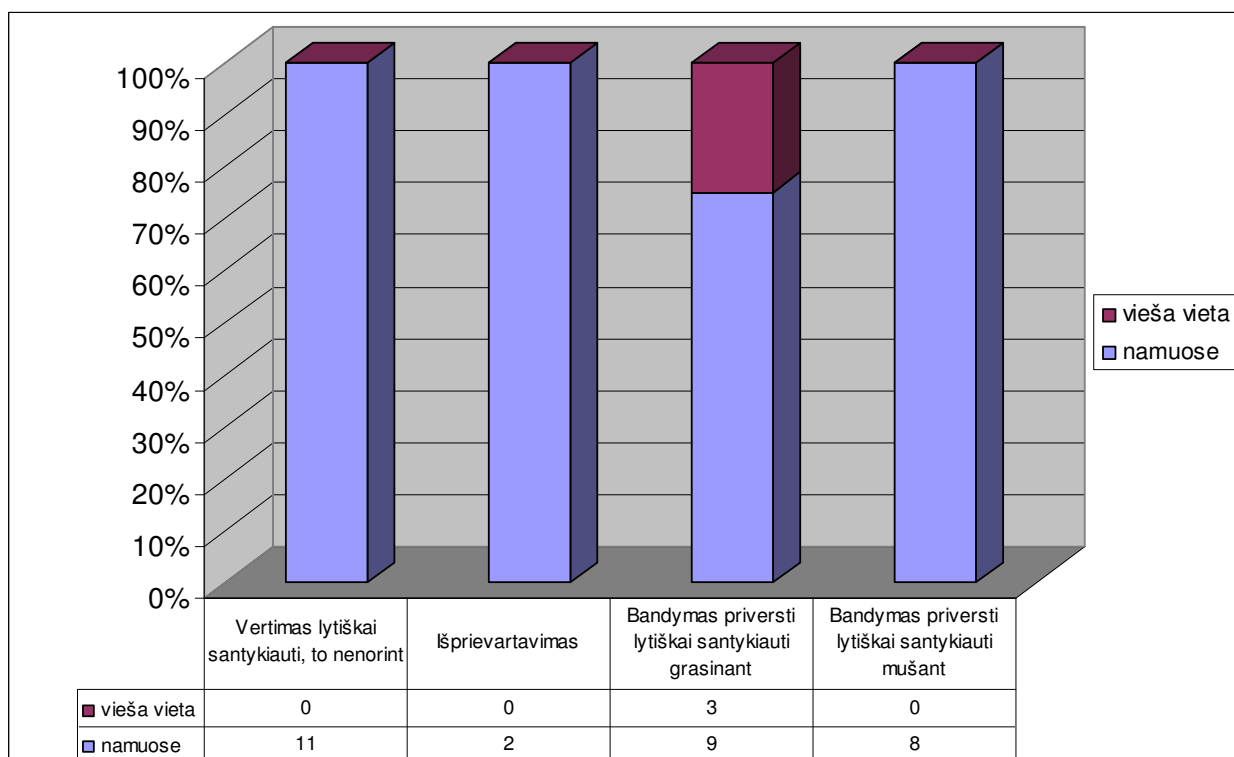
¹⁷⁴ *Lytinės aistros tenkinimas* yra skirtingų lyčių asmenų arba tos pačios lyties asmenų veiksmai, kai lytinė aistra tenkinama kitais būdais: oraliniu, analitiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdais (*Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009, p. 150).

¹⁷⁵ NOCIUS, J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 str.). Vilnius, 2009, p. 187.

¹⁷⁶ *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo byloje“*. Teismų praktika, 2005, Nr. 22, 6 punktas.

yra asmens priklausomumas, kuris gali būti įvairus. Viena priklausomumo rūšis – šeiminiis priklausomumas, kada pasinaudojama asmens priklausomumu, ir dėl to kitas asmuo sutinka būtų seksualiai išnaudojamas. Statistiniai duomenys rodo, jog nuo sutuoktinio/sugyventinio dėl seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų 2009 m. Lietuvoje nukentėjo 8 moterys (žr. priedą Nr. 8).

Autorės atliktame tyrime respondenčių buvo klausama apie patiriamas seksualinės prievartos formas (žr. 3 pav.). Respondentės galėjo nurodyti vieną arba rinkti kelis atsakymų variantus. Seksualinė prievarta respondenčių daugiausia patiriama namuose. Tai galima paaiškinti ir tuo, jog ši prievartos forma apima intymųjų sutuoktinių gyvenimą, todėl su šios prievartos formomis daugiausia moterys susiduria namuose. Dažniausiai moterims tenka susidurti su vertimu lytiškai santykiuoti, to nenorint; bandymu priversti lytiškai santykiuoti žodžiais (grasinant, šmeižiant) bei veiksmais (mušant, spardant). Šie duomenys rodo, jog seksualinė prievarta neatsiejamai susijusi su fizine bei psichine. Kėsiantis į moters seksualinę laisvę, kartu naudojamos ir psichinio bei fizinio poveikio priemonės.

3 pav. Respondenčių patiriamos seksualinės prievartos formos

Atlikti viktimologiniai tyrimai bei pateikiami statistiniai duomenys rodo, jog moterys dažnai patiria seksualinę prievartą. Statistinių duomenų analizė rodo, kad iš seksualinių nusikaltimų mūsų valstybėje labiausiai paplitę išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai. Šių nusikaltimų dinamikai ilgą laiką buvo būdingas tolygus didėjimas: nuo 1960 m. iki 2002 m. šių

nusikaltimų padaugėjo 1,7 karto, nepriklausomoje Lietuvoje – 1990 – 2002 m. skaičius liko nepakitęs, o nuo 2003 m. ėmė didėti. Nepaisant to, jog nuo 2007 m. pastebima mažėjimo tendencija (2007 m. 100000 gyventojų 9,8 karto, 2008 m. 100000 gyventojų 9,1 karto, o 2009 m. 100000 gyventojų 8,7 karto), bendru požiūriu pastebimas kur kas aukštesnis bendras šių nusikalstamų veikų lygis¹⁷⁷. Statistika rodo, jog seksualinė prievarta yra patiriama daugelio šalių moterų. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje kasmet atliekamo kriminologinio tyrimo metu nustatyta, kad apie 28 proc. moterų nuo 16 iki 59 metų amžiaus bent kartą gyvenime yra patyrusios partnerio seksualinę prievartą. Tos pačios organizacijos atskirai atliekamas Šiaurės Airijos tyrimas atskleidė žymiai mažesnę prievartą patiriančių moterų procentinę dalį - per visą savo gyvenimą smurtą šeimoje patyrė 18 proc. Šiaurės Airijos moterų¹⁷⁸.

Galima teigti, jog ši prievartos rūšis yra viena problematiškiausių, nes ji ypatingai suasmeninta, pasireiškianti per asmens intymumą. Santuokoje gyvenančios moterys ją suvokia labai įvairiai, dviprasmiškai, dažniausiai įvardijant kaip nepageidaujamus prisilietimus, tačiau santuokoje moterys dažnai net ir nepageidaujamus prisilietimus priima kaip neišvengiamus ir laiko „žmonos pareiga“. Dėl šių priežasčių seksualinės prievartos šeimoje mastai lieka ne visai aiškūs, nes moterys žymiai griežčiau vertintų tokius pat draugo ar kito vyriškio veiksmus nei vyro, su kuriuo ja sieja santuoka/partnerystė ir gyvenimas vienuose namuose veiksmus, todėl seksualinė prievarta patiriama iš vyro/sugyventinio dažnai vertinama kaip normalus elgesys¹⁷⁹. Todėl ir nusikalstamos veikos, susijusios su seksualinės prievartos patyrimu, laikomos labiausiai latentiškomis. Manoma, kad faktinis išžaginimų skaičius yra tris, keturis kartus didesnis, negu skelbia oficialioji statistika¹⁸⁰.

Darbo autorės atlikto tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti, kaip prievartos rūšis susijusi su konkrečiu šeimos nariu (žr. 5 lentelę). Pastebėta, kad fizinė prievarta daugiausia patiriama iš vyro/sugyventinio, arba savo vaiko/anūko. Šie duomenys rodo, jog moteris patiria prievartą ne tik iš savo vyro ar sugyventinio, bet ir iš kitos kartos: savo pačios auginto vaiko arba anūko. Seksualinė prievarta daugiausiai patiriama iš vyro/sugyventinio. Psichinė prievarta taip pat daugiausia patiriama ne tik iš vyro/sugyventinio, tačiau ir iš kitų šeimos narių. Apibendrinus duomenis, galima teigti, jog vyras/sugyventinis yra pagrindinis šeimos narys, iš kurio moteris gali patirti prievartą. O psichinė prievarta yra dažniausiai pasitaikanti prievartos rūšis, ir,

¹⁷⁷ SAKALAUSKAS, Gintautas et. al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius, 2011, p. 83-84. BABACHINAITĖ, G., analizuodama nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei statistiką pastebėjo, kad išžaginimai (2004-2006 m. apie 50-60 proc. tarp registruotų seksualinio pobūdžio nusikaltimų) ir seksualinis prievartavimas (2004-2006 m. apie 30-40 proc. tarp registruotų seksualinio pobūdžio nusikaltimų) yra labiausiai paplitę (Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 1 (103), p. 19-20.

¹⁷⁸ *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

¹⁷⁹ *Ibid.* .

¹⁸⁰ RAUDYS, R., MAČIULIENĖ, K. Medicininiai teismo tyrimai išžaginimų ir pasikėsinių išžaginti atvejais. *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius, 2002, p. 52.

lyginant su kitomis rūšimis, ji yra patiriama iš daugelio žmonių (pavyzdžiui, iš tėvo/patėvio, motinos/pamotės ar kito šeimos nario). Tai mažiau būdinga kitoms prievartos rūšims.

5 lentelė. **Prievartos rūšies ir šeimos nario, naudojančio prievartą priklausomumas**

Prievartos rūšis	Šeimos narys, iš kurio patiriama prievarta					Iš viso
	Vyras / sugyventinis	Tėvas / patėvis	Motina / pamotė	Savo vaikas / anūkas	Kitas šeimos narys	
Fizinė	4	2	0	4	0	10
Seksualinė	14	0	0	0	0	14
Psichinė	20	2	1	7	2	32
Iš viso	38	4	1	11	2	56

Tyrimo metu tų respondenčių, kurios nurodė, jog prievartą patiria iš vyro/sugyventinio buvo klausama, kodėl jos jo nepalieka? Kodėl moteris toliau gyvena su smurtaujančiu vyru ir bando tai slėpti? Ir mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad prievartą šeimose patiriančios moterys dažnai bando slėptis po „apsaugine demonstratyvaus drąsumo ir gyrimosi kauke“¹⁸¹. Moterys ne tik nepalieka smurtaujančio vyro, bet ir bando tai užglaistyti, nekelti į viešumą. Autorės atliktame tyrime respondentėms buvo pateikti šeši atsakymų variantai, iš kurių jos turėjo nurodyti vieną arba kelis, kodėl toliau gyvena su smurtaujančiu vyru/sugyventiniu (žr. 4 pav.). Respondenčių pasirinkti atsakymų variantai susiję su finansiniais rodikliais. Moterys negali palikti smurtaujančio vyro, nes negali vienos pragyventi (37 proc.) arba neturi kur gyventi (28 proc.). Galima teigti, jeigu moterys finansiškai būtų mažiau priklausomos nuo vyrų, jaustų stabilumą, didesnė dalis su jais negyventų. Rusų mokslininkai pastebi, jog moterys nebando išeiti iš namų, kuriuose patiria prievartą ne tik dėl ekonominių priežasčių, bet ir dėl to, kad bijo dar didesnės prievartos bangos, be to moteris lydi nuolatiniai grasinimai, kad jai išėjus bus dar blogiau. Grasinimais moteris tiki¹⁸².

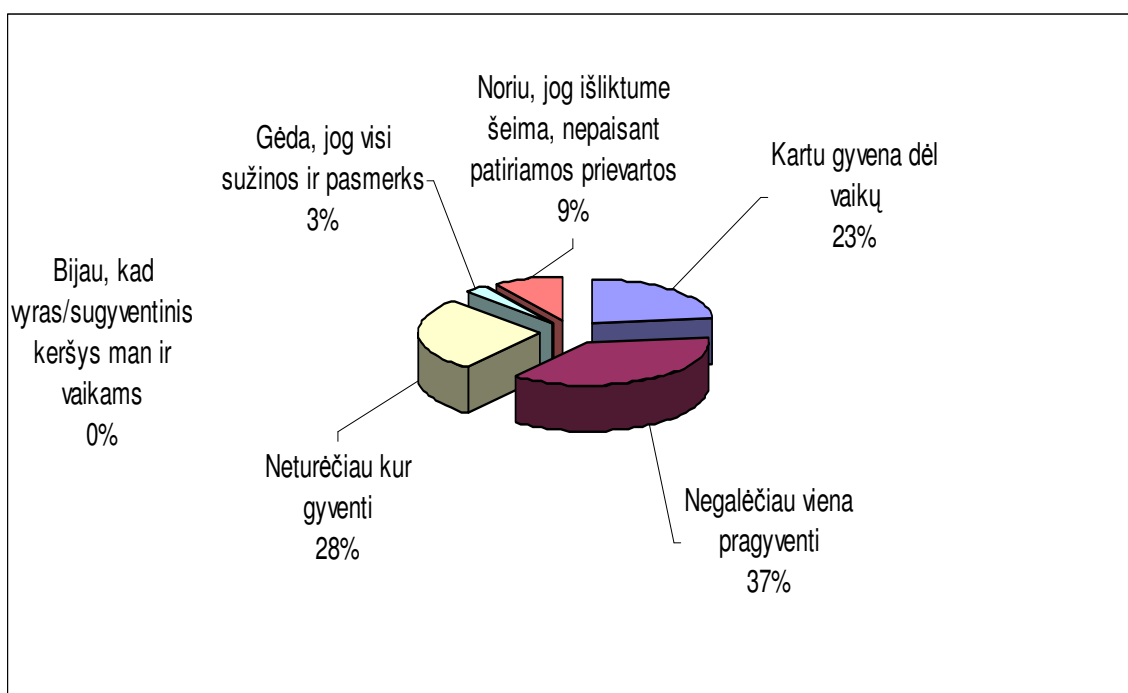
Didelė prievartą patiriančių moterų dalis kartu gyvena dėl vaikų (23 proc.). Dažnai sutuoktinius, kurių santykiai grįsti prievarta jungia būtent vaikai, ir abipusis tėvų noras jiems užtikrinti pilnavertės šeimos buvimą. Tačiau analizuota mokslinė medžiaga rodo, kad tai nėra išeitis, nes vaikai, užaugę šeimose, kuriose naudojama prievarta, vėliau patys sukuria tokias pat

¹⁸¹ GUSTAINIENĖ, M. Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2005, nr. 1, p. 113. 2002 m. Vilniaus gimdymo namuose atliktus apklausą pastebėta, kad pacientės stengiasi pamiršti tai, kas buvo, bijo, bijo, kad jos bus niekinamos, ypatingai, jeigu tarp personalo darbuotojų buvo pažįstamų žmonių, o aukštąjį išsilavinimą turinčios moterys šia tema iš viso atsisakė kalbėti (2006 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1330 „Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.).

¹⁸² ПАЗУХИНА, С.В., ФОКИН, И.В., ФУРТАЕВА, Е.И. *Домашнее насилие как проблема современного общества* <http://www.university.ru/j/images/stories/nir/11/pazyhina.pdf> -

šeimas. Psichologinės priėžastys, tokios kaip patiriamas gėdos jausmas dėl to, kad visi suėžinos (3 proc.) ar noras bent vizualiai išlikti šeima (9 proc.) respondentėms nepasirodė svarbios.

Policijos departamento prie VRM metodinėse rekomendacijose nurodytos priėžastys, kodėl moterys toliau gyvena su prievartą naudojančiu vyru. Daėžnai moterys net nesuvokia, jog prieš jas naudojamas smurtas, nes skirtingai traktuoja smurto sąvokas, taip pat įtakoja ekonominės priėžastys, visuomenės spaudimas, psichologinės priėžastys – nepasitikėjimas, bejėgiškumas, savės nuvertinimas, patiklumas, baimė dėl vaikų¹⁸³. Šiose rekomendacijose pateikti duomenys ir darbo autorės atliktas tyrimas rodo panašią tendenciją, kodėl moterys toliau lieka gyventi su prievartą naudojančiu vyru.

4 pav. **Priėžastys, dėl kurių respondentės toliau pasirenka gyvenimą su prievartą naudojančiu vyru/sugyventiniu**

Analizuojant autorės atlikto tyrimo duomenis, buvo svarbu išsiaiškinti, kokia sąsaja tarp prievartos rūšies ir atvejų, kuriais yra naudojama prievarta (ėžr. 6 lentelė). Pasirodė, jog fizinė prievarta labiausiai yra susijusi su finansiniais rūpesčiais. Galima daryti prielaidą, kad skurdus pragyvenimo lygis, valstybėje dominuojantis nedarbas susiję su patiriama prievarta. Seksualinė prievarta dažniausiai yra naudojama apsvaigusio, neblaivaus šeimos nario, o psichinė taip pat labiausiai susijusi su finansiniais rūpesčiais, ar naudojama šeimos nariui esant neblaiviu, apsvaigusiu. Taigi finansiniai rūpesčiai, alkoholio ar kitų priemonių, sukeliančių apsvaigimo būseną vartojimas glaudžiausiai susijęs su šeimoje egzistuojančia prievarta. Šią teoriją

¹⁸³ USCILA, R; GRIGUTYTĖ, N.; KARMAZA, E. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendėžiantiems konfliktų šeimoje atvejus*. Vilnius, 2008, p. 31.

pagrindžia autorės atlikto tyrimo ir kitų klausimų duomenys, kurie rodo, jog šeimoje patiriama prievarta labiausiai įtakojama finansinių rodiklių. Šiuos duomenis patvirtina ir 2008 m. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atliktas tyrimas, kuriame teigiama, jog „didžiausias smurto mastas nustatytas santykinai nedideles pajamas turinčiose šeimose“¹⁸⁴.

6 lentelė. **Prievartos rūšies ir atvejų, kuriai buvo naudojama prievarta priklausomumas autorės atliktame tyrime**

Prievartos rūšis ir atvejai, kuriais šeimos narys naudojantis prievartą

Prievartos rūšis	Atvejai, kuriais šeimos narys naudoja prievartą									Iš viso
	Būdamas neblaivus, apsvaigęs	Kai kas nors nepasiseka darbe	Kai atsiranda finansinių rūpesčių	Kai turi sveikatos problemų	Kai susipyksta su kitais šeimos nariais	Kai susipyksta su draugais	Kai ko nors prašau, kur nors dalyvauja	Konflikto metu	Be jokios priežasties	
Fizinė	2	1	4	1	0	0	0	2	0	10
Seksualinė	8	2	2	1	0	0	0	1	0	14
Psichinė	6	4	10	0	1	3	1	5	2	32
Iš viso	16	7	16	2	1	3	1	8	2	56

Uscila R. teigia, jog dažnai prieš moteris naudojama ir **ekonominė prievarta**. Tai tokie veiksmai, kai pasinaudojama realiu arba menamu finansiniu, materialiu aukos priklausomumu nuo smurtautojo, kartu siekiant ją palaužti, riboti jos laisvę disponuoti asmeniniu ar bendru sutuoktinių turtu ir pan¹⁸⁵. „Valstybinėje smurto prieš moteris mažinimo strategijoje“ nurodoma, jog tai sudėtinga smurto forma, nes padariniai nėra akivaizdūs visai visuomenei“¹⁸⁶. 1979 m. Konvencijoje „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“ pabrėžiama, jog turi būti užtikrinamos vienodos sutuoktinių teisės turėti, įsigyti ir valdyti turtą, naudotis ir juo disponuoti“¹⁸⁷.

Ekonominė prievarta šeimos gyvenime pasireiškia tokiomis apraiškomis: draudimas asmeniui dirbti; pinigų būtiniausiems dalykams – maistui, vaistams nedavimas; šeimos biudžeto kontroliavimas ir vienvaldiškų finansinių sprendimų priėmimas; atsisakymas išlaikyti vaikus tiek santuokoje, tiek nebegyvenant santuokoje; atsisakymas partneriui teikti tikrąją informaciją apie šeimos finansinę padėtį¹⁸⁸. Su patiriama ekonomine prievarta susijusi norma įtvirtinta LR

¹⁸⁴ *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Vilnius, 2008.

¹⁸⁵ USCILA, R. *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius, 2005.

¹⁸⁶ *Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija*. Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.

¹⁸⁷ Valstybės žinios, Nr. 21, 16 str.

¹⁸⁸ *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius, 2010.

BK 164 str. - vengimas išlaikyti vaiką¹⁸⁹ (žr. priedą Nr. 7). Teismų praktikoje pažymima, kad baudžiamoji atsakomybė už vengimą išlaikyti vaiką kyla tada, „kai kaltininkas tyčia, žinodamas, kad turi pareigą išlaikyti vaiką pagal įgaliotą teismo sprendimą, ir galėdamas tą pareigą vykdyti sąmoningai jos nevykdo“¹⁹⁰. Vengiant išlaikyti vaiką pažeidžiamas objektas – vaiko teisė į materialinį išlaikymą, kartu tai neigiamai įtakoja ir vaiko motiną, nes menkina jos finansinę padėtį šeimoje.

Ekonominė prievarta susijusi su moters menkesne finansine padėtimi, uždirbamomis pajamomis. Dėl materialinio moters priklausomumo situaciniai dažnai jaučiasi pranašesnis, viršesnis, ir tarsi natūraliai atsiranda naudojamos prievartos pateisinimas. Situacijos yra dar blogesnės, kai moteris neturi savo nuosavo būsto, uždarbio arba jis yra labai menkas. Moteris pasirenka gyventi su smurtaujančiu vyru, nes neturi kur išeiti, bijo likti be jokio pragyvenimo šaltinio.

Apibendrinant galima teigti, kad moteris šeimoje patiria fizinę, psichinę, seksualinę bei ekonominę prievartą. Dažniausiai šeimoje patiriama psichinė prievarta. Prievartą šeimoje labiausiai įtakoja finansiniai rodikliai: mažas pajamas gaunančiose šeimose didesnė prievartos tikimybė. Patyrusios prievartą moteris dėl finansinio nestabilumo lieka gyventi su prievartą naudojančiu vyru. Tačiau pačios moteris prisideda prie vyrų naudojamo nusikalstamo elgesio latentiškumo, nes dažniausiai stengiasi nekelti į viešumą patiriamos prievartos.

1.3.3 Prievartos prieš moteris šeimoje padariniai

Nors įvairioje aplinkoje patiriama prievarta vertinama negatyviai, tačiau prievartos, patiriamos šeimoje, padariniai yra dar labiau problematiški, nes tai susiję ne tik su moters fiziologiniais bei psichiniais pokyčiais, bet ir su vaikų, kurie mato naudojamą prievartą brendimu.

Analizuojant padarinių klausimą, galima būtų išskirti dvejopus padarinius:

- Padarinius moteriai, jos fiziologinei bei psichinei savijautai; gyvenimo kokybei;
- Padarinius smurtautojui (juridinė pusė, analizuojant klausimus, susijusius su valstybės taikomomis prievartos priemonėmis prievartą prieš moterį šeimoje naudojusiam asmeniui).

¹⁸⁹ Vengimas išlaikyti vaiką – kai smurtautojas vengė pareigos pagal teismo sprendimą išlaikyti vaiką, mokėti lėšas vaikui išlaikyti ar teikti kitą būtiną vaikui materialią paramą (USCILA, R; GRIGUTYTĖ, N; KARMAZA, E. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus*. Vilnius, 2008, p. 15).

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausio Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-7-68/2009. Teismų praktika, 2009, Nr. 31, p. 229; LAT 2010 m. rugsėjo 28 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-384/2010 (smurtautojas nuteistas pagal LR BK 164 str., dėl to, kad turėdamas mokėti išmokas ir suteikti kitokią būtiną materialią paramą vaikams, galėdamas tą pareigą vykdyti, jos sąmoningai nevykdė, t.y. nemokėjo lėšų vaikams išlaikyti ir neteikė kitos būtinos materialinės paramos vaikams).

Prievartos padariniai moteriai. Moters patiriama prievarta susijusi su negatyvaus savęs vertinimo¹⁹¹ atsiradimu, visišku savęs nuvertinimu, pasitikėjimo savimi praradimu¹⁹². Tyrimai rodo, kad prievartą šeimoje patyrusios moterys lyginant su nepatyrusiomis, turi daug sunkesnių nuotaikos, valgymo, ir priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo sutrikimų¹⁹³. Kad psichikos ligos ar atsiradęs polinkis į alkoholizmą dažnai gali būti patiriamos prievartos priežastimi, pastebima ir amerikiečių tyrimuose: 47,6 proc. mušamų moterų turėjo psichinių sveikatos sutrikimų; 17,9 proc. moterų atsirado polinkis į savižudybę; 18,5 proc. moterų ėmė piktnaudžiauti alkoholiu; o 8,9 proc. moterų narkotinėmis medžiagomis¹⁹⁴.

Patiriančios prievartą moterys dažnai išgyvena gėdos, nevisavertiškumo, nesaugumo, savęs niekinimo ir kitus negatyvius jausmus. Šie jausmai atsiranda dėl žiaurumo ir nuolatos patiriamos prievartos.

Autorės atliktame tyrime respondenčių buvo klausama apie tai, kokius jausmus jos jautė patyrusios prievartą (žr. 5 pav.). Pasirodė, jog didžioji dalis prievartą šeimoje patyrusių moterų jautė baimę (26 proc.), gėdą (15 proc.), pyktį (14 proc.), liūdesį bei nusivylimą (13 proc.). Nemažai respondenčių jautė kaltę (10 proc.). Rusų mokslininkai pastebėjo, jog prievartą šeimoje patirianti moteris dažnai išgyvena kaltės jausmus – ji kaltina save dėl padarytų klaidų, dėl per mažo arba netinkamo dėmesio vaikams ir vyriui¹⁹⁵. Taip moteris tarsi bando pateisinti patiriamą prievartą.

Autorės atliktas tyrimas rodo, jog mažesnė dalis moterų jautė fiziologinius pokyčius, tokius, kaip nuolatiniai galvos skausmai (1 proc.), nemiga (5 proc.). Tai rodo, jog prievartą patyrusios moterys daugiausia susidūrė su psichologinio pobūdžio jausmais. Užsienio šalių atlikti tyrimai, kurių metu buvo apklausiami abiejų lyčių atstovai parodė, kad vyrai ir moterys, patyrę prievartą jaučia skirtingus jausmus¹⁹⁶.

¹⁹¹ Psichologijos žodyne „savęs vertinimas“ apibrėžiamas kaip „individo savęs paties, savo galimybių, savybių ir vietos tarp kitų žmonių vertinimas“ (Vilnius, 1993, p. 263). Savęs vertinimas gali būti adekvatus (teigiamas), arba neadekvatus (neigiamas). Adekvačiai gebantis save įvertinti žmogus išgyvena pasididžiavimo savimi, savosios vertės pajautimo jausmą. Toks žmogus geba savyje pastebėti ir gerąsias ir blogąsias savybes, gali pateikti savo nuopelnus, sugebėjimus, galimybes, tuo tarpu neadekvatus savęs vertinimas suprantamas kaip nemokėjimas ar negalėjimas save įvertinti.

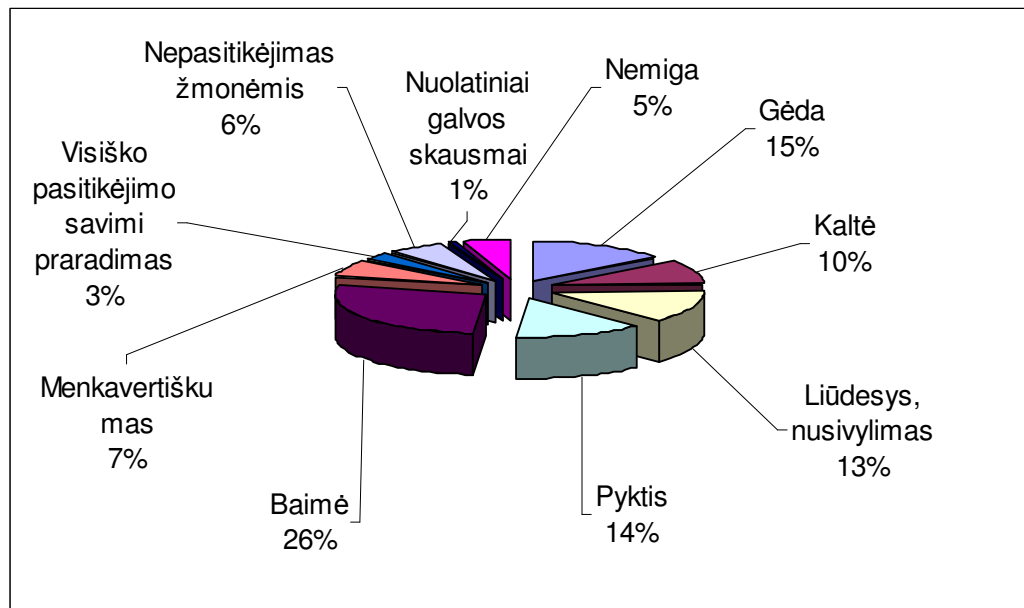
¹⁹² Pagrindžia atlikti amerikiečių tyrimai: mušamos moterys susiduria su žema savigarba, nevirtimi, atsiradusiu vidiniu diskomfortu (CLEMENTS, C. M.; SABOURIN, C. M.; SPIBY, L. Dysphoria and Hopelessness Following Battering: The Role of Perceived Control, Coping, and Self-Esteem. *Journal of Familie Violence*, 2004, Vol. 19, No 1, p. 25.

¹⁹³ DIRSIENĖ, N.; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008, p. 24.

¹⁹⁴ GOLDING, M. J. Intimate Partner Violence as a Risk Factor for Mental Disorders: A Meta-Analysis. *Journal of Familie Violence*, 1999, Vol. 14, No.2, p. 99.

¹⁹⁵ АНАНИН, Л. Л. *Жестокость в семье*. Москва, 2000, с. 30.

¹⁹⁶ 2004 m. Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas rodo, kad moterys patyrusios prievartą dažniausiai jaučiasi išsigandusios (95 proc.), bejėgės (60 proc.), vienišos (65 proc.), tuo tarpu vyrų reakcija į patirtą prievartą yra visai kitokia: jie nesuka sau galvos (26 proc.), pateisina (20 proc.), mano, kad ir jos moka atsikirsti (3 proc.). ŽUKAUSKIENĖ, R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius, 2006.

5 pav. Prievartą šeimoje patyrusių moterų jausmai

Pastebėta, kad moters šeimoje patiriama prievarta daro didelę įtaką vaikams: įtakoja vaiko socializacinę, psichologinę raidą, asmenybės vystymąsi, menkina vaiko edukacinius pasiekimus. „Kuo jaunesni vaikai stebi prievartą, tuo labiau pasireiškia destruktivi įtaka jų psichologinei ir fizinei būklei“¹⁹⁷. Tyrimai rodo, kad šeimoje, kurioje smurtaujama, vaikai linkę į agresyvių elgesį, nukreiptą tiek į žmogų, tiek į gamtą, tiek į žmogaus sukurtas materialines vertybes. Šeimoje, kurioje smurtaujama, augęs jaunimas dažniau būna agresyvus keliuose, ir tai sietina su dideliu skaičiumi žuvusių autoavarijose¹⁹⁸. Kalifornijos universiteto darbuotojai atlikdami tyrimus pastebėjo, kad dėl matomos/patiriamos prievartos šeimoje atsiranda ne tik elgesio problemos, bet ir potrauminio streso simptomai. Tokių problemų atsiradimą įtakojo motinų išgyventas nerimas, baimė, depresija¹⁹⁹. Tarptautiniuose dokumentuose taip pat pabrėžiamas neigiamas poveikis vaikams, kuris persiduoda iš kartos į kartą ir sukelia prievartos ciklą²⁰⁰. Išanalizuota mokslinė medžiaga pagrindžia šiuos teiginius, nes smurtinis elgesys yra suvokiamas kaip išmoktas vaikystėje. Neigiami prievartos prieš moteris padariniai jaučiami ir visai valstybei, visuomenei. Tai atsiliepia ir šalies finansams. Kai kurios ES valstybės yra

¹⁹⁷ DIRSIENĖ, N.; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008, p. 25.

¹⁹⁸ A.Lydekos pranešimas spaudai „Patriarchalines tradicijas vis dar sunku išgyvendinti iš šeimos gyvenimo“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6370&p_d=98787&p_k=1

¹⁹⁹ JARVIS, K. L.; GORDON, E. E.; NOVACO, R.W. Psychological Distress of Children and Mothers in Domestic Violence Emergency Shelters. *Journal of Familie Violence*, 2005, Vol. 20, No. 6, p. 389-399. Tai, jog motinų patiriama prievarta neatsiejama susijusi su vaikų išgyvenimais, emocijomis, elgesiu, pažinimu ir bendrąja sveikatos būkle pastebėjo ir Londono šeimos teismo klinikos darbuotojai, stengiantys sustabdyti smurtą prieš moteris ir vaikus, taip pat Vakarų Ontarijo universiteto darbuotojai Kanadoje, atlikdami mokslinius tyrimus (WOLFE, D.A. et al. The Effects of Children's Exposure to Domestic Violence: A Meta-Analysis and Critique. *Journal of Familie Violence*, 2003, Vol. 6, No.3, p. 171).

²⁰⁰ 2002 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec 5 „Dėl moterų apsaugos nuo smurto“ // <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=280915>

įvertinusios su tuo susijusias išlaidas. Paskaičiuota, kad vidutiniškai prievartos šeimoje padarinių kaštai sudaro 40 milijonų eurų vienam žmogui per metus, o 10 milijonų gyventojų turinti šalis kasmet sumoka 400 milijonų eurų, šalinant prievartos šeimoje padarinius. Metinė prievartos šeimoje kaina ES valstybėse narėse siekia 33 milijardus eurų²⁰¹. Tai susiję su viešosios tvarkos palaikymu, užmokesčiu darbuotojams, sveikatos apsaugai (nukentėjusių moterų gydymas), socialinėms, teisinėms paslaugoms ir pan. Lietuvoje nėra statistikos, kuria būtų įvertinti tokie žmogiškieji bei finansiniai nuostoliai²⁰².

Baudžiamieji teisininkai padariniai prievartą prieš moterį naudojamam asmeniui.

Mūsų valstybės reakcija į prievartą šeimoje yra susijusi su teisiniais pažeidimais: administraciniais, civiliniais, baudžiamaisiais. Baudžiamuoju aspektu prievarta prieš moteris šeimoje pasireiškia baudžiamojo proceso pradėjimu ir kaltininko nubaudimu. Tačiau LR BK įtvirtinti straipsniai susiję su fizine, seksualine ar psichine prievarta prieš asmenį yra neutralūs lyties atžvilgiu. Teoriškai jie taikomi ir tada, kai smurtautojas yra nepažįstamas, ir tada, kai jis yra šeimos narys. Prievarta šeimoje nėra kvalifikuojama, kaip atskira nusikalstama veika, o šeiminio smurto padariniai kvalifikuojami pagal tai, kokie padariniai atsirado (pvz. fizinio skausmo sukėlimas – LR BK 140 str.). Pastebima, jog baudžiamojo proceso pradėjimas ne visada pagerina konfliktinę padėtį šeimoje. Kaip rodo praktika, „atlikę laisvės atėmimo bausmę, smurtautojai dažnai grįžta namo dar priešiščiau nusiteikę šeimos narių atžvilgiu“²⁰³. Tai rodo, jog valstybės prievartos priemonių taikymas visų problemų neišsprendžia.

Prievartos šeimoje forma nevisada būna susijusi su sunkiais sutrikdymais, o tai reiškia, jog gali būti priskiriama ne tik valstybiniam²⁰⁴, bet ir privačiam²⁰⁵ kaltinimui. Prievarta šeimoje, ir nusikalstamos veikos padarymas dar nereiškia, jog jis bus nagrinėjamas ikiteisminio tyrimo

²⁰¹ DIRSIENĖ, N; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008, p. 25. Kanada yra viena iš valstybių, renkanti statistiką dėl išlaidų, susijusių su prievarta prieš moteris šeimoje. Statistika rodo, kad išlaidos siekia vieną milijardą Kanados dolerių per metus, nes tokie yra baudžiamojo teisingumo vykdymo, policijos darbo, teisinės pagalbos ir apmokymų kaštai (2011 m. kovo 8 d. LRS surengta spaudos konferencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=108222&p_k=1).

²⁰² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarime Nr. 853 „Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo“ numatyta atlikti tyrimus, siekiant nustatyti išlaidas dėl smurto šeimoje mūsų valstybėje (Valstybės žinios, 2009, Nr. 101-4216).

²⁰³ *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius, 2010, p. 438.

²⁰⁴ Valstybinis kaltinimas yra toks, kurį vykdo prokuroras. Baudžiamojo proceso kodekse valstybinis kaltinimas yra apibrėžiamas kaip prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas (Valstybės žinios. 2002. Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)).

²⁰⁵ *Privatus kaltinimas* apibrėžiamas kaip tai specifinis teisinis konfliktų sprendimo būdas, kai tam tikro konflikto juridizavimą/kriminalizavimą ir asmens patraukimą baudžiamajon atsakomybėn lemia ne valstybės institucijų ar pareigūnų, bet nukentėjusio asmens valia kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas, ir kai iki pat asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, pripažinimo kaltu arba nekaltu konflikto šalys turi teisę susitaikyti ir šitaip sudaryti teises prielaidas nutraukti pradėtą baudžiamąjį procesą (JURKA R., RANDAKEVIČIENĖ I., JUZUKONIS, S. *Baudžiamojo proceso dalyviai*. Vilnius, 2009, p. 57). Šis institutas turi senas ištakas ir lyginant su senuoju LR BK jo galimybės žymiai labiau išplėtos, tačiau dėl šio instituto pagrindų, kriterijų, ribų nuolatos diskutuojama (AŽUBALYTĖ, R. Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2010, Nr. 4 (122), p. 232-233).

metu. Privataus kaltinimo byloje ikiteisminis tyrimas neatliekamas ir prokuroras valstybinio kaltinimo nepalaiko. „Privataus kaltinimo ypatumas yra tai, kad byla nagrinėjama teisme be ikiteisminio tyrimo, todėl privataus kaltintojo skunde turi būti nuosekliai, aiškiai, konkrečiai nurodytos veikos, kuriomis yra kaltinamas baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo. Kaltinimas turi būti suformuotas tinkamai, o skunde turi būti nurodyti kaltinimus patvirtinantys konkretūs ir aiškūs bylos duomenys“²⁰⁶. Įstatymas apibrėžia aiškų baudžiamųjų bylų skaičių, kuriose galimas privatus kaltinimas. Su moters šeimoje patiriama prievarta labiausiai yra susiję šie: nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo (LR BK 139 str. 1 d.); fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (LR BK 140 str. 1 d.); žmogaus veiksmų laisvės suvaržymas (LR BK 148 str.); seksualinis priekabiavimas (LR BK 152 str.); šmeižimas (LR BK 154 str.), įžeidimas (LR BK 155 str.); turto sunaikinimo ar sugadinimo (LR BK 187 str. 1 ir 3 d.)²⁰⁷. Išvardytos nusikalstamos veikos neretai padaromos dėl konfliktiškų asmeninių santykių, sunkių gyvenimo sąlygų, pavydo, todėl įstatymų leidėjas, įvertinęs tokių veikų padarymo priežastis bei motyvus ir laikydamas, kad baudžiamosios teisės taikymas žmonių santykiuose yra paskutinė priemonė, palieka pačiam nukentėjusiajam teisę spręsti, ar kreiptis į teismą, kad šią veiką padaręs asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

Kodėl būtent minėtoms veikoms yra suteikiamos privataus kaltinimo instituto statusas? Kuo pasireiškia jų specifiškumas? Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. teigia, jog privataus kaltinimo statusas tokioms byloms yra suteikiamas dėl kelių priežasčių:

- Esant tokioms veikoms, pats nukentėjęs asmuo turi spręsti, ar jo interesai buvo paliesti taip aštriai, kad dėl to verta kreiptis į teismą ir pradėti privataus kaltinimo procesą. Gali būti, jog nukentėjęs asmuo to nenorės daryti, tuomet teisėsaugos institucijoms, pareigūnams nėra reikalo kištis, nes paprastai tai tik apsunkina, dar labiau paaštrina konfliktą;
- Sunku įvertinti tam tikrus veiksmus, kaip įžeidžiančius, žeminančius žmogaus orumą, jeigu pats asmuo, prieš kurį tokie veiksmai buvo padaryti, pats jų neįvardija tokiais²⁰⁸.

Tačiau privataus kaltinimo institutas dėl moterų šeimoje patiriamos prievartos turi nemažai minusų: dėl ekonominių, nežinojimo, baimės ar kitų problemų moteris bijo pati ginti savo teises privataus kaltinimo tvarka. Moteris dažnai nepraneša policijai ir vyro nepalieka. Tokiu atveju smurtaujantis asmuo visiškai išvengia atsakomybės už savo veiksmus. Abiems susitaikius, „įprasta, kad moteris slepia mėlynės arba pasiima kelias dienas atostogų, taip ketindama išsaugoti santykius ir artimiesiems pasakoja daugiau ar mažiau įtikinamas

²⁰⁶ AŽUBALYTĖ, R. Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2010, Nr. 4 (122), p. 234.

²⁰⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741, 407 str.

²⁰⁸ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius, 2005.

istorijas²⁰⁹. Galimi atvejai, kada analizuojamos veikos viršija privačių interesų ribas, jas peržengia ir tuomet įgyja visuomeninę reikšmę; arba jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų. Tuomet baudžiamąjį procesą dėl tokių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras, nesvarbu, ar yra nukentėjusio asmens skundas, ar teisėtas atstovo pareiškimas, ar jo nėra. LR Konstitucinis Teismas pateikė sąvokos „dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų“ interpretavimą. Teismas nurodė, kai asmuo apskritai negali išreikšti savo valios ginti teisėtų interesų, ir/arba negali atlikti tam tikrų veiksmų, kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti, arba, nors gali išreikšti savo valią ginti teisėtus interesus ir atlikti tam tikrus veiksmus, tačiau šių veiksmų objektyviai negali pakakti, kad interesai būtų apginti²¹⁰.

Terminas „visuomeninė reikšmė“ taip pat nurodytas LR BPK 409 str. bei jo interpretacija pateikiama LR Konstitucinio Teismo. LR BPK įtvirtinta nuostata: „nurodytos nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę ar jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, prokuroras, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, dėl šių veikų privalo pradėti baudžiamąjį procesą“²¹¹. LR BPK 409 str. numatytos išimtys, kada procesas dėl LR BPK 407 str. nurodytos veikos vyksta ne privataus kaltinimo, o įprasta tvarka. Tokiais atvejais baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras, nors ir nėra nukentėjusiojo pareiškimo. 2006 m. LR Konstitucinio Teismo nutarime pabrėžta, kad prokuroras, įgyvendindamas arba atsisakydamas įgyvendinti savo įgaliojimus, nustatytus BPK 409 straipsnio 1 ar 2 dalyje, turi pagrįsti sprendimą teisiniais argumentais²¹². Sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisinei sistemai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir dėl kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas²¹³.

Apibendrinant galima teigti, jog prievarta prieš moterį šeimoje sukelia įvairaus pobūdžio padarinius: neigiamai įtakoja moters fiziologinę, psichinę savijautą, sukelia elgesio bei vystymosi sutrikimus vaikams bei kelia problemas visai visuomenei. Neigiami prievartos prieš moteris šeimoje padariniai pagrįsti lietuvių bei amerikiečių moksliniais tyrimais. Smurtautojui taikomos administracinio poveikio, civilinės laikinosios apsaugos, baudžiamosios procesinės prievartos bei kitos teisinės priemonės. Baudžiamieji teisiniai padariniai smurtautojui pasireiškia baudžiamojo proceso pradėjimu bei jo nubaudimu.

²⁰⁹ ELIASSON, P. E. Vyrų, moterų ir smurtas. Smurtinio elgesio supratimas ir keitimas. Stokholmo vyrų centro pranešimas. Vilnius, 2002.

²¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2514.

²¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002. Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais), 409 str. 1 d.

²¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl privataus kaltinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.

²¹³ *Ibid.*

2. PAGALBOS MOTERIMS, NUKENTĖJUSIOMS NUO PRIEVARTOS ŠEIMOJE SUTEIKIMO YPATUMAI

2.1 Socialinė, teisinė pagalba

Esant negatyviems statistiniams rodikliams dėl moterų, patiriančių prievartą šeimoje, nusikalstamumo prevencijai, kontrolei bei socialinei, teisinei pagalbai²¹⁴ reikia skirti ypatingą dėmesį. Prevencinio darbo, pagalbos svarba pabrėžiama nacionaliniuose²¹⁵ bei tarptautiniuose dokumentuose²¹⁶, LR valdžios institucijų ataskaitose, pranešimuose, konferencijose²¹⁷.

Nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje – tai palyginti naujas socialinių paslaugų sektorius²¹⁸, nes tokiais klausimais susirūpinta tik nepriklausomoje Lietuvoje. Todėl kuriant apsaugos sistemą mūsų valstybėje, remiamasi tarptautiniais teisės aktais, užsienio šalių sukaupta patirtimi, atkliktais tyrimais, statistiniais rodikliais. Nukentėjusioms moterims teikiama apsauga praplėsta valstybės garantuojamomis paslaugomis – tai nemokama teisine pagalba, žalos kompensavimu esant smurtiniams nusikaltimų atvejams iš valstybinio nukentėjusių asmenų fondo.

Galimybė nukentėjusioms moterims pasinaudoti socialine, teisine pagalba priklauso ne tik nuo valstybėje sukurtos sistemos, bet ir nuo pačių moterų norų, galimybių ir kitų veiksnių. 2007 m. Nusikalstamumo prevencijos centro Lietuvoje atliktas viktimologinis tyrimas parodė, jog Vilniaus gyventojai lyginant su kitais miestais, geriau vertina aukoms teikiamą paramą ir apsaugą²¹⁹. Tai yra natūralu, nes Vilniuje veikia daugiau centrų, organizacijų, įstaigų, kurios teikia pagalbą. Mažame miestelyje, ar atokiame kaime gyvenanti moteris turi mažesnes

²¹⁴ Pasaulio praktikoje pagalba smurtininko elgesio asmeniui suvokiama kaip psichologinė, psichoterapinė pagalba, kuri teikiama keletą valandų ir keletą kartų per savaitę (DIRSIENĖ, N; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008)

²¹⁵ 2006 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1330 nutarimas „Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.

²¹⁶ 1993 m. JT deklaracijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo pabrėžiama, jog būtina visapusiškai vystyti prevencines nuostatas ir visas teisinės, politinės, administracinės ir kultūrinės prigimties priemones, kurios saugotų moteris ir užtikrintų, kad jos nebūtų traumuojamos (Vilnius, 1994, IV str.); 2002 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec 5 „Dėl moterų apsaugos nuo smurto“ pabrėžiama, jog nacionalinės politikos prioritetas yra užtikrinimas moterims teisės nepatirti bet kokios jokio asmens prievartos, paremti, plėtoti ir vykdyti nacionalinę politiką prieš smurtą, vykdyti prevenciją visose reikiamose srityse // <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=280915>

²¹⁷ 2011 m. kovo 8 d. Lietuvos Respublikos Seime vykusio spaudos konferencija, kurioje JAV ambasadorė Lietuvoje pabrėžė problemą ir jos sprendimo variantus (2011 m. kovo 8 d. Lietuvos Respublikos Seimo surengta spaudos konferencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=108222&p_k=1); 2010 m. lapkričio 25 d. Seimo narės D.Kuodytės pranešimas, kuriame pabrėžiama saugaus prieglobsčio mechanizmo sistema moterims (Lietuvos Respublikos Seimo narės D.Kuodytės pranešimas „Tarptautinę smurto prieš moteris panaikinimo dieną, prasideda 16-os dienų kampanija, raginsianti atkreipti dėmesį į smurto aukas“ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6407&p_d=104930&p_k=1); taip pat 2010 m. balandžio 23 d. Žmogaus teisių komitete surengtoje konferencijoje „Moters teisių apsauga – geroji praktika Lietuvoje (2010 m. balandžio 23 d. Žmogaus teisių komiteto surengė konferencija „Moters teisių apsauga – geroji praktika Lietuvoje“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4465&p_d=97668&p_k=1)

²¹⁸ USCILA, R. Socialinių ir teisiųjų paslaugų teikimo nukentėjusiems asmenims probleminiai aspektai. In *Pedagogika. Mokslo darbai*, 2007, nr. 87, p. 149.

²¹⁹ *Ibid.*

galimybes gauti paramą ar pagalbą. Taip pat verta kelti klausimus apie tai, ar prievartą patiriančios moterys žino apie paramos ir pagalbos galimybes mūsų valstybėje, ar geba ja pasinaudoti, ar tiki valstybės teikiamų paslaugų veiksmingumu.

Taip pat labai svarbu, jog nukentėjusioms nuo prievartos šeimoje moterims būtų teikiama ne formali, o tikslinga, kompetentinga, kvalifikuota pagalba. Nukentėjusiomis nuo prievartos moterimis mūsų valstybėje rūpinasi nevyriausybinės organizacijos (NVO)²²⁰, moterų krizių centrai, kurie teikia pagalbą ir laikiną prieglobstį moterims, nukentėjusioms nuo prievartos²²¹. Šiuo metu Lietuvoje veikia daugiau kaip 100 NVO, kurios teikia įvairias paslaugas: konsultuoja/informuoja telefonu, atvykus į instituciją/organizaciją teikia laikiną prieglobstį iki 3 parų, individualias, grupines teisininkų, psichologų konsultacijas, kaupia ir sistemina informaciją, duomenis, organizuoja savitarpio pagalbos grupes, moterų savigynos užsiėmimus, diskusijas, vakarones ir t. t.²²² Čia moterys gauna ne tik reikiamą informaciją ir profesionalias psichologines, teisines konsultacijas, bet ir dalijasi patirtimi, kartu sprendžia problemas.

Igyvendinant „Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją“ bei vadovaujantis socialinių paslaugų įstatymu, paslaugų moterims centrai turi būti kiekvienos apskrities teritorijoje. Taip pat įsteigta asociacija Vyrų krizių ir informacijos centras, kurio pagrindinė veikla – darbas su smurtautojais²²³. Užsienio šalių patirtis rodo, jog centrai bei įvairios organizacijos vaidina didžiulį vaidmenį padedant moterims, patyrusioms prievartą. Vokietijoje veikia apie 360 centrų, vadinamų „moterų namais“, į kuriuos per metus kreipiasi apie 40000 nukentėjusių moterų²²⁴, kurios jų veiklą įvardina paskutine galimybe apsaugoti save ir vaikus ir atgaunant pasitikėjimą savimi grįžti į normalų gyvenimą. Rusijoje nacionalinis centras „ANNA“ aktyviai kovoja prieš moterų patiriamą įvairių rūšių prievartą²²⁵. JAV egzistuoja

²²⁰ NVO - nuo valstybės ir savivaldybių institucijų nepriklausomas, savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra pelno ar politinės valdžios siekimas arba tik religijos tikslų įgyvendinimas (*Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje 2011 m. sausio 11 d. įstatymo projektas* // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390720)

²²¹ Organizacijų, krizių centrų reikalingumas įtvirtintas dokumentuose: 1993 m. JT deklaracijoje dėl smurto moterims panaikinimo pabrėžiama, jog turi būti pripažįstamas svarbus moterų judėjimo ir nevyriausybinių organizacijų vaidmuo pasaulyje, keliant sąmoningumo lygį ir lengvinant smurto problemą (Vilnius, 1994); 2002 m. Ministrų Komiteto Rekomendacija (Rec5) dėl moterų apsaugos nuo smurto, kurioje akcentuojama, jog valstybėse turi būti užtikrintas valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas rengiant ir įgyvendinant reikalingas priemones, visuose lygmenyse būtų skatinama nevyriausybinių organizacijų veikla (<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=280915>); 2007 m. kovo 13 d. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl moterų ir vyrų lygybės gairių 2006-2010 m., kurioje raginama numatyti prevencijos metodus, užtikrinti medicininę, socialinę, teisinę ir psichologinę pagalbą moterims (Europos Sąjungos oficialus leidinys, 301 E, 13/12/2007).

²²² Vilniuje nukentėjusios nuo prievartos šeimoje moterys gali kreiptis į „Mamos ir vaiko paramos fondą“, „Moterų informacijos centrą“, „Asmenybės ugdymo institutą“, „Motinos ir vaiko pensionatą“, „Vilniaus moterų namų-krizių centrą“, „Carito motinos ir vaiko namus“, „Senamiesčio psichiatrijos ir psichoterapijos centrą“.

²²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarime Nr. 853 „Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo“ nurodoma, jog 2010-2012 m. turi būti steigiami ir finansuoti savivaldybių teritorijose vyrų krizių centrai (Valstybės žinios, 2009, Nr. 101-4216). Šiuo metu jau veikia Kretingos vyrų savipagalbos centras bei Kauno apskrities vyrų krizių centras.

²²⁴ ВАРКЕНТИН, А. *Насилие в семье остается проблемой и в Германии* // http://www.kontinent.org/article_rus_4b146dbb3c9f6.html

²²⁵ *Бьет - значит любит?* // <http://anna-center.ru/ru/violenceagainstwomeninrussia/domestic-violence.html> -

nemažai aktyvių moterų judėjimų, tačiau „prieglaudų šeiminių smurto aukoms yra netgi tris kartus mažiau nei benamių gyvūnų prieglaudų“²²⁶. Suomijoje įkurta 11 krizių centrų, kurių nuostatuose pabrėžiama, jog teikiant pagalbą būtina dirbti su kiekvienu nariu atskirai²²⁷. Olandijoje jau ne vieną dešimtmetį efektyviai veikia Mobili krizių brigada²²⁸, kuri teikia skubią pagalbą šeimoms, atsidūrusioms krizinėse situacijose.

Nukentėjusi nuo prievartos šeimoje moteris turi teisę į pirminę ir antrinę nemokamą teisinę pagalbą. Teikiama teisinė pagalba gali būti:

- Pirminė teisinė pagalba. Tai įstatymo nustatyta tvarka teikiama teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir dokumentų, skirtų valstybės ar savivaldybių institucijoms, išskyrus procesinius dokumentus rengimas. Ši teisinė pagalba apima patarimus dėl ginčo sprendimo ne teismo tvarka, veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo. Norint gauti pirminę teisinę pagalbą, neprivaloma deklaruoti savo pajamų ir turto. Nukentėjusi moteris turi kreiptis į savivaldybės vykdomąją instituciją pagal savo gyvenamąją vietą. Teisinę pagalbą teikia administracijos valstybės tarnautojai arba advokatai, arba viešosios įstaigos, su kuriomis savivaldybė turi sudariusi sutartį. Teisinė pagalba tokiai moteriai turi būti suteikta iš karto, o nesant galimybių ne vėliau kaip per penkias dienas. Pirminės teisinės pagalbos trukmė yra ne ilgesnė kaip viena valanda vienu atskiru teisiniu klausimu²²⁹. Jeigu teikiant pirminę teisinę pagalbą, paaiškės, kad nukentėjusiai moteriai reikalinga ir antrinė teisinė pagalba, jai padedama surašyti prašymą antrinės pagalbos prašymui. 2010 m. Teisingumo ministerijos pateiktoje ataskaitoje apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą pateikiami bendri statistiniai duomenys²³⁰, rodantys, ką asmenys žino apie teikiamą pagalbą Lietuvoje, kiek asmenų kreipėsi, kokio pobūdžio klausimai bei išleistos lėšos, tačiau nėra detalizuojama atskirai, kiek vienos ar kitos lyties asmenų kreipėsi dėl patiriamos prievartos šeimoje.

- Antrinė teisinė pagalba. Tai dokumentų rengimas, gynyba ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimas išankstinio ginčo sprendimo ne teismo atveju, jeigu tokią tvarką numato įstatymai ar teismo sprendimas²³¹. Šios pagalbos teikimą organizuoja valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos, įsikūrusios didžiuosiuose šalies miestuose.

²²⁶ PALAVINSKIENĖ, B. Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais // www.lygus.lt

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ Ši brigada dirba ištisą parą, ir statistiniai duomenys rodo, jog per metus vyksta daugiau kaip į 200 konfliktuojančių šeimų ir suteikia apie 250 konsultacijų (PALAVINSKIENĖ, B. Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais // www.lygus.lt).

²²⁹ *Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas*. Valstybės žinios, 2005, Nr. 18-572.

²³⁰ *Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2009 m.* Vilnius, 2010.

²³¹ *Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas*. Valstybės žinios, 2005, Nr. 18-572; USCILA, R. Socialinių ir teisinių paslaugų teikimo nukentėjusiems asmenims probleminiai aspektai. In *Pedagogika. Mokslo darbai*, 2007, nr. 87, p. 149.

2010 m. Teisingumo ministerijos pateiktoje ataskaitoje apie antrinės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą taip pat pateikiami bendri statistiniai duomenys²³².

Siekiant užtikrinti Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimą, mūsų valstybėje priimtas smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymas, kuris nustato priteistos smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir/ar neturtinės žalos kompensavimą ir kompensavimą avansu²³³. Žala kompensuojama iš specialiosios nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo programos. Šis įstatymas reglamentuoja prašymų teikimo ir nagrinėjimo klausimus, kompensacijos dydį, sąlygas. Kompensacija skiriama tik tokiu atveju, jeigu asmuo tenkina įstatyme nurodytas sąlygas.

Autorės atliktame tyrime respondenčių buvo klausama apie tai, kokios paslaugos (teisinės, psichologinės, medicininės ar informacinės) mūsų valstybėje yra reikalingiausios moterims, patyrusioms šeimoje prievartą (žr. priedą Nr. 11). Beveik pusę respondenčių (46 proc.) nurodė, jog moterims reikalingiausios psichologinės paslaugos. Teisinės (24 proc.) ir informacinės (21 proc.) paslaugos taip pat pasirodė reikalingomis. Mažiau reikalingomis respondentėms pasirodė medicininės paslaugos (9 proc.). Tai rodo, jog psichologinio pobūdžio pokalbiai, patarimai, padėrinimai, pasitikėjimo savimi suteikimas moterims yra svarbiausi dalykai. Medicininės pagalbos moterims prireikia rečiau, nes dažniausiai nukentėjusių moterų būna palaužta emocinė, o ne fiziologinė būseną.

Darbo autorės atliktame tyrime respondenčių, kurios nurodė patyrusios prievartą buvo klausama, kur jos kreipėsi patyrusios prievartą (žr. priedą Nr. 12). Didžioji dalis respondenčių nurodė, jog pagalbos nesikreipė niekur (32 proc.)²³⁴. Kreipiasi pagalbos dažniausiai pas artimuosius (21 proc.), bei draugus bendraminčius (25 proc.). Tik nedidelė dalis Vilniaus rajono respondenčių kreipėsi į kompetentingas institucijas – teismus, medicinos, socialines įstaigas. Tai rodo, jog prievartos prieš moteris šeimoje problema yra gana latentiška, nes išlieka didelis skaičius nukentėjusių moterų, kurios neviešina patiriamos prievartos. Taip pat matyti, jog patyrus prievartą labiausiai pasitikima artimiausiais žmonėmis. Tokią nuostatą gali įtakoti ir tai, jog rajone gyvenančios moterys yra atokiau nuo pagalbą teikiančių institucijų, be to rajone daugelis vieni kitus pažįsta, ir dažniau pasitikima šalia esančiais žmonėmis.

²³² Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos ataskaita apie antrinės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2009 m. Vilnius, 2010.

²³³ Valstybės žinios, 2008, Nr. 137-5387, 1 str.; 2004 m. balandžio 29 d. Europos Tarybos direktyva „Dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms“ reglamentuoja, kad valstybių nacionalinės taisyklės numatytų kompensacijas smurtiniams tyčiniams nusikaltimams, (...) kas garantuotų sąžiningą ir atitinkamą kompensaciją aukoms (Europos Sąjungos oficialus leidinys, L 261/15, 12 str.).

²³⁴ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. atliktas tyrimas taip pat parodė, jog daugiau kaip trečdalis smurtą patyrusių moterų nurodė apskritai niekada nesikreipiančios pagalbos ir susitvarkančios pačios (*Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Tyrimo ataskaita. Vilnius, 2008, p. 47).

Kadangi didžioji dalis respondenčių nurodė, jog niekur nesikreipė pagalbos, jų buvo klausama priešasčių (žr. priedą Nr. 13). Buvo pateikti aštuoni atsakymo variantai, iš kurių reikėjo rinktis vieną arba kelis atsakymus. Daugiausia respondenčių nurodė, jog susitaikė su patiriama prievarta (29 proc.), nenori viešinti savo asmeninio gyvenimo detalių (21 proc.), bijo, kad patirs dar daugiau prievartos (17 proc.), taip pat netiki, jog gali sulaukti pagalbos (15 proc.). Tik nedidelė dalis respondenčių nežino kur kreiptis (6 proc.) arba neturi galimybės kur nors nuvykti (8 proc.). Tai rodo, jog didžiajai respondenčių daliai užtenka galimybių ir informatyvumo apie teikiamą pagalbą, tačiau trukdo psichologinės priežastys bei abejonė dėl pagalbos suteikimo.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė, teisinė pagalba nukentėjusioms nuo prievartos šeimoje moterims naujas, nepriklausomoje Lietuvoje reikšmę įgavęs paslaugų sektorius. Tarptautiniai teisės aktai, šalių statistiniai rodikliai įrodo pagalbos svarbą. Socialinę pagalbą teikia NVO, krizių centrai, kitos įstaigos bei organizacijos. Nukentėjusioms nuo prievartos moterims teikiama pirminė ir antrinė nemokama teisinė pagalba, remiantis įstatymais kompensuojama patirta žala iš specialaus nukentėjusių nuo smurtinių nusikaltimų asmenų fondo programos.

2.2 Prevencinis darbas

Nusikalstamumo prevencijos problemų klausimai aktualūs visose valstybėse, nepriklausomai nuo to, koks yra nusikalstamumo lygis, kokios jo apraiškos. Teisinėje literatūroje žodis *prevencija*²³⁵ apibrėžiama kaip tam tikra kryptinga valstybės institucijų bei visuomenės organizacijų ar atskirų žmonių veikla, kuria siekiama nustatyti nusikalstamumo, atskirų nusikaltimų rūšių priežastis, sąlygas, riboti ir šalinti veikimą, taip pat koreguoti linkusių priešingai teisei elgtis žmonių asmenybę²³⁶. Nusikaltimų prevenciją papildo vykdoma *kontrolė*²³⁷, kartu sudarant būdų, priemonių ir metodų kompleksą kovojant su nusikalstamumu. Smurtinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi²³⁸.

Preveninės priemonės gali būti skirstomos į įvairias grupes: pagal taikymo lygį, turinį ar kitus kriterijus. Rengiamos atskirų nusikalstamumo rūšių preveninės priemonės pagal

²³⁵ Kriminologai nusikalstamumo prevenciją aiškina siaurąją ir plačiąją prasme. Plačiąją prasmes tai visos priemonės, metodai, kurie gali palaikyti teisėsaugos darbą. O siaurąją prasme tai darbas su konkrečiais asmenimis

²³⁶ PRAPIESTIS, J. (sudarytojas). *Namų advokatas*. Vilnius, 2002, p. 581.

²³⁷ Nusikaltimų *kontrolė* apibrėžiama kaip poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama mažinti nusikalstamumą ir neleisti viršyti socialiai priimtino lygmens aktyviais teisėsaugos institucijų veiksmais ir teisinio baudžiamojo poveikio priemonėmis, taip pat aktyviomis administracinėmis, ekonominėmis, socialinėmis, kitokio pobūdžio priemonėmis (*Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“*. Valstybės žinios, 2003, Nr.32-1318)

²³⁸ *Ibid.*

prioritetines nusikalstamumo kryptis, kontrolės programos. Tačiau pastebima, kad mūsų valstybėje vyrauja įprastas prevencijos supratimas, kai prevencijos priemonės nukreipiamos į kriminogeninius veiksnius, jų veikimo apribojimą. O šiuolaikinis socialinis gyvenimas, jo sudėtingumas lemia būtinybę derinti visas įmanomas prevencijos kryptis, t.y. pozityvaus elgesio skatinimo prioritetą ir galimybių nusikalsti mažinimo bei nusikalstamų veikų atskleidimo tikimybės didinimo principus. Tai rodo mūsų valstybėje dominuojančią prevencijos kompleksiskumo spragą²³⁹. Prevencijos kompleksiskumas reiškia, jog į šį darbą būtų įtrauktos įvairios institucijos, susijusios su pagalba moterims, kartu būtų vykdomas ir šviečiamojo poveikio darbas. Taip pat labai svarbu, jog visos institucijos bendrautų ir bendradarbiautų teikiant pagalbą prievartą patyrusioms moterims²⁴⁰.

Analizuojant moterų patiriamos prievartos šeimoje tematiką, prevencinį darbą reikėtų vykdyti ir analizuoti tokiomis kryptimis:

Valdžios institucijų vykdoma politika, siekiant sumažinti moterų patiriamą prievartą. Valdžios institucijos²⁴¹ įgyvendina valstybines programas²⁴², kuriose numatytos konkrečios priemonės spręsti prievartos prieš moteris problemas. Tam, kad prievartos prieš moteris šeimoje pastangos būtų veiksmingos, turi būti skiriamas reikiamas dėmesys ir smurtautojams. Ir tai nėra tik sankcijų taikymas, bet ir alternatyvių priemonių naudojimas. Todėl „Valstybinėje smurto prieš moteris mažinimo strategijoje“ vienas iš uždavinių – tobulinti alternatyvių prievartos priemonių taikymą smurtautojams, skatinti organizacijų, dirbančių su smurtautojais kūrimąsi ir veiklą²⁴³. 2007 m. vykdomuose projektuose dalyvavo 152 vyrai: jiems buvo teikiamos individualios konsultacijos, grupinė terapija ir kitos paslaugos²⁴⁴.

²³⁹ Kompleksiškumą autoriai aiškina dvejopai: kaip nusikalstamumo santykis su kitais socialiniais procesais, sisteminė analizė, o antrine prasme kaip nusikalstamumo prevencijos priemonių kompleksinis parengimas ir įgyvendinimas (*Ibid.*, p. 272).

²⁴⁰ 2002 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec 5 „Dėl moterų apsaugos nuo smurto“ pabrėžiama, jog būtina skatinti policijos, sveikatos apsaugos ir socialinių tarnybų bei teisminės sistemos bendradarbiavimą, ir skatinti bei remti nevyriausybių organizacijų bendradarbiavimo tinklo sukūrimą // <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=280915>

²⁴¹ Valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos ir nevyriausybinės organizacijos pagal kompetenciją rengia ir įgyvendina priemones, kuriomis siekiama užkirsti kelią smurtui artimoje aplinkoje (*Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje 2011 m. sausio 11 d. įstatymo projektas* // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390720)

²⁴² 2000-2012 m. laikotarpiu pabrėžtina šių programų svarba LR: asmenų, padariusių nusikalstamas veikas naudojant smurtą, socialinės reabilitacijos programa, kurią koordinuoja Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos; asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, apsvaigus nuo alkoholio socialinės reabilitacijos programa, kurią koordinuoja Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos; nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (2003-2012 m.), kurią koordinuoja LR Vyriausybė; Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių planai (2007-2009 m.; 2010-2012 m.), kuriuos koordinuoja LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija; Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa 2003-2004 m., ir 2005-2009 m., Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 m. programa. (www.lrs.lt).

²⁴³ 2006 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1330 „Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.

²⁴⁴ DIRSIENĖ, N.; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008, p. 13.

Daugelyje Europos valstybių, taip pat Ukrainoje, Rusijoje egzistuoja specialūs prievartos šeimoje prevenciniai įstatymai, kurie reglamentuoja su prievarta šeimoje susijusius klausimus²⁴⁵. Vokietijoje, Norvegijoje, JAV naudojamas vadinamasis „apsaugos orderis“, kuris reiškia, jog smurtaujantis asmuo po įvykio yra atskiriamas nuo aukos. Tačiau praktika rodo, jog tai nepasiteisino, nes JAV statistikos duomenimis, daugiau negu 17 proc. moterų, kurios buvo nužudytos savo sutuoktinio, turėjo apsaugos orderius²⁴⁶. Smurtautojas vykdo savo keršto planą ir vis tiek randa būdų savo sutuoktinę ar partnerę skriausti. Švedijoje galioja kovos su prievarta prieš moteris įstatymas²⁴⁷, o šios valstybės teisėje įtvirtinta nuostata, neleidžianti moterims atsiimti kaltinimų prieš smurtautoją²⁴⁸. Kaimyninėje Lenkijoje, policijos pareigūnams atvykus į įvykio vietą, užpildomas specialus dokumentas – mėlynoji korta. Ji reiškia, jog tris dienas po naudotos prievartos šeimą lanko policijos ir socialinis darbuotojas. Jeigu smurtas pasikartos, smurtautojas bus traukiamas atsakomybėn, neatsižvelgiant, ar nukentėjusioji kreipėsi ar ne. Labai svarbu, jog valdžios institucijos pačią visuomenę skatintų aktyviai kovoti prieš moterų patiriamą smurtą²⁴⁹.

Mūsų valstybėje reiktų išskirti - 2003 m. kovo 20 d. LR Seimo nutarimą „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“²⁵⁰, bei 2011 m. sausio 11 d. parengtą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo projektą²⁵¹. Šis projektas apibrėžia smurto sąvoką, jo formas (fizinį, psichologinį, seksualinį), apima smurto prevenciją (visuomenės švietimas ir informavimas, tyrimai, statistika), kompleksinės (socialinės,

²⁴⁵ DIRSIENĖ, N; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008. Pavyzdžiui Austrijoje ypatingas dėmesys skiriamas teisinių ir socialinių priemonių apjungimui, JAV sukurtas šeiminių smurto intervencijos projektas, apjungęs įstatymų leidėjų, teismų ir teisėsaugos institucijų bei darbuotojų, teikiančių socialinę, medicininę pagalbą ir visos bendruomenės veiksmus (*Ibid.*). Toks JAV vykdomas projektas vadinamas „koordinuota bendruomenės intervencija“ Tokios programos efektingos dėl vykdomo bendradarbiavimo, jų veiklą galima lengviau koordinuoti. Suomijoje teikiant pagalbą taip pat dirbama vadovaujantis bendradarbiavimo principu, įtraukiant tokias įstaigas: policiją, mobilųjį centrą, psichologinės terapijos centrą bei alkoholikų reabilitacijos centrą (PALAVINSKIENĖ, B. *Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais* // www.lygus.lt).

²⁴⁶ *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius, 2010.

²⁴⁷ 1978 m. Švedijoje buvo priimtas pirmasis įstatymas dėl paramos aukoms, o 1987 m. sudaryta konkreti programa dėl pagalbos aukoms suteikimo. Nuo 1994 m. įkurta Kompensavimo ir paramos nusikaltimų aukoms institucija, kuri yra unikali dėl joje įtvirtintos moralinės žalos kompensavimo (PALAVINSKIENĖ, B. *Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais* // www.lygus.lt)

²⁴⁸ 2010 balandžio 23 d. Lietuvos Respublikos žmogaus teisių komiteto pranešimas spaudai „Žmogaus teisių komiteto renginyje pasakyta „ne“ juodosioms smurto tradicijoms šeimoje“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter/lrs_search.show_html?p_id=97716&p_q=smurtas%20prie%F0%20moteris%20%F0eim&p_it=1&p_k=AAOjKdAAhAADCECAA

²⁴⁹ Pavyzdys visuomenės įtraukimo – 1975 m. JAV, kai buvo inicijuota akcija *Take Back the Night*, vėliau išplitusi į įvairias pasaulio šalis. Nepriklausomoje Lietuvoje ši akcija buvo organizuota „Feministinio fronto“, pavadinimu „Atsiimkime naktį“, kai akcijos dalyviai išėjo į naktinį Vilnių susigražinti saugią aplinką, atsisakydami būti „smurtaujančios visuomenės dalimi“.

²⁵⁰ Valstybės žinios, 2003, Nr.32-1318.

²⁵¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=390720

psichologinės, teisinės bei kitokios) pagalbos teikimą smurto aukai, smurtautojui bei apsaugą nuo smurto nukentėjusiems asmenims.

Policijos pareigūnų, medikų veikla. Policijos darbuotojai iškviesti dėl teisių pažeidimų, konfliktų namuose turėtų detaliai analizuoti konkrečią esamą padėtį ir imtis prevencijos priemonių nepageidaujamiems įvykiams ateityje išvengti. Taip pat policijos pareigūnai turi „informuoti apie socialinę ir psichologinę pagalbą asmenimis teikiančias valstybines ir visuomenines institucijas“²⁵², į kurias galėtų kreiptis nukentėjusios moterys. Labai svarbi policijos pareigūnų kompetencija bei kvalifikacija, gebėjimai, asmeninės savybės, norint suteikti efektingą pagalbą moteriai²⁵³.

Svarbus policijos pareigūnų ir medicinos įstaigų darbuotojų bendradarbiavimas²⁵⁴, padedant išsiaiškinti prievartos prieš moteris šeimoje atvejus. LR sveikatos apsaugos ir vidaus reikalų ministrų bei LR generalinio prokuroro įsakyme „Dėl informacijos apie asmenis su kūno sužalojimais, kurie gali būti susiję su nusikaltimu teikimo“ įpareigojama sveikatos priežiūros įstaigų vadovus užtikrinti, kad „teritorinės policijos įstaigos budėtojas būtų nedelsiant telefonu informuotas apie visus atvejus, kai į sveikatos priežiūros įstaigą kreipiasi arba pristatomas asmuo, kurio gyvybei kelia pavojų padaryti kūno sužalojimai, taip pat asmuo, kurio gyvybei pavojus negresia, tačiau jam padarytos durtinės, pjautinės, šautinės ar dėl sprogimo atsiradusios žaizdos arba kitokie kūno sužalojimai, kurie gali būti susiję su nusikaltimu“²⁵⁵.

Socialinių darbuotojų, psichologų moralinė, informacinė, edukacinė veikla mažinant prievartos šeimoje atvejus. Socialinis darbas – tai veikla, padedanti asmeniui, šeimai spręsti socialines problemas pagal jų galimybes ir jiems dalyvaujant, nežeidžiant žmogiškojo orumo, didinant jų atsakomybę, pagrįstą asmens, šeimos ir visuomenės bendradarbiavimu²⁵⁶. Socialiniai darbuotojai savo veikloje vadovaujasi LR socialinių paslaugų įstatymu²⁵⁷, kuriame reglamentuoja socialinių paslaugų sampratą, rūšys, veiklos tikslai, ypatumai.

Socialinės paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias. Moteriai, patyrusiai prievartą teikiamos tokios socialinės paslaugos: bendrosios (informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, maitinimo organizavimo, asmeninės higienos ir priežiūros) ir specialiosios (laikino apnakvindinimo, trumpalaikės socialinės globos, socialinių įgūdžių ugdymo ir

²⁵² BABACHINAITĖ, G. et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius, 2008, p. 52.

²⁵³ 2010-2012 m. LR akcentuojamas dėmesys policijos pareigūnų mokymams, kad būtų tobulai reaguojama į moterų patiriamą prievartą (*Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 853 „Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo“*. Valstybės žinios, 2009, Nr. 101-4216).

²⁵⁴ Bendradarbiavimo svarba bei iš įvairių profesijų atstovų sudarytų komandų bendras mokymas akcentuojamas *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarime Nr. 853 „Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo“* (Valstybės žinios, 2009, Nr. 101-4216)

²⁵⁵ Valstybės žinios, 2002, Nr.12-428.

²⁵⁶ *Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas*. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17 – 589, 20 str.

²⁵⁷ *Ibid.*

palaikymo)²⁵⁸. Atskiros socialinių paslaugų rūšys, įstaigų tipai ir jų charakteristikos įtvirtinti LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakyme „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“²⁵⁹.

LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakyme Nr. A1-94 “Dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo” nurodoma, jog „tuo atveju, jei asmuo (šeima) patiria fizinį ar psichologinį smurtą arba kyla grėsmė jo fiziniam ar emociniam saugumui, dėl bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros skyrimo asmuo gali kreiptis ir į kitą, ne asmens (šeimos) gyvenamosios vietos, savivaldybę“²⁶⁰. Išskirtiniais atvejais, kai asmuo patiria fizinį ar psichologinį smurtą ar kyla grėsmė jo fiziniam ar emociniam saugumui, savivaldybė gali priimti sprendimą dėl socialinių paslaugų skyrimo, nenustačiusi socialinių paslaugų poreikio²⁶¹. Socialinis darbas suvokiamas kaip: atsakas į rūpestį ir poreikį (tai socialinio darbuotojo pastangos išreikšti rūpestį į jį besikreipiantį asmenį ir jį paversti poreikiu); problemos sprendimas (vyksta tam tikrais etapais: vertinimo, planavimo, veiklos, pokyčių įvertinimo); intervencija į žmonių sąveikas (tai tikslingas socialinio darbuotojo elgesys su šeima, kurios tikslas-pokytis); kūrybiškas žinių, vertybių ir įgūdžių derinimas (dirbti atrenkant, kas būdinga konkrečiai situacijai)²⁶² (žr. priedą Nr. 10).

Psichologinė pagalba tai telefono pagalbos linijos, krizių centrai, patyrusiems prievartą, psichologinis konsultavimas vaikų ir suaugusių individualiai ir/ar grupėje, psichologinė pagalba smurto ar savižudybės liudininkams, krizių intervencijos komandos, šeimos/sutuoktinių konsultavimas, savitarpio paramos grupės²⁶³.

Ar prevencinis darbas bus efektyvus, priklauso nuo pasirenkamų metodų, priemonių, veiklos kryptingumo, tikslingumo, prevencinį darbą dirbančių žmonių kvalifikacijos ir kompetencijos²⁶⁴. Labai svarbu, jog prevencinį darbą vykdytų motyvuoti žmonės ir pats požiūris į prevenciją būtų pozityvesnis.

Pačios moters savisaugos priemonės. Labai svarbu, jog moteris ne tik lauktų pagalbos iš institucijų ar aplinkinių, bet ir pati imtųsi savisaugos priemonių, kad sumažintų prievartos pasekmes. Savisaugos priemonės skirstomos į tokias grupes: priemonės, taikomos iki prievartos

²⁵⁸ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17 – 589, 6, 8 str.

²⁵⁹ Valstybės žinios, 2008, Nr. 2-72.

²⁶⁰ Valstybės žinios, 2007, Nr. 81-3351.

²⁶¹ *Ibid.*, 38 str.

²⁶² DIRSIENĖ, N; REIKERTIENĖ, V. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius, 2008, p. 49.

²⁶³ Lietuvos Respublikos 2003 m. gruodžio 17 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 9-254.

²⁶⁴ Kvalifikacija suvokiama kaip tikimo, pasirengimo kokiam nors darbui laipsnis, kompetencija kaip darbuotojo veikimo sritis ir įgaliojimų apimtis (*Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 346, 322).

naudojimo (pasiruošimas pasišalinti iš namų, būtinų daiktų, dokumentų, pinigų prieinamoje vietoje laikymas; susitarimas su draugais, ar giminaičiais, kad turėtų kur apsistoti); priemonės taikomos tuo metu, kai patiriama prievarta (ginti save, šauktis pagalbos, kviesti policiją); priemonės, atvykus policijos pareigūnams (nusiraminti, atsakyti į klausimus; nurodyti, kokie buvo padaryti sužalojimai, koks turtas sunaikintas, nurodyti įvykio liudytojus, ankstesnius prievartos proveržius, jeigu tokie buvo); priemonės po panaudotos prievartos (esant reikalui kreiptis į medicinos įstaigas, kad būtų užfiksuoti sveikatos sutrikdymai, saugoti įrodymus – kaip pavyzdžiui suplėšyti rūbai, sulaužyti daiktai, kreiptis į pagalbą, paramą teikiančias organizacijas, gauti reikiamą informaciją)²⁶⁵.

Autorės atliktame tyrime respondenčių buvo klausama apie tai, kokie pokyčiai mūsų valstybėje yra būtini, kad mažiau moterų patirtų prievartą šeimose (žr. priedą Nr. 14). Respondentėms buvo pateikti aštuoni atsakymų variantai (įstatymų tobulinimas, šeimų gyvenimo lygio gerinimas, policijos, teisėsaugos institucijų darbo gerinimas, palankesnės socialinės politikos šeimos atžvilgiu vykdymas, palankesnės visuomenės nuomonės moters atžvilgiu formavimas, palankesnės darbo rinkos moters atžvilgiu formavimas, specialių institucijų moterims, patyrusioms prievartą šeimose kūrimas ir jų veiklos kontroliavimas, šeimų švietėjiško darbo organizavimas), ir jos galėjo pasirinkti vieną arba kelis atsakymų variantus. Didžiajai daliai respondenčių šeimų pragyvenimo lygio gerinimas atrodo esminiu pokyčiu, galinčiu sumažinti prievartą šeimoje. Taip mano 21 proc. respondenčių. Po 15 proc. respondenčių mano, kad reikia tobulinti įstatymus bei vykdyti palankesnę socialinę politiką. Mažesnę dalis respondenčių mano, kad reikia kurti specialias institucijas, gerinti policijos bei teisėsaugos institucijų darbą, ar formuoti palankesnę visuomenės nuomonę. Tokie duomenys formuoja prielaidą, kad esminiai pokyčiai valstybėje susiję su valdžios institucijų vykdoma politika, kuri turėtų būti nukreipta į įstatymų tobulinimą bei pragyvenimo lygio kėlimą. Ankstesni tyrimo duomenis pagrindžia šiuos, nes didžioji dalis respondenčių buvo nurodžiusi, jog finansiniai šeimos rodikliai įtakoja patiriamą prievartą, moters uždirbamos/gaunamos pajamos susijusios su tarpusavio santykiais šeimoje.

Apibendrinant galima teigti, kad prevencinio darbo svarba pabrėžiama nacionaliniuose bei tarptautiniuose dokumentuose, valstybių vykdomoje politikoje. Atliktas tyrimas rodo, kad daugiausia moterims reikalinga psichologinė pagalba. Tačiau didžioji dalis moterų, patyrusių prievartą šeimoje nesikreipia niekur, arba ieško pagalbos tarp artimiausių žmonių. Tai įtakoja prievartos prieš moteris šeimoje latentškumą. Šeimų pragyvenimo lygio gerinimas, įstatymų tobulinimas bei palankesnė socialinė politika yra esminiai pokyčiai, galintys sumažinti prievartos prieš moteris šeimoje atvejus.

²⁶⁵ *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius, 2010, p. 443.

IŠVADOS

1. Nusikalstamas elgesys prieš moteris šeimoje įvardijamas dviem pagrindinėmis sąvokomis – *smurtu* ir *prievarta*. Teisinėje literatūroje jos dažnai vartojamos kaip sinonimai, nors lingvistiniu ir kitais aspektais pastebimi skirtumai. Prievarta prieš moteris šeimoje apibūdinama kaip negatyvūs, tyčiniai fizinio, psichinio, seksualinio bei ekonominio pobūdžio veiksmai moters atžvilgiu iš kito šeimos nario. Prievarta prieš moteris šeimoje yra viena pagrindinių nacionalinių bei tarptautinių problemų, nes pažeidžia pirminio asmens vystimosi, socializacijos bei brandos mikro instituto – šeimos tvirtumą.
2. LR statistiniai duomenys rodo, jog analizuojant pastarąjį dešimtmetį, prievartos prieš moteris šeimoje atvejų sumažėjo. Tokia pat tendencija dominuoja ir Lenkijoje, Kanadoje, JAV. Tačiau lyginant darbe nagrinėtų šalių (Lenkijos, Vokietijos, Rusijos, JAV, Kanados bei Skandinavijos) statistinius rodiklius, matyti, jog ši problema egzistuoja jau daugelį dešimtmečių visose šalyse. Prievartos prieš moteris šeimoje genezę grindžia įvairios mokslinės teorijos: feministinė, konflikto, amerikiečių mokslininkų A. Cunningham bei kitų biologinė, psichopatologinė, sistemų, socialinio išmokimo bei feministinė. Sudėtingam ir nenuspėjamam žmogaus elgesiui paaiškinti dažnai susipina įvairių teorijų elementai. Prievartos prieš moteris šeimoje vertinimą apsunkina skirtingai traktuojamos sąvokos, taip pat išsilavinimo, asmeninių savybių, turimos patirties skirtumai.
3. Prievartos prieš moteris šeimoje atsiradimą įtakoja įvairios priežastys. Esminėmis priežastimis galima įvardinti finansinę šeimos padėtį, dominuojančias patriarchalizmo ištakas, lyčių stereotipus, alkoholio vartojimą bei prievartos stebėjimą/patyrimą vaikystėje. Dominuojančius patriarchalizmo akcentus stiprina didesnės vyrų pajamos, socialinėje aplinkoje akcentuojama jėgos, galios, stiprumo svarba. Autorės atliktas tyrimas parodė, jog daugiau uždirbančios moterys patiria mažiau prievartos, o sąsajų tarp moters išsilavinimo ir patiriamos prievartos nepastebėta. Menkos šeimos finansinės galimybės įtakoja agresyvaus elgesio atsiradimą.
4. Moterys šeimoje patiria fizinę, psichinę, seksualinę bei ekonominę prievartą. Fizinė prievarta dažniausiai pasireiškia smūgiais, spyriais bei daiktų svaidymu, daužymu; psichinė prievarta – nuolatine kritika bei įžeidinėjimais; seksualine prievarta – vertimu lytiškai santykiauti to nenorint, bandymu priversti lytiškai santykiauti (žodžiais bei veiksmais). Psichinė prievarta yra pasitaikanti dažniausiai ir tyrimais įrodytas jos neatsiejamumas nuo kitų prievartos rūšių. Prievarta šeimoje dažniausiai patiriama iš vyro/sugyventinio, tačiau dėl finansinio nestabilumo moterys lieka toliau gyventi su

smurtaujančiu vyru ir taip prisideda prie tokio nusikalstamo elgesio latentškumo, nenorint kelti į viešumą patiriamos prievartos. Lietuvių ir amerikiečių mokslininkų tyrimai įrodo prievartos prieš moteris šeimoje neigiamus padarinius moteriai, vaikams, kitiems šeimos nariams bei visos šalies finansams. Prievartą prieš moterį naudojusiam asmeniui taikomos administracinės, civilinės, baudžiamosios procesinės prievartos bei kitos teisinės pasekmės. LR baudžiamajame įstatyme prievarta šeimoje nėra klasifikuojama kaip atskira nusikalstama veika. Baudžiamasis įstatymas taikomas vienodai, nepriklausomai nuo to, ar prievartą naudojo nepažįstamas asmuo, ar šeimos narys.

5. Prievartos prieš moteris šeimoje atvejų mažinimui svarbi tinkama socialinė, teisinė pagalba bei vykdomas prevencinis darbas. Socialinę pagalbą teikia NVO, krizių centrai, kitos įstaigos bei organizacijos. Nukentėjusios nuo prievartos šeimoje moterys turi teisę į nemokamą pirminę ir antrinę teisinę pagalbą, kompensuojama žala iš specialaus nukentėjusių nuo smurtinių nusikaltimų asmenų fondo. Autorės atliktas tyrimas parodė, kad nukentėjusioms moterims reikalingiausios psichologinės paslaugos. Prievartos šeimoje latentškumą įtakoja tai, kad dažniausiai pagalbos ieškoma pas artimiausius žmones. Respondentės vengia kreiptis į kompetentingas institucijas, nes dažniausiai susitaiko su patiriama prievarta arba netiki, jog gali sulaukti pagalbos.
6. Tinkama prevencija ir kontrolė gali sumažinti moterų, nukentėjusių nuo prievartos šeimoje skaičių. Prevencinį darbą įtakoja valdžios institucijų vykdoma politika, policijos pareigūnų, medikų, socialinių darbuotojų bei psichologų bendradarbiavimas, pačios moters savisaugos priemonės. Autorės atliktas tyrimas parodė, kad šeimų pragyvenimo lygio gerinimas yra esminiu pokyčiu šalyje mažinant nukentėjusių nuo prievartos šeimoje moterų skaičių. Įstatymų tobulinimas ir palankesnės socialinės politikos vykdymas taip pat reikšmingi.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Lietuvos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014 2262 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr.1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002. Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
6. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 90 – 2777.
7. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17 – 589.
8. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 137-5387 .
9. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 18-572.
10. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 69-2624.
11. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ . Valstybės žinios, 2003, Nr.32-1318.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 1330 “Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija”. Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 853 “Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 101-4216.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 247 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2010–2012 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 31-1433.
15. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ir vidaus reikalų ministrų bei Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2002 m. sausio 28 d. įsakymas „Dėl informacijos apie asmenis su kūno sužalojimais, kurie gali būti susiję su nusikaltimu teikimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr.12-428.

16. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrų 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 9-254.
17. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 2-72.
18. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-94 “Dėl asmens (šeimoms) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo”. Valstybės žinios, 2007, Nr. 81-3351.
19. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje 2011 m. sausio 11 d. įstatymo projektas [žiūrėta 2011 m. kovo 13 d.] Prieiga per:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390720

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai:

1. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.
2. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
3. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.
4. 1966 m. Europos socialinė chartija. Valstybės žinios, 1991, Nr. 49-1704.
5. 1979 m. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. Valstybės žinios, 1996, Nr. 21-549.
6. 1993 m. Jungtinių Tautų deklaracija dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Vilnius: Danielius, 1994.
7. 2002 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Rec 5 „Dėl moterų apsaugos nuo smurto“ // <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=280915>
8. 2000 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Europos Sąjungos oficialus leidinys, 2007/C 303/01.
9. 2000 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1450 „Dėl smurto prieš moteris Europoje“
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/adoptedtext/ta00/erec1450.htm>
10. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Tarybos direktyva “Dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms“. Europos Sąjungos oficialus leidinys, L 261/15.

11. 2007 m. kovo 13 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl moterų ir vyrų lygybės gairių 2006-2010 m. Europos Sąjungos oficialus leidinys, 301 E , 13/12/2007.
12. 2009 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Europos Sąjungos oficialus leidinys. 2010/C 285 E/07
13. 2010 m. JT veiksmų platforma lyčių lygybės klausimais (Pekinas + 15). Europos Sąjungos oficialus leidinys. 2010/C 348 E/03.

Specialioji literatūra

1. ABLINGIENĖ, Aldona. et al. *Moterys ir vyrai Lietuvoje 2007*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2008.
2. ABRAMAVIČIUS, Armanas et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 str.)* Vilnius: Registrų centras, 2009.
3. ABRAMAVIČIUS, Armanas et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 str.)* Vilnius: Registrų centras, 2010.
4. AŽUBALYTĖ, Rima. Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2010, Nr. 4 (122).
5. BABACHINAITĖ, Genovaitė. et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
6. BABACHINAITĖ, Genovaitė. Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2008, Nr. 1 (103).
7. BECKER, de Gavin. *Dar strachu. Jak wykorzystywac sygnały o zagrożeniu, które ostrzegają nas przed przemocą i zapewniają przeżycie*. Poznan, 1998.
8. CLEMENTS, Caroline; SABOURIN, Caryn; SPIBY, Lorinda. Dysphoria and Hopelessness Following Battering: The Role of Perceived Control, Coping, and Self-Esteem. *Journal of Familie Violence*, 2004, Vol. 19, No 1.
9. CUNNINGHAM, Andersson. et al. *Theory-derived explanations of male violence against female partners: literature update and related implications for treatment and evaluation*. – London, 1998 // <http://www.lfcc.on.ca/maleviolence.pdf>
10. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
11. DIRSIENĖ, Nijolė; REIKERTIENĖ, Valerija. *Smurtinio elgesio keitimo metodika. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008.

12. ELIASSON, Per Elis. *Vyrai, moterys ir smurtas. Smurtinio elgesio supratimas ir keitimas. Stokholmo vyrų centro pranešimas*. Vilnius: Arx-Baltica, 2002.
13. FEDOSIUK, Oleg. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, nr. 21 (13).
14. GALINAITYTĖ, Jūratė. *Kriminologija: teorija ir aktualijos*. Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009.
15. GIDDENS, Anthony. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.
16. GODA Gintaras, KAZLAUSKAS Marcelis, KUCONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
17. GOLDING, Jacqueline. Intimate Partner Violence as a Risk Factor for Mental Disorders: A Meta-Analysis. *Journal of Familie Violence*, 1999, Vol. 14, No.2.
18. GRINEVIČIŪTĖ, Kristina. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2007, nr. 8 (98), p. 85.
19. GUSTAINIENĖ, Marytė. Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2005, nr. 1.
20. JARVIS, Kelly; GORDON, Erin; NOVACO, Raymond. Psychological Distress of Children and Mothers in Domestic Violence Emergency Shelters. *Journal of Familie Violence*, 2005, Vol. 20, No. 6.
21. JOVAIŠAS, Karolis. Laisvės fenomenas: problemos ir paradoksai. *Teisės problemos*, 2008, nr. 2 (60).
22. JOVAIŠAS, Karolis. *Smurto šeimoje prevencija: iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
23. JURKA, Raimundas; RANDAKEVIČIENĖ Irma; JUZUKONIS, Saulius. *Baudžiamojo proceso dalyviai*. Vilnius: Industrus, 2009.
24. *Kaip vienam auginti vaiką: straipsnių rinkinys*. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“, 2003.
25. KANOPIENĖ, Vida, PAVILIONIENĖ Marija. *Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Moterų studijų centras, 1997.
26. *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
27. KUBLICKIENĖ, Lilija. The Gender Relations: Maskuline Aspekt. *Socialiniai mokslai*. 2004, nr. 1 (43).
28. KUČINSKAS, Vytolis. *Vadovavimo etika*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2003.
29. KUJALIS, Pavelas. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2004, nr. 60 (52).
30. LEGKAUSKAS, Visvaldas. *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga, 2008.
31. LELIŪGIENĖ, Irena. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2002.

32. LIAUSĖDAS, Algimantas. Į agresyvių ir smurtinių elgesį linkusių individų diagnostika ir gydymas. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius: LTU Leidybos centras 2002.
33. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos ataskaita apie antrinės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2009 m. Vilnius: Teisingumo ministerija, 2010.
34. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2009 m. Vilnius: Teisingumo ministerija, 2010.
35. MARCINAUSKAITĖ, Renata. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, nr. 11 (113), p. 42.
36. MICHAILOVIČ, Ilona. *Kriminalinės viktimizacijos tyrimų aktualijos*. *Teisė*, 2009, nr. 70.
37. MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
38. MYERS, David. *Socialinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2008.
39. Mokslinis tyrimas „Smurtas prieš moteris – samprata, problemos, veiksnių kryptys„ (2004) <<http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>>.
40. *Moterys ir vyrai: galimybės darbo rinkoje. Seminarų „Moterų ir vyrų vaidmuo ekonominėje veikloje ir šeimoje: ar realybė užtikrina socialinį teisingumą“ medžiaga*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2006.
41. NAVAITIS, Gediminas. *Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
42. NAVAITIS, Gediminas. Sociometriniai šeimos konsultavimo metodai. *Socialinis darbas*, 2004. nr. 3 (1).
43. PALAVINSKIENĖ, B. Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais [žiūrėta 2011 m. balandžio 2 d.] Prieiga per: www.lygus.lt
44. PETRAUSKAITĖ, Dalia. *Smurtas šeimoje*. Vilnius: Danielius, 2010.
45. PIVORIENĖ, Jolanta. *Sociologijos pagrindai socialiniame darbe: šeima, sveikata*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004.
46. PRAPIESTIS, Jonas (sudarytojas). *Namų advokatas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
47. *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
48. PURVANECKIENĖ, Giedrė. Genre Dimensijon in social, Economy and Politics Processes. *Socialiniai mokslai*, 2004, nr. 1 (43).
49. PURVANECKIENĖ, Giedrė. Visuomenės nuomonė apie smurto prieš moteris Lietuvoje paplitimą. In *Smurtas prieš moteris Lietuvoje*. Vilnius, 1999.

50. RAUDYS, Romas, MAČIULIENĖ, Kornelija. Medicininiai teismo tyrimai išžaginių ir pasikėsinimų išžaginti atvejais. *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2002.
51. RUPŠIENĖ, Liudmila. Smurtas prieš vaiką šeimoje ir visuomenėje: teorinis aspektas. In *Smurtas prieš vaiką šeimoje ir visuomenėje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001.
52. SAKALAUSKAS, Gintautas et. al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: „Eugrimas“, 2011.
53. SAKALAUSKAS, Gintautas.; ŪSELĖ, Laura. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2007, nr. 2 (56), p. 10.
54. SKUJENĖ, Grita. Pagarba ir jos raiškos šeimoje kitimas. In *Etika globalizacijos sąlygomis*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 342.
55. *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*. Tyrimo ataskaita. Vilnius: BGI Consulting, 2008.
56. *Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Vilniuje 2000 m. Baigiamoji ataskaita*. Vilnius, 2001
57. USCILA, Rokas. Organizacijų, teikiančių paslaugas ir paramą nukentėjusioms nuo nusikalstamų veikų moterims, sistemos vertinimas. In *Pedagogika. Mokslo darbai*, 2007, nr. 88.
58. USCILA, Rokas. Socialinių ir teisinių paslaugų teikimo nukentėjusiems asmenims probleminiai aspektai. In *Pedagogika. Mokslo darbai*, 2007, nr. 87.
59. USCILA, Rokas. *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Mokslo aidai, 2005.
60. USCILA, Rokas; DIRSIENĖ, Nijolė; REIKERTIENĖ, Valerija; USCILAITĖ, Ūla. *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Informacinė medžiaga. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004.
61. USCILA, Rokas; GRIGUTYTĖ, Neringa; KARMAZA, Evaldas. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus*. Vilnius: Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. 2008.
62. VASILIAUSKIENĖ, Lilija. Prievartos kultūra. In *Smurto prieš moteris problema šiandieninėje visuomenėje*. Vilnius: Danielius, 1997, p. 11.
63. VENCKIENĖ, Eglė. Žmogaus orumas – problematiniai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, nr. 10 (112).
64. ŽEMAITIS, Vincentas. *Šeimos etika*. Vilnius: Rosma, 2005.
65. ŽUKAUSKIENĖ, Rita. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

66. ŽVINKLIENĖ, Alina. Lyčių atotrūkis ir patriarchalizmo raiška Baltijos valstybėse. Lietuvos ypatumai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2009, Nr. 1 (24).
67. WOLFE, David. et al. The Effects of Children's Exposure to Domestic Violence: A Meta-Analysis and Critique. *Journal of Familie Violence*, 2003, Vol. 6, No.3.
68. АНАНИН, Л. Л. *Жестокость в семье*. Москва: Ран. Инион, 2000.
69. ВАРКЕНТИН, Александр. *Насилие в семье остается проблемой и в Германии* [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.] Prieiga per:
http://www.kontinent.org/article_rus_4b146dbb3c9f6.html
70. МАСИОНИС, Джон. *Социология*. 9 – е издание. Москва, 2004.
71. ПАЗУХИНА, С.В., ФОКИН, И.В., ФУРТАЕВА, Е.И. *Домашнее насилие как проблема современного общества* [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.] Prieiga per:
<http://www.universitys.ru/j/images/stories/nir/11/pazyhina.pdf> -
72. СЕРДЮК, Леонид В. *Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование*. Москва: Юрлитинформ, 2002.
73. СИРККА, Пертуу et al. *Обретение новой жизни. Справочное пособие для женщин столкнувшихся с насилием*. Ювяскюля : Гуммерус, 2001.
74. *Юридическая энциклопедия*. Москва, 2008.

Praktinė medžiaga

1. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl privataus kaltinimo“*. Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.
2. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas*. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2514.
3. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo byloje“*. Teismų praktika, 2005, Nr. 22.
4. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje“*. Teismų praktika, 2004, Nr. 21.
5. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2011 m. vasario 22 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-40/2011*.
6. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2010 m. birželio 15 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-341/2010*.
7. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2010 m. kovo 16 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-121/2010*.
8. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2010 m. birželio 15 d. baudžiamoji byla. Nr. 2K-341/2010*.
9. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2010 m. gegužės 18 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-207/2010*.
10. *Lietuvos Aukščiausio Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-384/2010*.
11. *Lietuvos Aukščiausio Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-7-68/2009*. Teismų praktika, 2009, Nr. 31.

12. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2009 m. birželio 30 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-294/2009.
13. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2007 m. sausio 16 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-31/2007.
14. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2007 m. kovo 6 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-177/2007.
15. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2007 m. vasario 13 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-120/2007.
16. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2007 m. liepos 3 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-509/2007.
17. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2007 m. rugsėjo 18 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-541/2007.
18. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-P-429/2007.
19. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2007 m. birželio 5 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-454/2007.
20. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2006 m. spalio 24 d. baudžiamoji byla Nr. 2K-548/2006.

Travaux préparatoires

1. 2009 m. lapkričio 25 d. tarptautinės smurto prieš moteris panaikinimo dienos paminėjimas Lietuvos Respublikos Seimo žmogaus teisių komitete [žiūrėta 2011 m. kovo 18 d.] Prieiga per: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6278&p_d=93360&p_k=1
2. 2010 balandžio 23 d. Lietuvos Respublikos žmogaus teisių komiteto pranešimas spaudai „Žmogaus teisių komiteto renginyje pasakyta „ne“ juodosioms smurto tradicijoms šeimoje“ [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.] Prieiga per: http://www3.lrs.lt/pls/inter/lrs_search.show_html?p_id=97716&p_q=smurtas%20prie%F0%20moteris%20%F0eimoje&p_it=1&p_k=AAOjKdAAhAADCECAA
3. 2010 m. balandžio 23 d. Žmogaus teisių komiteto surengta konferencija „Moters teisių apsauga – geroji praktika Lietuvoje“ [žiūrėta 2011 m. kovo 18 d.] Prieiga per: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4465&p_d=97668&p_k=1
4. 2011 m. kovo 8 d. Lietuvos Respublikos Seimo surengta spaudos konferencija [žiūrėta 2011 m. kovo 18 d.] Prieiga per: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=108222&p_k=1
5. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenys [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.] Prieiga per: <http://www.bukstipri.lt/uploads/Nuo%20nusikalstamu%20veiku%20nukentejusios%20moterys.doc>
6. Kanados statistikos centro duomenys apie patiriamos prievartos šeimoje atvejus [žiūrėta 2011 m. kovo 29 d.] Prieiga per: <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-224-x/2010000/t007-eng.pdf>
7. Lietuvos Respublikos Seimo nario A. Lydekos pranešimas spaudai „Patriarchalines tradicijas vis dar sunku išgyvendinti iš šeimos gyvenimo“ [žiūrėta 2011 m. kovo 17 d.] Prieiga per: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6370&p_d=98787&p_k=1

8. *Lietuvos Respublikos Seimo žmogaus teisių komiteto 2010 m. gruodžio 8 d. išvados „Dėl Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje“ įstatymo projekto (XIP-2325).* [žiūrėta 2011 m. kovo 28 d.] Prieiga per:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=390721&p_query=apsaugos%20nuo%20smurto%20%20f0eimoje%20konceptijos%20projektas&p_tr2=2
9. *Lenkijos Respublikos nukentėjusiųjų nuo prievartos šeimoje asmenų kiekis atsižvelgiant į policijos duomenis užregistruotus pagal „Mėlynosios kortos“ procedūrą („Niebieskiej Karty“)* [žiūrėta 2011 m. kovo 18 d.]. Prieiga per:
http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/944/50863/Przemoc_w_rodzinie.html
10. *Lietuvos Respublikos Seimo narės D.Kuodytės pranešimas „Tarptautinę smurto prieš moteris panaikinimo dieną, prasideda 16-os dienų kampanija, raginsianti atkreipti dėmesį į smurto aukas“* [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.] Prieiga per:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6407&p_d=104930&p_k=1
11. *Lygių galimybių plėtros centro veiklos ataskaitos* [žiūrėta 2011 m. vasario 11 d.] Prieiga per: <http://www.gap.lt/main.php/id/169/lang/1>
12. *Moterų informacijos centro veiklos ataskaitos* [žiūrėta 2011 m. vasario 12 d.] Prieiga per:
http://www.lygus.lt/files_saugi/MIC%20atsk%202009%5B1%5D.doc
13. *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2006 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [žiūrėta 2011 m. vasario 12 d.] Prieiga per: <http://www.nplc.lt/lit/lit53/lit53.htm>
14. *Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2007 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [žiūrėta 2011 m. vasario 12 d.] Prieiga per: <http://www.nplc.lt/lit/lit56.pdf>
15. *Šiaulių universiteto lyčių studijų centro veiklos ataskaita* [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.] Prieiga per: <http://www.su.lt/apie-mus/2362-lsc-nuostatai>
16. *Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.] Prieiga per: <http://www.nplc.lt/reng/ren96/ren96-tyrimo-ataskaita.doc>
17. *Vilniaus universiteto lyčių studijų centro veiklos ataskaita* [žiūrėta 2011 m. kovo 5 d.] Prieiga per: <http://www.moterys.lt/index.php?id=384>
18. *25 ноября - Международный день борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин* [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.] Prieiga per: <http://www.stopviolence.ru/archive-of-news/59-25-----html> -

19. *Бьет - значит любит?* [žiūrēta 2011 m. kovo 20 d.] Prieiga per: <http://anna-center.ru/ru/violenceagainstwomeninrussia/domestic-violence.html> -
20. *Пресс-релиз: Круглый стол «Скажем нет домашнему насилию» в Москве* [žiūrēta 2011 m. kovo 20 d.] Prieiga per: <http://www.stopviolence.ru/archive-of-news/60-----l---r--.html>

SANTRAUKA

Asta Šileikienė. **Prievartos prieš moteris šeimoje kriminologiniai aspektai** / vadovė doc. dr. I. Michailovič; Vilniaus universitetas, teisės fakultetas, baudžiamosios justicijos katedra. Vilnius, 2011. – 92 p.

Magistrinio darbo tikslas - išsiaiškinti prievartos prieš moteris šeimoje kriminologinius aspektus. Šiam tikslui įgyvendinti iškelti uždaviniai: išnagrinėti prievartos prieš moteris šeimoje genezę; išsiaiškinti prievartos prieš moteris šeimoje ypatumus: priežastis, rūšis, formas, padarinius; išnagrinėti socialinės, teisinės paramos bei prevencinio darbo ypatumus moterims, patiriančiomis prievartą šeimoje; atlikti kiekybinį tyrimą Vilniaus rajone, siekiant išaiškinti moterų patiriamos prievartos šeimoje ypatumus. Darbe taikyti teoriniai, empiriniai ir statistiniai metodai. Pateikti ginami teiginiai: šeima pirminis asmens vystimosi, socializacijos bei brandos institutas, todėl būtinas ypatingas valstybės dėmesys bei apsauga; visuomenėje vykstantys pokyčiai, besikeičiančios vertybės sudaro prielaidas šeimos instituto bei moters padėties kaitai, tačiau ir šiuo metu jaučiama, kad patriarchalizmo ištakos slopina moterį; prievartą prieš moteris šeimoje pagrindžia įvairios mokslinės teorijos, bet prieštarigam ir sudėtingam žmogaus elgesiui apibūdinti būtina jų tarpusavio sąveika; prievartos vaikystėje patyrimas/stebėjimas sudaro prielaidas tapti agresyviu ir pačiam užaugus įgyvendinti smurtautojo modelį; šeimos finansinė padėtis yra esminis rodiklis formuojant pozityvius tarpusavio santykius; menkos šeimos pajamos mažina pasitikėjimą savimi ir sudaro prielaidas agresyviai elgesiui.

Magistro darbą sudaro dvi dalys. Darbe analizuojamos socialinio negatyvizmo sąvokos – *smurtas* ir *prievarta*, skiriamas dėmesys šeimos instituto analizei, jo kaitai, teisiniam reglamentavimui. Aptariami prievartos prieš moteris šeimoje ištakų aspektai, pateikiami LR bei kitų užsienio šalių (Vokietijos, Lenkijos, Rusijos, Kanados, JAV, Skandinavijos) statistiniai duomenys, kurie lyginami su darbo autorės atlikto tyrimo Vilniaus rajone rodikliais, kuriame dalyvavo 127 respondentės. Aptiriamos prievartos prieš moteris šeimoje priežastys, išskirtinis dėmesys skiriamas lyčių stereotipams, alkoholio bei smurtinio elgesio sąsajoms, visuomenėje dominuojančios patriarchalizmo ištakoms. Remiantis lietuvių bei amerikiečių atliktais tyrimais analizuojamos prievartos prieš moteris šeimoje rūšys, jų formos, prievartos padariniai moteriai bei baudžiamieji teisiniai padariniai prieš ją smurtaujančiam asmeniui. Antroji darbo dalis skirta socialinės, teisinės pagalbos bei prevencinio darbo ypatumams aptarti. Atlikus mokslinės literatūros bei statistinių duomenų analizę, pastebėta, kad prievarta prieš moteris šeimoje viena aktualiausių nacionalinių bei tarptautinių problemų. Labiausiai ji susijusi su finansiniais šeimos rodikliais, dominuojančiomis patriarchalizmo ištakomis, prievartos stebėjimu/patyrimu vaikystėje. Dažniausiai naudojama psichinė prievarta, o vyras/sugyventinis yra dažniausiai smurtaujantis šeimos narys.

SUMMARY

Asta Sileikiene. **Criminological aspects of coercion against women in a family** / supervisor Doc. Dr. I. Michailovic; Vilnius University, Faculty of Law, Department of Criminal Justice. Vilnius, 2011. – 92 p.

Aim of the master's thesis – to examine criminological aspects of coercion against women in a family. The goals have been set to achieve this aim: to study genesis of coercion against women in a family; examine characteristics of coercion against women in a family: causes, types, forms, consequences; to examine characteristics of the social, legal assistance and preventive work with women experiencing domestic coercion; conduct a quantitative study in Vilnius region in order to explain characteristics of women's coercion in a family. Thesis submitted for defence: family is a primary institute of personal development, socialization and maturity, so it requires special attention and protection; Changes of social values make assumptions to change the institute of the family and conditions for a woman in a family and a state; but it could be already felt that the origins of patriarchalism inhibit a woman; Coercion against women is based on various scientific theories, but contra and complex human behavior is essential to characterize their interactions; Experience or observation of abuse in childhood make assumptions to become a very aggressive person and have reached the perpetrator model; family's financial situation is a key indicator to form positive relationships; low family income reduces the self-confidence and creates conditions for aggressive behavior.

Master's thesis consists of two parts. The paper examines the concept of social negativism - coercion and abuse, focused on the family institute and its change, legal regulation as well. There are aspects of the source for coercion against women in a family discussed, also the statistics of the Republic of Lithuania and other foreign countries (Germany, Poland, Russia, Canada, USA, Scandinavia) are compared to the work of the author - survey indicators in the area of Vilnius, which was attended by 127 respondents. The thesis deals with causes of coercion against women, with an emphasis on gender stereotypes, alcohol and violent behavior interfaces, the dominant society patriarchalism origins. According to the Lithuanian and American studies which examine the types of coercion against women, forms of coercion and criminal consequences to a woman, also legal implications to a violator. The second part of the thesis intends to discuss social, legal assistance and preventive work. Following the literature and statistical analysis helped to notice that coercion against women is one of major national and international issues. In particular, it relates to family financial indicators, dominant origins of patriarchalism, also the monitoring, experiencing coercion in childhood. The most commonly used is psychological coercion, and the husband / cohabiting partner is the most violent family member.

PRIEDAI

Anketa

Asta Šileikienė, norėdama išsiaiškinti prievartos prieš moteris šeimoje ypatumus vykdo tyrimą. Prašytume Jūsų atsakyti į pateiktus klausimus, pasirinkdami vieną iš atsakymo variantų, ar nurodytais atvejais kelis ir juos pažymėdami. Anonimiškumą garantuojame. Iš anksto dėkojame už nuoširdžius atsakymus.

1. Jūsų amžius ?

- Iki 25 metų,
- 26- 35,
- 36- 45,
- 46 – 55,
- 56 ir daugiau.

2. Jūsų šeiminei padėtis ?

- Netekėjusi, gyvenu su tėvais,
- Ištekėjusi,
- Gyvenu neįregistravusi santuokos,
- Išsituokusi,
- Našlė.

3. Jūsų išsilavinimas ?

- Pradinis,
- Pagrindinis,
- Nebaigtas vidurinis,
- Vidurinis,
- Aukštesnysis,
- Aukštasis.

4. Jūsų dabartinė veikla ?

- Turiu nuolatinį darbą,
- Dirbu laikinus darbus,
- Bedarbė,
- Studentė,
- Pensininkė,
- Kita (*įrašykite*).....

5. Kokią šeimos pajamų dalį (proc.) sudaro Jūsų gaunamos pajamos?

- 0 – 25 proc.,
- 26 – 50 proc.,
- 51 – 75 proc.,
- 76 – 100 proc.

6. Ar turite vaikų ?

- Taip, auginu savo vaiką (-us),
- Taip, auginu sutuoktinio vaiką (-us),
- Taip, turiu įvaikintą vaiką (-us)
- Neturiu.

7. Kokie dabartiniai Jūsų santykiai su šeimos nariais ?

- Labai geri, pagrįsti tarpusavio parama ir pagalba,
- Geri, konfliktai kyla labai retai,
- Vidutiniški, kartais jaučiuosi nelygiaverte, konfliktuojame,
- Blogai, esu žeminama, nuolatos kyla konfliktai,
- Nežinau.

8. Ar Jums teko/tenka patirti prievartą šeimoje?

- Taip, patiriu labai dažnai,
- Taip, patiriu kartais,
- Labai retai,
- Niekada.

Nuo 9 iki 20 klausimo prašome atsakyti tik tas respondentes, kurios 8 anketos klausime pasirinko tokius atsakymo variantus: „taip, patiriu labai dažnai“; „taip, patiriu kartais“, „labai retai“.

9. Kokio pobūdžio prievartą šeimoje Jums teko/tenka patirti?

- Fizinę,
- Seksualinę,
- Psichinę,

10. Kokią *fizinės* prievartos formą Jums teko/tenka patirti?

- Smūgius, spyrius,
- Mušimą, žalojimą ir kitokį poveikį žmogaus kūno išorei ir jo vidaus organams,
- Daiktų svaidymą, daužymą,
- Atsisakymą padėti susirgus, susižeidus,
- Kita (*įrašykite*).....

11. Kokią *seksualinės* prievartos formą Jums teko/tenka patirti?

- Vertimą lytiškai santykiuoti, nors to nenorėjau,
- Išprievartavimą,
- Bandymą priversti lytiškai santykiuoti grasinant, šmeižiant (žodžiai),
- Bandymą priversti lytiškai santykiuoti mušant, spardant (veiksmais);
- Kita (*įrašykite*).....

12. Kokią *psichinės* prievartos formą Jums teko/tenka patirti?

- Įžeidinėjimą,
- Pajuoką, patyčias viešoje vietoje,
- Atsisakymą kalbėti,
- Nuolatinę kritiką,
- Asmeninio gyvenimo kontrolę, visišką laisvės stoka,
- Trukdymą bendrauti, susitikti su draugais,
- Trukdymą bendrauti, susitikti su giminaičiais, kitais artimaisiais,
- Kita (*įrašykite*).....

13. Iš kokio šeimos nario Jums teko patirti prievartą?

- Vyro / sugyventinio,
- Tėvo / patėvio,
- Motinos / pamotės,
- Brolio / sesers,
- Savo vaiko / anūko,
- Kito šeimos nario.

14. Kokiais atvejais šeimos narys naudoja prieš Jus prievartą?

- Būdamas neblaivus, apsvaigęs,
- Kai kas nors nepasiseka darbe, versle,
- Kai atsiranda finansinių rūpesčių,
- Kai turi sveikatos problemų
- Kai susipyksta su kitais šeimos nariais,
- Kai susipyksta su draugais,
- Kai ko nors prašau, kur nors dalyvauja,
- Konflikto metu,
- Be jokios priežasties.
- Kita (*įrašykite*).....

15. Jeigu 13 anketos klausime nurodėte, jog prievartą teko / tenka patirti iš vyro / sugyventinio, kodėl jo nepalikote? (*galite rinktis kelis atsakymo variantus*)

- Turiu kartu gyventi dėl vaikų,
- Negalėčiau viena pragyventi,
- Neturėčiau kur gyventi,
- Gėda, jog visi sužinos ir pasmerks,
- Bijau, kad vyras / sugyventinis keršys man ir vaikams,
- Noriu, jog išliktume šeima, nepaisant patiriamos prievartos.

16. Ką jautėte patyrusi prievartą?

- Gėdą,
- Kaltę,
- Liūdesį, nusivylimą,
- Pyktį,
- Baime,
- Menkavertiškumą,
- Visišką pasitikėjimo savimi praradimą,
- Nepasitikėjimą žmonėmis,
- Nuolatinius galvos skausmus,
- Nemigą,
- Kita (*įrašykite*).....

17. Kur Jūs kreipėtės patyrusi prievartą? (*galite rinktis kelis atsakymo variantus*)

Institucija, asmenys	Kreipimosi dažnumas			
	Kiekvieną kartą, kai patiriu prievartą	Dažnai	Retai	Niekada
Policija ar kitos teisminio pobūdžio institucijos				
Organizacijos, teikiančios pagalbą patyrus prievartą				
Medicininę pagalbą teikiančios įstaigos				
Socialiniai darbuotojai, savivaldybės, seniūnijų darbuotojai				
Draugai, bendraminčiai				
Artimieji				
Nesikreipiau niekur				
Kita (<i>įrašykite</i>)				

18. Jeigu 17 anketos klausime pasirinkote atsakymo variantą „nesikreipiau niekur“, nurodykite kodėl? (galite rinktis kelis atsakymo variantus)

- Nesitikiu, jog galiu sulaukti pagalbos,
- Jau susitaikiau su patiriama prievarta,
- Bijau, kad patirsiu dar daugiau prievartos,
- Jaučiu gėdos, nepilnavertiškumo jausmą,
- Nenoriu viešinti savo asmeninio gyvenimo detalių,
- Nežinojau kur kreiptis,
- Neturiu galimybės kur nors nuvykti,
- Kita (įrašykite).....

19. Jeigu 17 anketos klausime pasirinkote bent vieną instituciją, į kurią kreipėtės pagalbos, nurodykite, kas Jus paskatino tai padaryti?

- Nusprendžiau pati,
- Paskatino draugai, pažįstami,
- Paskatino specialistas / kvalifikuotas asmuo,
- Pasiūlė atsitiktinis žmogus,
- Kita (įrašykite).....,

20. Jeigu 17 anketos klausime pasirinkote bent vieną instituciją, į kurią kreipėtės pagalbos, nurodykite, ar pagalba buvo suteikta kokybiškai?

- Taip, gavau visapusišką pagalbą,
- Pagalbą gavau, bet ji nebuvo visapusiška,
- Pagalbą gavau, bet niekas nuo to nepasikeitė,
- Pagalba buvo suteikta abejingai, atmetinai,
- Negavau jokios pagalbos,
- Kita (įrašykite).....

21. Kaip manote, kokio pobūdžio paslaugos yra reikalingiausios moterims, patiriančioms prievartą šeimoje?

- Psichologinės,
- Informacinės,
- Medicininės,
- Teisinės,
- Kita (įrašykite).....

22. Kaip manote, ką reikia keisti mūsų valstybėje, kad kuo mažiau moterų patirtų prievartą šeimoje? (galite rinktis kelis atsakymo variantus)

- Tobulinti įstatymus,
- Gerinti šeimų gyvenimo lygį,
- Gerinti policijos, teisėsaugos institucijų darbą,
- Vykdyti palankesnę socialinę politiką šeimų atžvilgiu,
- Formuoti palankesnę visuomenės nuomonę moters atžvilgiu,
- Formuoti palankesnę darbo rinką moters atžvilgiu,
- Kurti specialias institucijas moterims, patyrusioms prievartą, kontroliuojant jų veiklą,
- Organizuoti šeimų švietėjišką darbą,
- Kita (įrašykite).....

<i>Demografinės moterų (n=127) charakteristikos</i>		<i>Skaičius (n)</i>	<i>Procentai (%)</i>
Imties dydis		127	
Amžius	Iki 25 metų	24	18,9
	26 – 35	12	9,4
	36 – 45	23	18,1
	46 – 55	30	23,6
	56 ir daugiau	38	29,9
Šeiminė padėtis	Netekėjusi, gyvenu su tėvais	17	13,4
	Ištekėjusi	61	48
	Gyvena neįregistravusi santuokos	13	10,2
	Gyvenanti atskirai	7	5,5
	Išsituokusi	17	13,4
	Našlė	12	9,4
Išsilavinimas	Pradinis	2	1,6
	Pagrindinis	7	5,5
	Nebaigtas vidurinis	3	2,4
	Vidurinis	45	35,4
	Aukštesnysis	29	22,8
	Aukštasis	41	32,3
Dabartinė veikla	Nuolatinis darbas	44	34,6
	Laikini darbai	10	7,9
	Bedarbė	13	10,2
	Studentė	21	16,5
	Pensininkė	25	19,7
	Kita (verslo liudijimas)	1	0,8
	Laikini darbai, studentė	5	3,9
	Laikini darbai, pensininkė	3	2,4
	Nuolatinis darbas, studentė	4	3,1
Nuolatinis darbas, pensininkė	1	0,8	
Šeimos pajamų dalis (proc.)	0 - 25 proc.	35	27,6
	26 - 50 proc.	53	41,7
	51 - 75 proc.	21	16,5
	76 - 100 proc.	17	13,4
Vaikai	Augina savo vaiką (-us)	93	73,2
	Augina sutuoktinio vaiką (-us)	10	7,9
	Neturi	22	17,3
	Augina savo ir sutuoktinio vaikus	1	0,8

Nuo nusikalstamų veikų nukentėjusios moterys LR

Metai	Nukentėjo nuo sutuoktinio, partnerio ar sugyventinio						Nukentėjo nuo vaikų ar įvaidžių					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Iš viso	633	464	448	418	359	321	118	111	103	96	96	96
Kaime	220	201	202	166	158	131	57	45	50	38	41	48
Nužudymas (BK 129–130 str.)	29	28	18	18	18	19	6	7	9	5	8	6
Sunkus sveikatos sutrikdymas (BK 135–136 str.)	20	7	9	9	10	8	3	3	1	3	4	-
Nesunkus sveikatos sutrikdymas (BK 138 str.)	209	185	184	149	137	102	26	29	29	25	23	20
Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 str.)	42	35	41	44	61	44	5	5	10	9	10	8
Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas (BK 145 str.)	101	124	97	100	55	81	11	20	17	14	11	14
Išžaginimas, seksualinis prievartavimas ar privertimas lytiškai santykiauti (BK 149–151 str.)	5	6	5	5	4	8	-	-	-	-	-	1

Šaltinis: Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenys

<<http://www.bukstipri.lt/uploads/Nuo%20nusikalstamu%20veiku%20nukentejusios%20moterys.doc>>

Asmenys, nukentėję nuo šeimos narių ir artimų giminaičių LR

	2007		2008		2009	
	moterys	vyrų	moterys	vyrų	moterys	vyrų
Sutuoktinio (-ės)	253	39	218	40	187	32
mieste	152	19	122	17	110	14
kaime	101	20	96	23	77	18
Sugyventinio (-ės)	155	30	142	42	136	32
mieste	91	18	80	25	81	14
kaime	64	12	62	17	55	18
Tėvų ar įtėvių	400	357	227	238	195	227
mieste	219	186	125	143	113	129
kaime	181	171	102	95	82	98

Šaltinis: Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys. <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2218>>

**LR Policijos departamento prie VRM duomenys apie pranešimus
dėl konfliktų ir smurto šeimoje 2007-2009 m.**

	Užregistruota iškvietimų į šeimyninius konfliktus			Policijos prevencijos padalinių išnagrinėti pareiškimai dėl prievartos šeimoje			Iš jų dėl prievartos prieš moteris			Atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Iš viso:	33165	33927	41982	16180	12506	12291	10269	8066	8245	3802	4355	4562
Alytaus apskritis	1346	2167	2081	689	603	648	513	382	388	37	202	225
Kauno apskritis	4290	3396	5116	1569	863	1447	1090	735	908	442	370	588
Klaipėdos apskritis	5356	5670	9809	896	1275	1128	713	773	668	181	398	187
Marijampolės apskritis	1625	1746	1835	676	860	806	486	544	480	112	99	98
Panevėžio apskritis	5000	4563	4068	1441	1655	959	1191	1003	716	44	182	178
Šiaulių apskritis	4196	5290	5516	1326	1426	1300	1075	832	1069	353	452	574
Tauragės apskritis	1650	1851	1805	1608	1397	1205	1240	720	702	163	157	104
Telšių apskritis	1710	1888	1876	726	628	780	632	372	361	118	161	236
Utenos apskritis	1654	1510	1837	1654	454	455	231	240	208	170	149	180
Vilniaus apskritis	6338	5846	8039	5595	3345	3563	3098	2465	2745	2182	2185	2192

Šaltinis:

[http://www.bukstipri.lt/uploads/Duomenys%20apie%20pranešimus%20dėl%20konfliktų%20ir%20smurto%20šeimoje%202007-2008-2009%20metais\(2\).xls](http://www.bukstipri.lt/uploads/Duomenys%20apie%20pranešimus%20dėl%20konfliktų%20ir%20smurto%20šeimoje%202007-2008-2009%20metais(2).xls)

Lenkijos Respublikos nukentėjusiųjų nuo prievartos šeimoje asmenų kiekis atsižvelgiant į policijos duomenis užregistruotus pagal „Mėlynosios kortos“ procedūrą („Niebieskiej Karty“)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nukentėję nuo smurto šeimoje	156.788	157.854	130.682	139.747	132.796	134.866
Nukentėjusios moterys	91.374	91.032	76.162	81.985	79.811	82.102
Nukentėję vyrai	10.387	10.313	8.556	10.664	11.728	12.651
Nukentėję vaikai iki 13 metų	37.227	38.233	31.001	31.699	27.502	26.802

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Nukentėję nuo smurto šeimoje	96.955	116.644	113.793	127.515	137.299	150.266
Nukentėjusios moterys	55.214	67.678	66.991	74.366	80.185	88.388
Nukentėję vyrai	4.239	5.606	5.589	7.121	7.527	9.214
Nukentėję vaikai iki 13 metų	23.929	27.820	26.305	30.073	32.525	35.137

Policijos įsikišimų skaičius

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bendras policijos įsikišimų kiekis namų ūkiuose	608.751	620.662	718.819	658.651	573.834	586.062
Įsikišimai dėl prievartos šeimoje	96.773	96.099	81.403	86.455	81.415	83.488

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bendras policijos įsikišimų kiekis namų ūkiuose	376.538	479.602	482.007	559.387	593.727	610.941
Įsikišimai dėl prievartos šeimoje	72.031	86.146	86.545	96.449	85.512	92.495

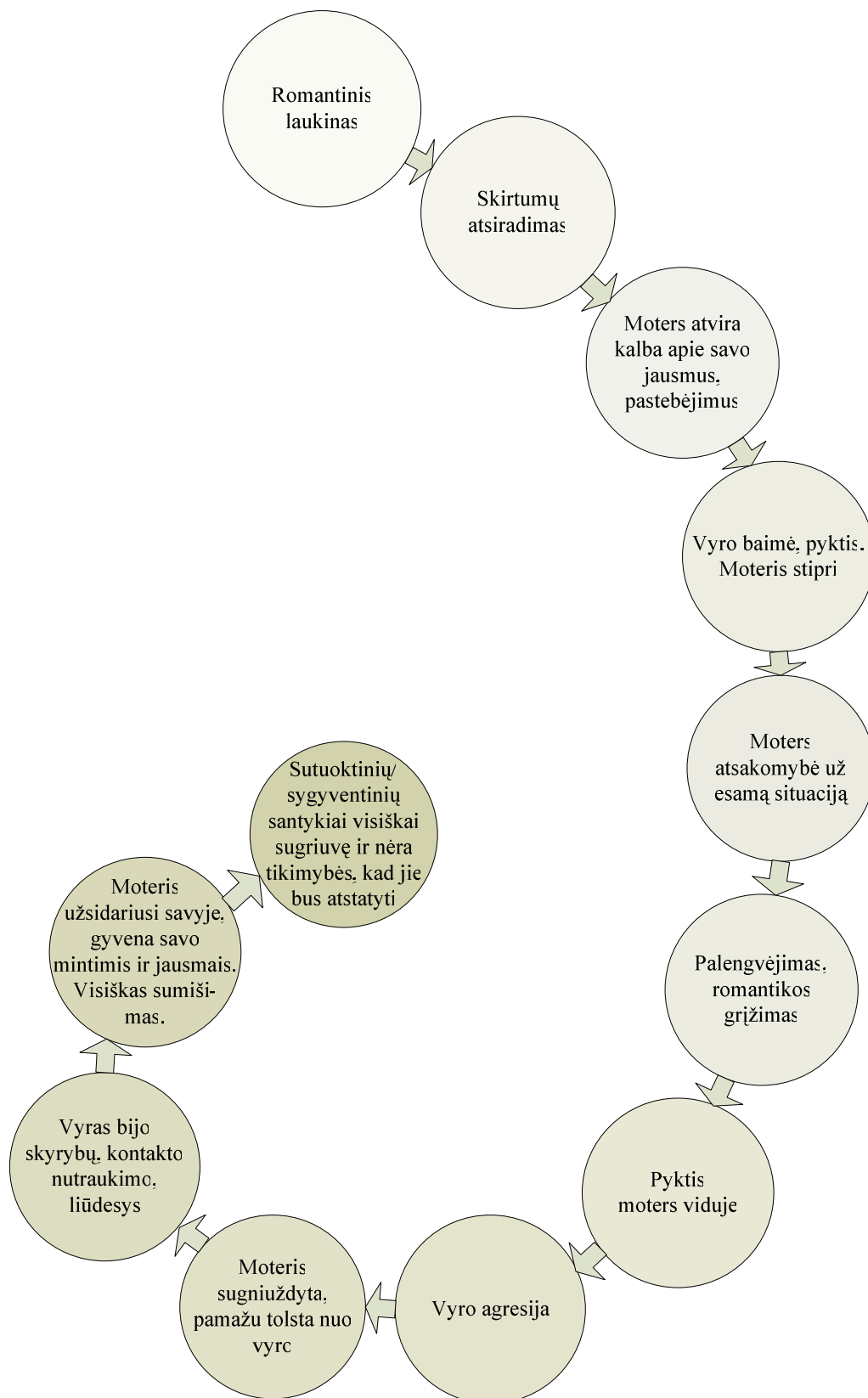
Nuo alkoholio apsvaigusių prievartos šeimoje kaltininkų kiekis

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bendras nuo alkoholio apsvaigusių prievartos šeimoje kaltininkų kiekis	74.633	74.772	63.303	61.991	54.201	54.030
- moterys	2.255	2.126	2.073	1.949	1.769	1.694
- vyrai	72.315	72.588	61.085	59.987	53.379	52.297
- nepilnamečiai	63	58	145	55	53	39
Tame tarpe: pristatyti į išblaivinimo įstaigas	19.521	18.536	15.875	15.434	13.062	12.789
- moterys	657	630	481	476	482	496
- vyrai	18.848	17.889	15.405	14.951	12.569	12.284
- nepilnamečiai	16	17	7	7	11	9

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bendras nuo alkoholio apsvaigusių prievartos šeimoje kaltininkų kiekis	48.459	58.664	56.058	60.884	64.064	70.203
- moterys	-	-	-	-	1.305	1.780
- vyrai	-	-	-	-	62.690	68.382
- nepilnamečiai	-	-	-	-	69	41
Tame tarpe: pristatyti į išblaivinimo įstaigas	25.647	31.655	29.874	31.650	19.521	20.745
- moterys	-	-	-	-	297	471
- vyrai	-	-	-	-	19.217	20.264
- nepilnamečiai	-	-	-	-	7	10

Šaltinis: Lenkijos Respublikos nukentėjusiųjų nuo prievartos šeimoje asmenų
kiekis atsizvelgiant į policijos duomenis užregistruotus pagal „Mėlynosios kortos“
procedūrą („*Niebieskiej Karty*“)

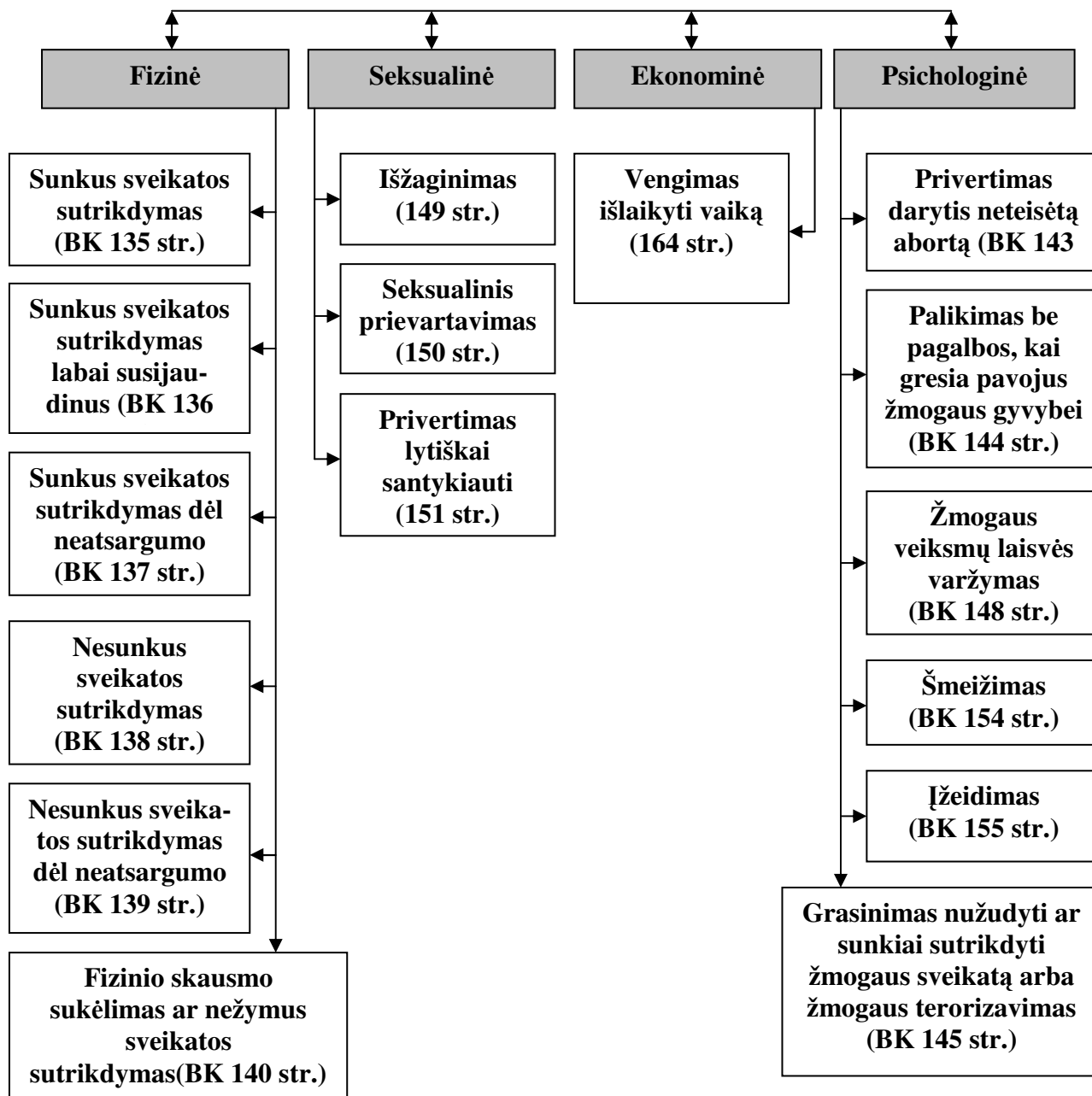
http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/944/50863/Przemoc_w_rodzynie.html

11 pav. **Sutuoktinių/sygyventinių tarpusavio santykių kaitos schema**

Šaltinis: СИРККА, Пертту et al. *Обретение новой жизни. Справочное пособие для женщин столкнувшихся с насилием.* Ювяскюля, 2001.

Pagrindinės moters šeimoje patiriamos prievartos rūšys

12 pav. Prievartos rūšys ir nusikalstamų veikų teisinis kvalifikavimas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)

**LR Policijos departamento prie VRM duomenys apie pranešimus
dėl konfliktų ir smurto šeimoje 2007-2009 m.**

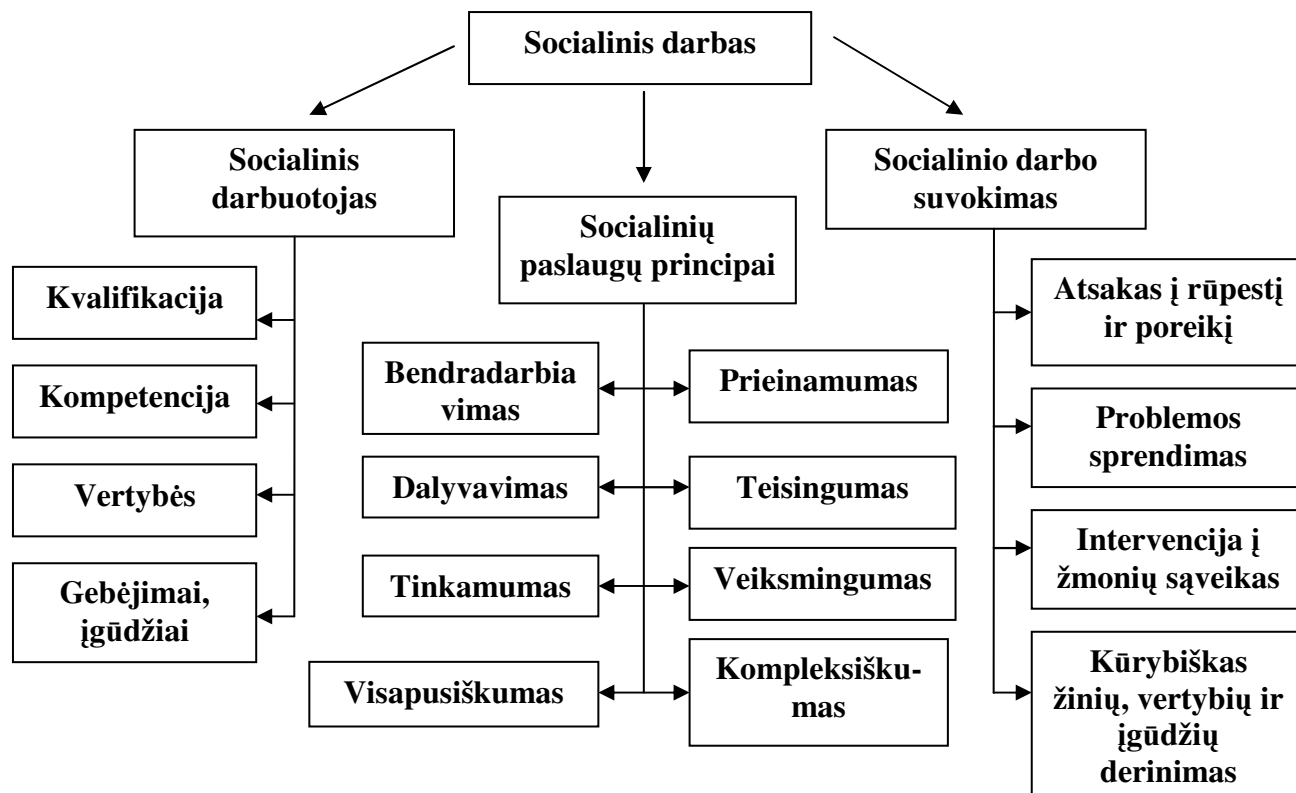
	Pradėta ikiteisminių tyrimų			Pagal Baudžiamojo kodekso straipsnius:								
				138 str. (nesunkus sveikatos sutrikdymas)			140 str. (nežymus sveikatos sutrikdymas)			145 str. (grasinimas arba terorizavimas)		
Metai:	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Iš viso:	823	680	737	382	390	412	122	142	114	198	91	152
Alytaus apskritis	37	29	43	18	6	8	7	11	18	2	2	6
Kauno apskritis	222	132	130	139	61	75	39	32	25	28	23	24
Klaipėdos apskritis	41	22	29	14	9	9	5	2	3	14	7	10
Marijampolės apskritis	38	33	29	6	27	22	5	5	3	6	1	1
Panevėžio apskritis	33	40	23	6	39	11	3	1	9	1	0	0
Šiaulių apskritis	48	50	49	24	32	22	6	7	9	10	7	13
Tauragės apskritis	45	32	54	36	28	39	0	1	2	5	3	9
Vilniaus apskritis	19	33	27	14	18	12	3	15	12	1	0	1
Utenos apskritis	67	66	49	24	33	22	10	8	10	8	2	3
Vilniaus apskritis	273	243	304	101	137	192	44	60	23	123	46	85

	135 str. (sunkus sveikatos sutrikdymas)			129 str. (nužudymas)			149 str. (išžaginimas)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007*	2008*	2009
Iš viso:	6	10	5	15	4	13	-	-	13
Alytaus apskritis	0	1	0	3	1	1	-	-	4
Kauno apskritis	2	3	0	0	0	0	-	-	1
Klaipėdos apskritis	1	0	0	3	0	4	-	-	0
Marijampolės apskritis	0	0	0	0	0	1	-	-	0
Panevėžio apskritis	1	0	1	1	0	0	-	-	0
Šiaulių apskritis	1	0	1	5	1	1	-	-	1
Tauragės apskritis	0	0	0	0	0	0	-	-	0
Vilniaus apskritis	0	0	0	1	0	2	-	-	0
Utenos apskritis	1	0	3	2	1	3	-	-	7
Vilniaus apskritis	0	6	0	0	1	1	-	-	0

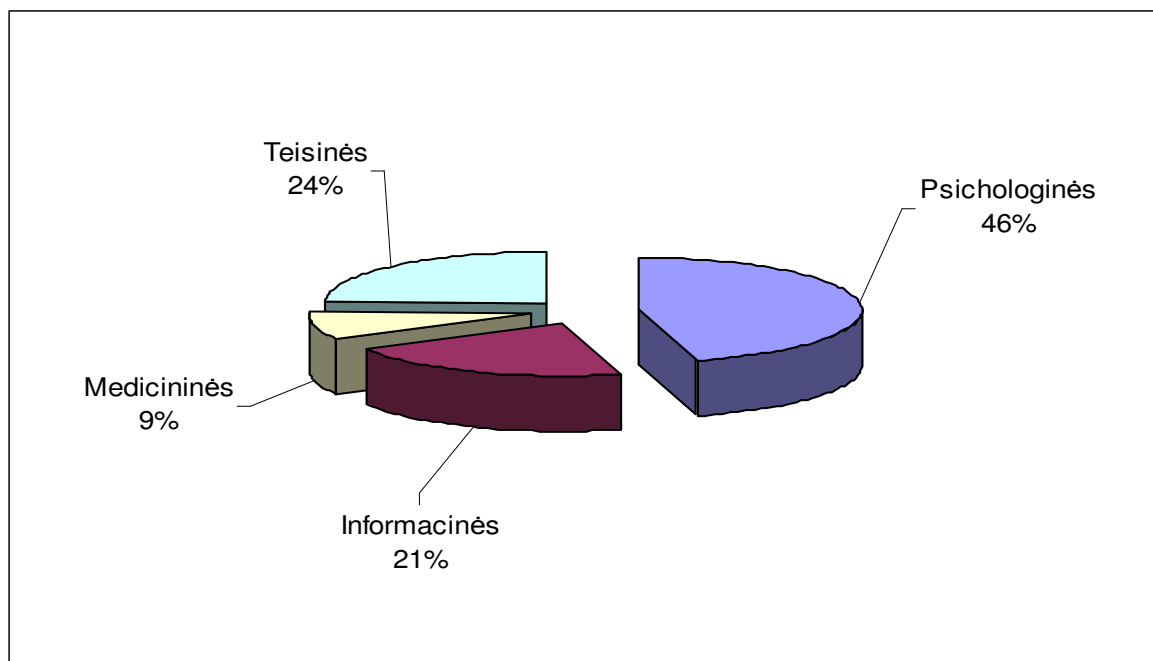
* Duomenys 2007-2008 m. nebuvo kaupiami

Šaltinis:

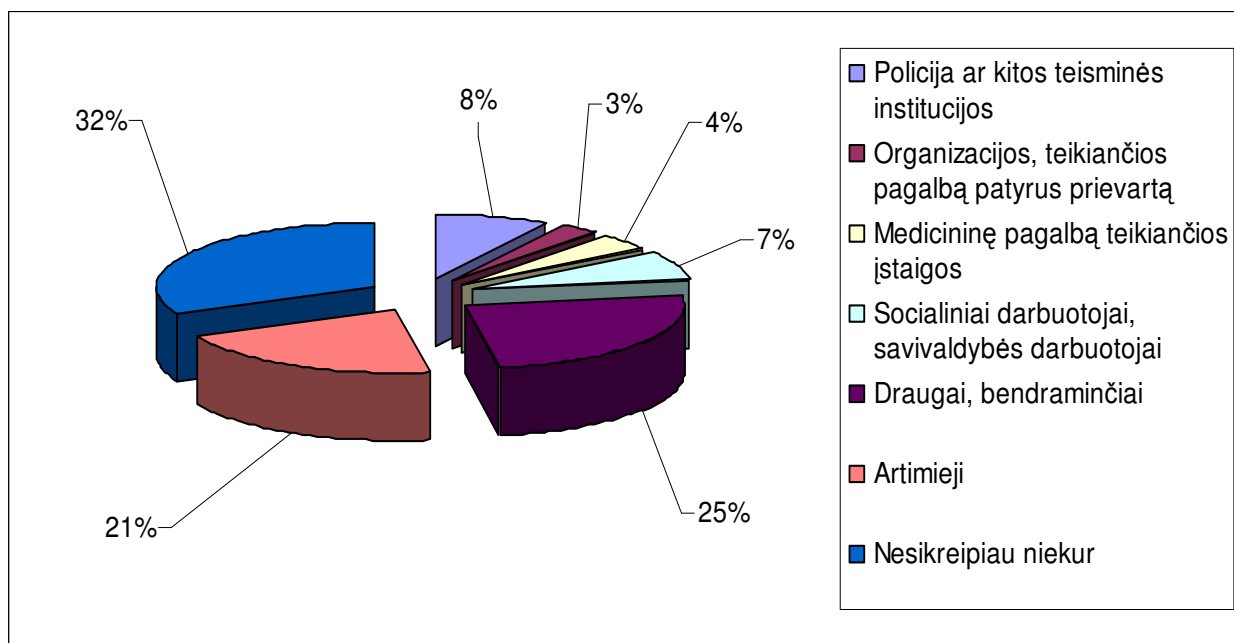
[http://www.bukstipri.lt/uploads/Duomenys%20apie%20pranešimus%20dėl%20konfliktų%20ir%20smurto%20šeimoje%202007-2008-2009%20metais\(2\).xls](http://www.bukstipri.lt/uploads/Duomenys%20apie%20pranešimus%20dėl%20konfliktų%20ir%20smurto%20šeimoje%202007-2008-2009%20metais(2).xls)

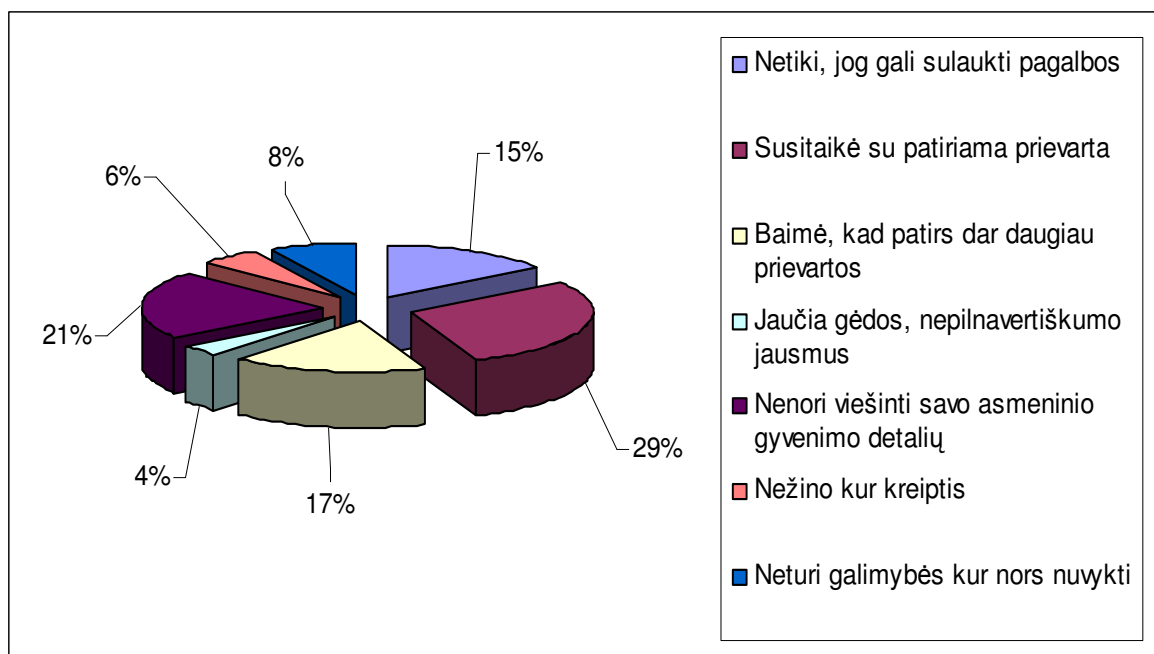
13 pav. Socialinio darbo ypatumai

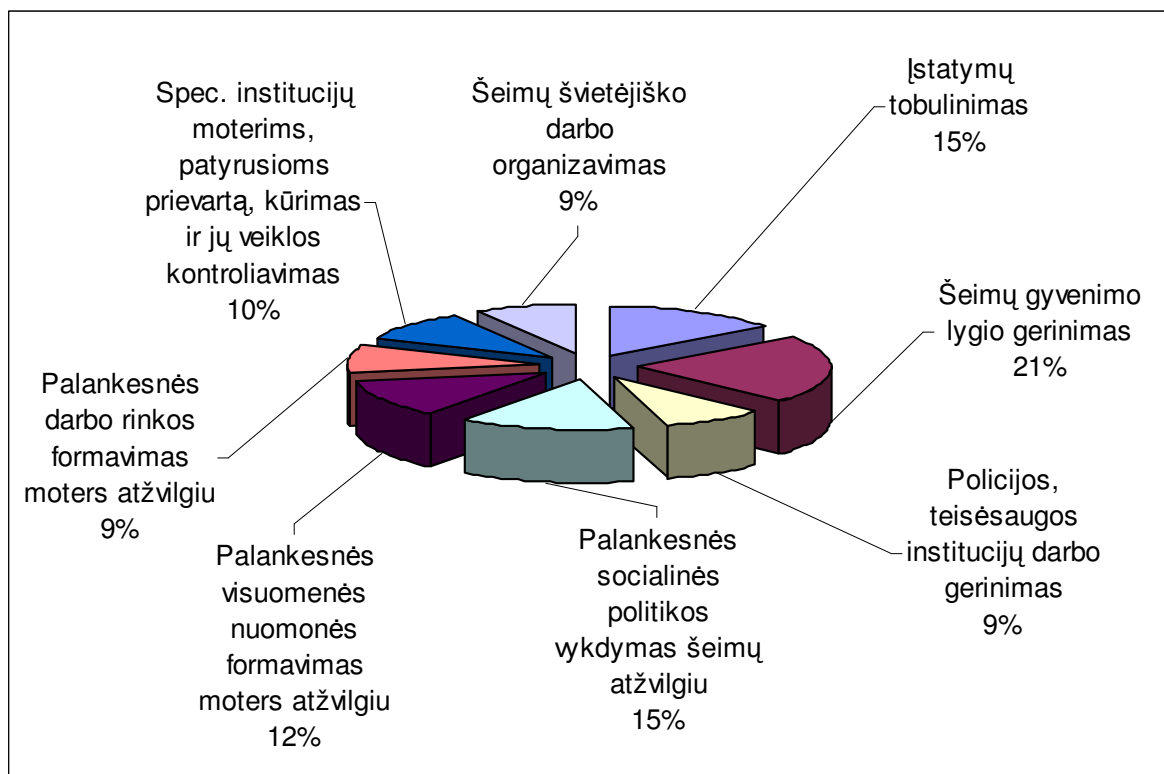
14 pav. Respondenčių nuomonė apie paslaugas, reikalingas prievartą šeimoje patyrusioms moterims

15 pav. Respondenčių, patyrusių prievartą šeimoje kreipimasis pagalbos

16 pav. Priežastys, įtakančios respondenčių nenorą kreiptis pagalbos

17 pav. Respondenčių nuomonė apie reikiamus pokyčius mūsų valstybėje, susijusius su prievartos prieš moteris šeimoje mažinimu